समिधा

२०२३-२४

नूतन विदर्भ शिक्षण मंडळ द्वारा संचालित

महिला महाविद्यालय

जोग चौक, अमरावती

// आदानं हि विसर्गाय //

• प्रकाशक : प्राचार्य, महिला महाविद्यालय, जोग चौक, अमरावती
• मुद्रक : झुम कॉम्प्युटर्स, अमरावती

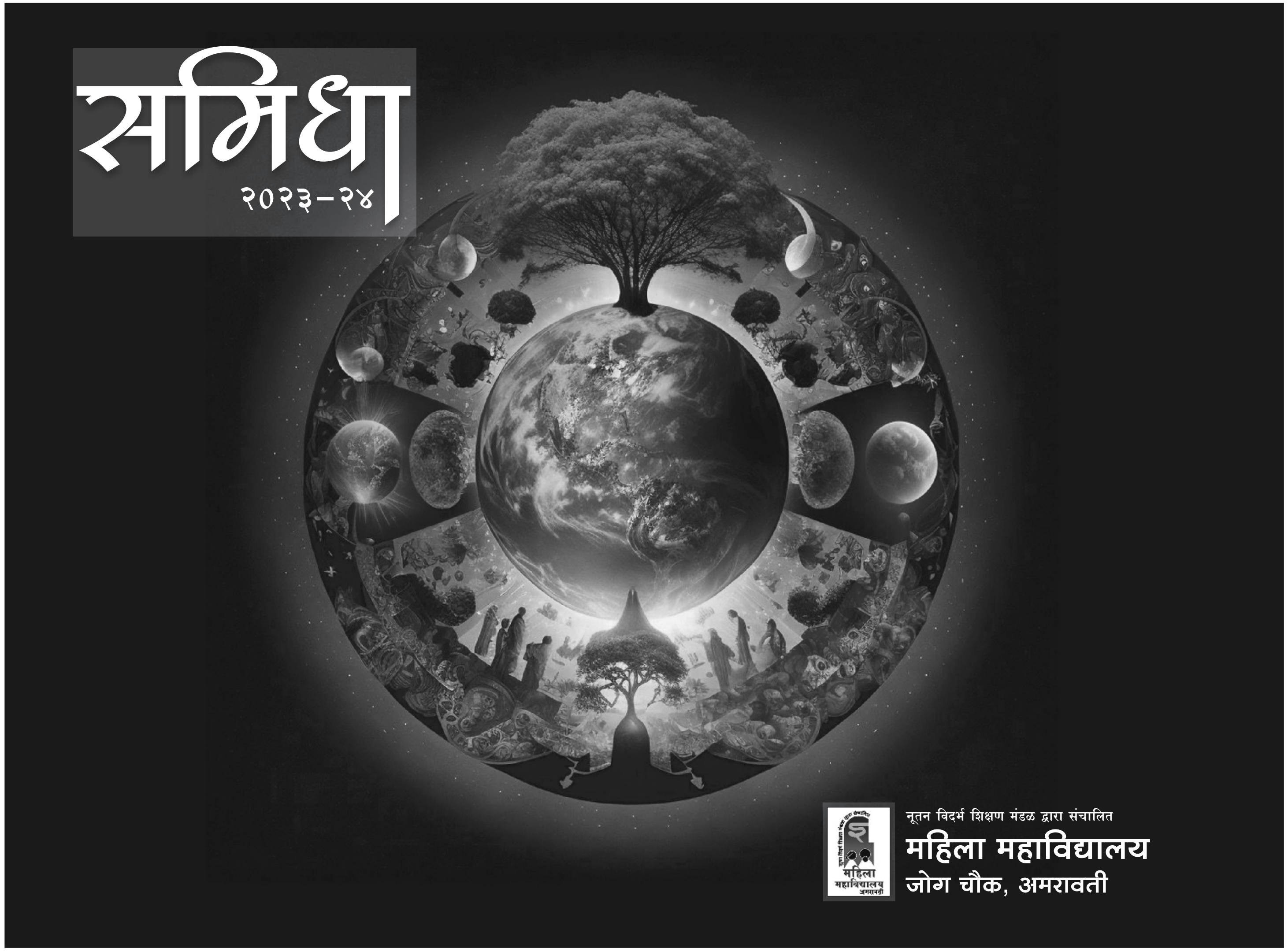

नूतन विदर्भ शिक्षण मंडळ द्वारा संचालित

महिला महाविद्यालय

जोग चौक, अमरावती

समिधा

वार्षिकांक : २०२३-२४

...प्रभारी
प्रा. जयवंत पराते

...मार्गदर्शक
प्रा. शर्मिला देशमुख
प्रा.चेतन यावलीकर
प्रा.अश्विनी पिंपळकर

...विशेष सहकार्य
डॉ. अंकुश गिरी

...संपादक मंडळ
अनुसया सरगर
अर्चना जयस्वाल
विणा ठाकरे
वैदेही पिदडी
प्राची पिंपळकर

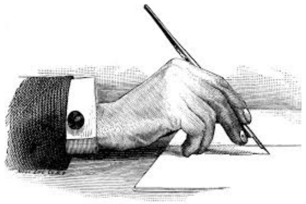

००० अनुक्रमणिका ०००

मराठी विभाग

१. इंटरनेट शाप की वरदान? - पायल गावंडे ३
२. पाणी अडवा जीव वाचवा....! - गौतमी परब ४
३. नातं तुझं नी माझं.... - अनुसया सरगर ४
४. श्रेष्ठ वैदर्भी - प्रा. उमेश बेलोरे ५
५. अंधश्रद्धा निर्मुलन काळाची गरज - कोमल मातकर ७
६. एक व्यक्ती...! - प्रतिक्षा लोखंडे ७
७. बंधन - अनुसया सरगर ७
८. मनातले काही - अनुसया सरगर ८
९. नदीकिनारी ऐकत होते...! - सलोनी जवळकर ९
१०. भारत देशा पवित्र देशा - अनुसया सरगर ९
११. आधुनिक तंत्रज्ञान आणि आजचा युवक-स्नेहा जाणे १०
१२. भारतीय धर्म - सावरी दहाट १०
१३. वसुंधरा - श्रावणी निचळ ११
१४. रयतेचा राजा - दिव्या गिरी ११
१५. माझी मराठी - अमिषा गुल्हाणे १२
१६. विभक्त मी - हर्षिता पारे १२

हिन्दी विभाग

१. प्रेमचंद - वैदेही पिदडी १५
२. बचपन - समिक्षा खांडखुरे १६
३. शिक्षक का महत्व - शब्बीर कमरूद्दीन शेख १७
४. सबके हिस्से में नही आता - समिक्षा खांडखुरे १७
५. शिक्षको को समर्पित कविता - श्रावणी देशमुख १८
६. मै बोझ नही हूँ - खुशी बनसोड १८
७. हैप्पी हिंदी दिवस - आचल कुमरे १८
८. मान - श्रावणी देशमुख १८

संस्कृत विभाग

१. सामाजिक समस्या - खुशी कळमकर २१
२. राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजः - आचल कुमरे २२
३. प्रसन्नता - खुशी कळमकर २२
४. पर्यावरण जागरूकता आवश्यक - अनिषा जगताप २३
५. सावित्रीबाई फुले - साक्षी रमावत २४
६. विद्या परं दैवतम् - समिक्षा देशमुख २५
७. पर्यावरणस्य महत्त्वम्। - रूचिता खरपे २६
८. हठः - किरण रजक २६
९. आयुर्वेदानुसार नित्यकर्म - कु. किरण रजक २७
१०. सामवेदस्य महत्त्वं - कु. प्राची पिंपळकर २८
११. चीनदेशे भारतस्य नामानां इतिहासः - समिक्षा देशमुख २९
१२. सुंदरे सम्बन्धे - भार्गवी पिटके २९
१३. पितुः कन्यायाः प्रति अशर्तः प्रेम -प्रा.वैष्णवी वाघ २९
१४. भास्कराचार्य - आस्था लसणकर ३०
१५. आर्यभट्ट - समिक्षा देशमुख ३१
१६. कलिना-गुरुवः संस्कृत-काव्य - अनिशा जगताप ३२
१७. संस्कृत गीत - मयुरी नांदूरकर ३२
१८. सङणकविज्ञाने संस्कृतरचनानां महत्वम्। - वीणा ठाकरे ३३
१९. व्दयमेतन्मम जीवनम् । - समिक्षा देशमुख ३४
२०. सुभाषित - आस्था लसणकर ३४
२१. वन्दे भारतमातरम्। - आस्था दि. लसणकर ३४

English Section

1. The God Leopard in VMV, 2023 - Mr. J. N. Parate 37
2. My King, My God - Mr. J. N. Parate 38
3. New Education Policy - Mr. J. N. Parate 38
4. NSS Camp - Archana Sargar 39
5. Friendship - Anusaya Sargar 40
6. Understand your true nature.... - Gauri D. Sonwal 41
7. Friends - Siya Jaiswal 41
8. Life - Gauri Ganorkar 41
9. Advantages and Disadvantages of Internet - Kiran Rajak 42
10. Journey of Life - Vaishali Deshkar 43
11. My Mother - Ku. Archana S. Jayaswal 43
12. My College Tour - Anusaya Sargar 44
13. The Importance of Relationships - Savari D. Dahat 45
14. Life - Sonal Solanki 45
15. Students and Society - Vishal S. Tayade 45
16. Indian Culture - Vina A. Thakare 46
17. Advantages and disadvantage of internet - Vaishanavi M. Deshkar 46
18. Indian Mythology : Due into the knowledge Ku. Vaidehi Sanjay Pidadi 47
19. Something called life.... What is life after all - Gunjan Vibhute 48
20. Necessity of friendship - Komal Pihul 48
21. Happiness - Anusaya Sargar 49
22. Some Moments at District Court, Amravati - Mr. J. N. Parate 50

संपादक मंडळ

समिधा

२०२३-२४

आमचे आवडते प्राचार्य

डॉ. अविनाश मोहरील

अनुसया सरगर

अर्चना जयस्वाल

विणा ठाकरे

वैदेही पिदडी

प्राची पिंपळकर

प्रभारी प्राध्यापक

प्रा. जयवंत पराते

प्रा. शर्मिला देशमुख

प्रा.चेतन यावलीकर

प्रा.अश्विनी पिंपळकर

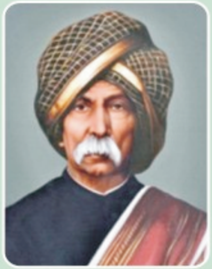

आद्यसंस्थापक

कै.श्री. गणेश श्रीकृष्ण उर्फ दादासाहेब खापर्डे

नतून विदर्भ शिक्षण मंडळ, अमरावती

संस्थापक

स्व. बाबासाहेब खापर्डे

महिला महाविद्यालय, जोग चौक, अमरावती

नूतन विदर्भ शिक्षण मंडळ अमरावती द्वारा संचालित

महिला महाविद्यालय, अमरावती

जोग चौक, अमरावती – ४४४ ६०१

(NAAC Re-accredited B++ Grade with CGPA - 2.98)

Email : mahilamahavidyalaya.amt@gmail.com website : www.mmv.ac.in

कार्यकारिणी

अध्यक्ष

डॉ. माया शिराळकर

ज्येष्ठ उपाध्यक्ष

डॉ. सुभाष कसबेकर

उपाध्यक्ष

श्री.पं. किशोरजी नवसाळकर

उपाध्यक्ष

श्री. विश्वनाथ जोशी

सचिव

श्री. निनाद सोमण

सहसचिव

श्री. पी.एस. पात्रीकर

सहसचिव

सौ. ममता पांडे

मंडळ प्रतिनिधी

श्री. रवींद्र खांडेकर

मंडळ प्रतिनिधी

श्री. एस.आर.गोडबोले

संस्था प्रमुख

डॉ. अविनाश मोहरील

संस्था प्रमुख

सौ. वल्लरी ठिपसे

संस्था प्रमुख

श्री. ए.एम. निंबोळे

संस्था प्रमुख

सौ. व्ही.बी. जदबंसी

शिक्षक प्रतिनिधी

श्री. संदेश गिरी

शिक्षक प्रतिनिधी

सौ. एम.पी. वळसे

मराठी विभाग

झाडाविना ढग गेले ।

ढगाविना पाणी गेले ।।

पाण्याविना शेती गेली।

शेतीविना समृध्दी गेली ।।

समृद्धीविना सारे हवालदिल झाले।

इतके सारे अनर्थ वृक्ष तोडीने केले ।।

निसर्ग हा म्हणून कोपला,

त्याची जाणीव ठेवा ।

त्यासाठीच संदेश हा,

झाडे लावा झाडे जगवा ।।

वर्ष २०२३-२४ चा समिधा वार्षिकांक आपल्यापर्यंत घेऊन येतांना खूप आनंद होत आहे. या अंकात सामाजिक, अंधश्रद्धा निर्मुलन, आधुनिक तंत्रज्ञान, पर्यावरण अशा वेगवेगळ्या विषयांवर प्रकाश टाकण्याचा प्रयत्न आम्ही केला आहे. आपण अंकाचे स्वागत कराल या अपेक्षेत !

संपादकीय

अर्चना जयस्वाल
बी.ए. भाग ३
संपादक, मराठी विभाग

इंटरनेट शाप की वरदान?

- पायल कैलास गावंडे
बी.ए. भाग २

‘‘जीवन झाले फाईन, सर्वत्र ऑनलाईन !
खायची नाही गती, पण मोबाईल हाती !!’’
‘‘मोबाईलच्या वेडापायी घडत नाही संवाद
या ना त्या कारणाने होतात कुटुंबात वाद ।।’’

मानवी संस्कृती उत्क्रांत झाली तेव्हापासून विविध प्रकारचे शोध लागत गेले; त्यामुळे मानवाच्या जीवनामध्ये असाधारण बदल घडून आले. त्यातील एक महत्त्वाचा शोध म्हणजे चाक. चाकाचा शोध लागल्यामुळे मानवाच्या जीवनाला प्रचंड गती प्राप्त झाली. अनेक प्रकारचे शोध लागले त्यातीलचं महत्त्वाचा शोध म्हणजे इंटरनेटचा शोध होय.

इंटरनेटच्या बाबतीत म्हणायचे झाले तर त्याला मराठी शब्द आहे आंतरजाल; पण इंटरनेटची किमया बघितली तर त्याला मोहजाल किंवा मायाजाल म्हणणे वावगे ठरणार नाही. गरज ही शोधाची जननी आहे, असे म्हटले जाते; परंतु इंटरनेटच्या बाबतीत मात्र सर्व शोधांची गरज म्हणजे इंटरनेट. असे म्हणावे लागेल. इतके इंटरनेटचे आज महत्त्व निर्माण झालेले आहे. इंटरनेटमुळे आज जग एक छोटे खेडे बनून गेलेले आहे. जगातील कोणतीही गोष्ट कुठल्याही माणसाच्या अगदी आवाक्यात आलेली आहे. जगाच्या एखाद्या कानाकोपऱ्यातून कुठल्याही व्यक्तीशी आज मनुष्य संपर्क साधू शकतो. व्हिडीओ कॉलिंग सारख्या सुविधांमुळे तर आता दुर बसलेल्या आपल्या प्रिय व्यक्तींचे हसरे चेहरे मनुष्य प्रत्यक्ष पाहु शकतो. खरोखरचं इंटरनेटमुळे माणसाच्या भावनिक गरजाही पूर्ण होण्यासाठी फार मोठी मदत झालेली आहे.

इंटरनेट हे जगातील सर्वात मोठे आणि क्रांती घडवणारे शक्तिशाली साधन आहे. जर आपण एखाद्याला इंटरनेटच्या फायद्याविषयी विचारले तर तो आपल्याला बरेच फायदे सांगू शकेल. परंतु इंटरनेटच्या नुकसानाबद्दल मोजकेच लोक सांगू शकतील.

इंटरनेटचे फायदे/वरदान :

इंटरनेटमुळे आपल्या बऱ्याच अडचणी सुलभ झाल्या आहेत. ज्यामुळे आपल्याला प्रत्येक ऑनलाईन कार्य अतिशय सोपे वाटते. इंटरनेटच्या मदतीने आपण काही क्षणात कोणत्याही प्रकारची माहिती किंवा कोणत्याही प्रश्नांचे उत्तरे मिळवू शकतो. आपल्याला हवी ती माहिती काही सेकंदात इंटरनेटच्या माध्यमातून सहज उपलब्ध होते. या काळात आजचे विद्यार्थी इंटरनेटमुळे कोठुनही शिक्षण घेवू शकतात. आपल्याला गुगलवर किंवा युट्यूबवर वेगवेगळ्या गोष्टी शिकता येतात. असे खूप विद्यार्थी आहेत जे इंटरनेट वरून शिकतात. आजच्या काळात ऑनलाईन वर्गाद्वारे कोणीही घरी अभ्यास करून परीक्षा देऊ शकते. बँकींग क्षेत्राची कामे इंटरनेटद्वारे सुलभ झाली आहे. आपल्याला बँकेचे व्यवहार करण्यासाठी बँकेच्या बाहेर लाईनमध्य उभे राहण्याची-थांबण्याची गरज नाही. गुगल-पे, फोन-पे, पेटीयम, युपीआय या ऑनलाईन इंटरनेट बँकींग अप्लिकेशनद्वारे आपण सहज बँकेचे व्यवहार करू शकतो. या ॲपवरून एका क्लिकमध्ये आपण पैसा पाठवणे, पैसे जमा करणे, मोबाईल रिचार्ज, मोबाईल बिल, गॅस बिल, वीज बिल, डिश रिचार्ज, क्रेडिट कार्ड बिल, केबल टीव्ही बिल, गुगल-पे स्टोर रिचार्ज, एज्युकेशन फी, विमा, नगरपालिका कर, लॅन्डलाईन बिल, फुड ऑर्डर, रेल्वे तिकीट बुक करणे अशा बऱ्याच प्रकारचे पेमेंट करू शकतो. लोक या नेट बँकींग सुविधेचा भरपूर फायदा घेत आहेत. जर आपण असे म्हणालो की, आपली बँक आपल्या खिशात आहेत तर ते चुकीचे ठरणार नाही. कारण आपण आपली सर्व कामे नेट बँकींगद्वारे आपल्या बँकेच्या मोबाईल ॲप किंवा वेबसाईटद्वारे करू शकतो.

व्यवसायामध्ये देखील इंटरनेटचा वापर मोठ्या प्रमाणात होत आहे. आज अशा बऱ्याच मोठ-मोठ्या कंपन्या ज्या इंटरनेटद्वारे चालतात. जर आपण काही मोठ्या ई-कॉमर्स कंपन्यांबद्दल चर्चा केली तर आज फ्लिपकार्ट, ॲमेझॉन या कंपन्यांना इंटरनेटमुळेच चालना मिळाली आहे. व्यवसायाला प्रोत्साहन देण्यासाठी इंटरनेट हा एक अतिशय उपयुक्त मार्ग ठरत आहे. आपल्याला एखादा नवीन व्यवसाय सुरू करायचा असल्यास त्या व्यवसायाची जगभरात जाहिरात करून आपण आपल्या व्यवसायाला चालना देऊ शकतो. आपली स्वत:ची स्वतंत्र्य वेबसाईट देखील तयार करू शकतो.

एकमेकांशी संवाद साधण्यासाठी इंटरनेटचा मोठ्या प्रमाणात वापर होतो. इंटरनेटद्वारे मिटिंग घेणे, ई-मेल पाठवणे, मॅसेज पाठवणे, स्काईपद्वआरे व्हिडिओ कॉलिंग, फेसबुक, व्हॉट्सॲपवर गप्पा मारणे, इंटरनेट हे मनोरंजनाचे एक माध्यम बनले आहे. मनोरंजनासाठी इंटरनेटचा मोठ्या प्रमाणात वापर केला जातो. चित्रपट, मालिका, विनोद, गेम्स याद्वारे आपण आपले मनोरंजन करत असतो.

आज पाहिले तर आपण इंटरनेटद्वारे आपल्या मित्र, नातेवाईंकाशी सोशल नेटवर्किंग साईटवर बोलत असतो. फोटो-व्हिडिओ शेअर करत असतो. आपण आपले विचार लोकांपर्यंत सोशल मिडियाद्वारे पोहचवू शकतो, अशाप्रकारे संपूर्ण जग इंटरनेटद्वारे एकमेकांशी जोडलेले आहे. इंटरनेटच्या माध्यमातून लोकांना खूप चांगली संधी मिळाली आहे. इंटरनेट आज कोट्यावधी लोकांच्या व्यवसायाचे व्यासपीठ बनले आहे. इंटरनेटच्या विस्तारामुळे होणारा सर्वात मोठ्या फायदा म्हणजे आपण इंटरनेटचा वापर करून घरी बसून ऑनलाईन अनेक प्रकारची कामे करून त्याचा फायदा घेतो.

❇❇❇

पाणी अडवा जीव वाचवा....!

- गौतमी परब
बी.ए. भाग १

पाणी विषय घेतानाचं डोळ्याला पाणी येतं. पाणी असा भाग आहे जो जीवनासाठी अनिवार्य आहे. पाण्याशिवाय जीवन तुच्छ आहे; असं म्हणतात. पाणी पितांना, त्या भांड्याला प्रार्थना करावी. पाणी असं आहे जे शक्तीला ओळखतं व प्रदान करतं. मन फार अस्वस्थ झालं तर पाण्यात पाय ठेवून बसावं. सर्व दुःख पाणी ओढून घेतं. झाड जर माणसाचे दुःख ओढून घेत त्याचप्रमाणे पाणी सुद्धा करते.

आज आपण जीवंत आहोत याला कारण पाणी.. जल.. निर.. होय. पाण्यासाठी युद्ध होतात, पाणी नसेल तर गावच्या गाव उठून जातात. चेटुक लागल्यागत अवस्था होत असते. जर पाणी नसलं तर..? फक्त विचार जरी केला तरी मन अस्वस्थ होतं. कारण पक्षी असो वा प्राणी सर्वांना पाणी जरूरी असतं. माणसं पाण्यापासून बनलेली आहेत, अस म्हणतात. विज्ञान सांगत ८०% पाणी शरीरात धावतं. इतर कामासाठी म्हणजे तोंड धुण्यापासून भांडी घासण्यापर्यंत पाणी आवश्यक असतं. तर मग यावरून आपल्याला काय लक्षात येतं? पाण्याच महत्त्व कळतं. म्हणूनच पाण्याला जीवन म्हणतात. मी म्हणते, पाणीच जीवन आहे. पाणी म्हणजे H_2O म्हणजे हायड्रोजनचे दोन व ऑक्सीजनचा एक अणू मिळून पाणी तयार होते. ते कागदावर पण प्रत्यक्षात मात्र अणू मिळवले तर पाणी तयार होत नसतं.

म्हणूनच सर्वांना माझी विनंती आहे की, पाणी वाया घालू नका. अपव्यय करू नका. कारण मराठवाड्यासारख्या ठिकाणी पाणी नाही. आपण पाणी वापरतांना जरा त्याचा तर विचार करावा. असे तुम्हाला नाही वाटतं? अहो! अशी कित्येक गाव आहेत जेथे पाणी नाहीच. कच्छसारख्या ठिकाणी एक बादली पाणी वीस-पंचविस किलोमीटर वरून आणावं लागतं. मोठमोठ्या कॅन उचलून आणाव्या लागतात. मोठमोठे भरणे उचलावे लागतात. आणि मग त्याचा वापर करतांना त्यांचे मन होतं नाही.

आजकाल सर्वांकडे मोटर आहे. बटन दाबलं की नळाला पाणी येतं. बादलीभर पाणी सहजच आपण वाया घालवितो. मनाला लखलख लागून जाते. मनाला खंत वाटते की कोणीच पाणी सांभाळत नाही. सर्वजण दुर्लक्ष कतात. पाणी सुद्धा रडत की, मी एवढा मौल्यवान असून कोणीही मला सांभाळत नाही. तासन्तास पाणी वाया जातं. कोणी लक्ष देत नाही.

पाणी वाचवा... पाणी वाया घालवू नका. निदान त्यांचा तरी विचार करा ज्यांना पाणी अजीबात भेटत नाही. देवा आम्हाला गरज आहे पाण्याची... आमच्या लेकरांना गरज आहे पाण्याची. पाण्याला जपायची जरूरी आहे. तुम्ही विचार करा कारण पाणी नसेल ना तर आपल जीवन क्षणभरात नष्ट होईल. पाणी नसले म्हणजे पाऊस पडला नाही तर शेतकरी रडतात.

आज पाण्याकडे लक्ष देणे गरजेचे आहे. पाणी नसेल तर आपण चीडचीड करतो. आपल्याला टेन्शन येतं.

चला, मैत्रिणींनो आपण प्रण करूया की, आजपासून आपण पाणी व्यर्थ घालविणार नाही.

❖❖❖

नातं तुझं नी माझं....

आयुष्याच्या वाटेवर भेटलो आपण कुठेतरी
होण्या जन्मभराचे साथी निरंतरी...

नातं तुझं नी माझं
ना होवो एकमेकांसाठी
जबाबदारीचं ओझं....

अथांग सागराप्रमाणे असावा त्यामध्ये विश्वास
सहज जीवनाची नौका करू पार
आणि पूर्णत्वास नेऊ आपला जीवनप्रवास...

होऊ सुखाचे सोबती, होऊ दुःखात एकमेकांचा आधार
मिळूनी चालवू हा संसाररथ होण्या जीवन साकार...

रूतले मला काही कळ तुला यावी
अश्रूंत तुझ्या सोबती मी असावी...

असावेत रूसवे-फुगवे, परंतु ओढ ना व्हावी कमी
'मी' पणा स्वत्वाच्या सीमेतच दरवळत राहो नेहमी...

माझ्या कर्तृत्वाची दाद तू द्यावी
तुझ्या यशात भागीदारीपण मी असावी...

हळूवारपणे अलगद उलगडत जावीत कोडी आयुष्याची
सोबतीने तुझ्या सख्या धुरा सांभाळते मी संसाराची...

- अनुसया आत्माराम सरगर
बी.ए. भाग ३

श्रेष्ठ वैदर्भी

– प्रा. उमेश बेलोरे
MBA, B.Sc., M.A, NET

पश्चिम महाराष्ट्रात तोलामोलाची, भारदस्त, परिपुर्ण अशी कवी परंपरा नव्हती. गवगवा मात्र प्रचंड होता. त्यामुळे विदर्भातील कवी व त्यांची प्रतिमा झाकाळल्या गेली. साधारणत: १९००-१९६० चा कालखंड अभ्यासला तर ‘वसुधैव कुटुंबकम्’ या धारणेवर मान्यता पावलेली थोर, श्रेष्ठ कवींची मांदियाळी रचता येईल.

यात तुकडोजी महाराज, विष्णू भिकाजी कोलते, कविभूषण बळवंत गणेश खापर्डे, पांडुरंग श्रावण गोरे, भवानीशंकर पंडित, या.मु. पाठक, वामन नारायण देशपांडे, आनंद कृष्णाजी टेकाडे, गुणवंत देशपांडे, नारायण केशव बेहरे, जयकृष्ण उपाध्ये... लांबच लांब यादी होईल. ही यादी संवेदना, शैली, प्रादेशिकता, भौगोलिक वेगळेपणा इत्यादीचा ठसा अधिकच गडद करते.

वैदर्भीय व इतर भागातील काव्याची उकल केली तर फरक स्पष्ट जाणवतो. आपले कवी, जीवन चिंतन रेखाटतात, समस्त जगाची चिंता करतात. ज्याप्रमाणे पावसाचे थेंब एखाद्या तळ्यात वेगळे करता येत नाही; त्याचप्रमाणे वैदर्भीय कवींचे अमृत काव्य सरोसर झाले आहे. त्यांनी केलेली साहित्य निर्मिती आत्मसुखाय असली तरी ती ब्रह्मांड कारणाय आहे. त्यांनी काव्यात मांडलेले विवेचन जरी वैदर्भीय थाटातील असलं तरी ते महाराष्ट्राच्या कोणत्याही टोकासाठी पाण्याच्या थेंबा इतकंच मौल्यवान आहे.

वैदर्भीय साहित्यिकांच्या साहित्याचा पदर हा साधा, सोपा, सहज, अतिसामान्य असा, विषयाचा नेमकेपणा जाणणारा, रूढ, प्रचलित, बोलीभाषीय शब्दांनी ओवलेला आहे. त्यात संस्कृत पांडित्य अजिबात नाही. तरी साहित्याच्या क्षितिजावर विराजमान आहे.

वैदर्भीय शिक्षण क्षेत्रातील मोठं नाव धा.मु. पाठक! नागपूरकरांसाठी ताज! तर विदर्भासाठी कौस्तुभ! सरांचे खंडकाव्य भरीव आहे. भावनांचे हिंदोळे घेत सात-सात ओळींचे १४३ पद्मबंध त्यांनी रचले आहेत.

ईश्वरपारायण वृत्ती असलेले कविभूषण बळवंत गणेश खापर्डे याचं नाव शुक्रताऱ्यासारखं अढळ आहे. विदर्भ साहित्य संघाचे संस्थापक, बनारस हिंदू विश्वविद्यालय येथे मराठीचे प्राध्यापक, श्रेष्ठ कवी, साहित्य संमेलनाचे अध्यक्ष. असा दैदीप्यमान प्रवास आहे.

समर्थांच्या उपदेशाप्रमाणे, ‘‘किर्ती पाहो जाता सुखी नाही। सुख पाहता किर्ती नाही। विचारेविण कोठेही नाही। समाधान।।’’ म्हणूनच कविभूषण बळवंत खापर्डे सरांनी ‘अनंताची हाक हे खंडकाव्य रचले आहे. यासाठी प्रेरणा परमेश्वरा प्रती प्रेमभाव, असीम भक्ती... जो समर्थ रामदासांनी अनुभवला होता. ‘‘तुझ्या वाचुनी अन्य विश्रांती नाही। तुझ्या वाचुनी अन्य आधार नाही।। तुझ्या वाचुनी ना आम्हाला कुणीही। जगी मायबाप अम्हालागि नाही।।’’ समर्थांचा हाच आर्जव, हाच समर्पण भाव, हीच खल्विदंता कविभूषण यांनी साकारली आहे. त्यांच्या साहित्यामध्ये काव्य कांतारातील फुले, सर्वस्वाची गद्यगाणी, विदर्भगीत, अनंताची हाक, कविता स्वामी विवेकानंदांच्या हे चार भाषातील संपूर्ण कवितांचे रूपांतर, पोवाडा ही त्यांची साहित्य संपदा मैलाचा दगड आहे.

कविभूषणांची शैली व विचार हा आत्मसुखाय स्वरूपाचा होता. समकालीन साहित्याच्या धारणेला तडा देणारा होता. म्हणूनच त्यांच्या साहित्याला गंभीरता व प्रतिभा संपन्नता लाभली आहे. वऱ्हाडचे ‘गृहस्थ बडे’ असा ज्यांचा उल्लेख दासगणू श्री गजानन महाराजांच्या पोथीत करतात. त्या दादासाहेब खापर्डे यांचे सुपुत्र म्हणून असलेली ओळख त्यांनी पुसलेली आहे. त्याचे कारण म्हणजे विदर्भ साहित्य संघांची स्थापना होय. १९२३ साली विदर्भ प्रांतमध्ये दहा जिल्ह्याचा समावेश होता. सोबतच पूर्व खानदेश, मराठवाडा, हैद्राबाद या प्रदेशांचा संस्थेच्या कार्यक्षेत्रात समावेश होता. संस्थेच्या नावातील ‘विदर्भ’ हे प्रादेशिकता दर्शविणारे, साहित्य हे कार्यकारण भाव जपणारे, तर संघ हा शब्द प्राचीनता दर्शक. कविभूषणांनी तयार केलेला लोगो व घोषवाक्य विदर्भाची महती वाढविणारे आहे. त्यातील-पुरो विदर्भ

विषय : स्वारस्वती जन्मभू:। बरचं काही सांगून जातं.

कविभूषणाच्या काव्यकांतार बद्दल अक्षय काळे लिहितात, ‘‘रवींद्रनाथ टागोरांच्या गीतांजलीच्या इंग्रजी अनुवादाच्या प्रकाशनानंतर तशा पद्धतीची चिंतनात्मक गूढ गीते लिहिण्याची स्पूर्ती मराठी कविंना झाली. त्यात खापर्डे सरांची कामगिरी महत्त्वाची आहे. तथापि रवींद्रनाथांच्या मूळ बंगाली गीतांजलीत गीतगुण ओतप्रत भरलेला आहे. तोच रसरसीतपणा खापर्डे सरांच्या गद्यात भरलेला आहे.’’

रवींद्रनाथांची गीतांजलीतील गीते कुणा एकालाच उद्देशून लिहिलेली नाहीत. पण खापर्डे सरांची गीते अनंतालाच उद्देशून लिहिलेली आहेत. हेच खास वैशिष्ट आहे. सरांचा अकरा प्रकारचा ‘काव्यकांतार’ या द्विखंडात्मक दीर्घकाव्याचा विषय खापर्डे सरांच्या मनात वसलेला आहे. म्हणून जवळ-जवळ ४०-४५ वर्षे या ना त्या रूपाने प्रकटत राहला आहे. त्यातूनच खापर्डे सरांची काव्यदृष्टी प्रकट झाली आहे. कवीच्या व काव्याच्या निर्मिती प्रक्रियेच्या स्वरूप विवेचनाचा प्रयत्न यात केला आहे.

अक्षय काळे पुढे लिहितात, ‘‘प्रतिभेच्या उज्वल नर्तनाचे रहस्य खापर्डे सरांनी काव्यात उलगडून दाखविले आहे. कवीच्या एकूण विचारांवर थिऑसाफीचा खोलवर प्रभाव आहे. त्याच्या व्यक्तित्वात असलेली मूळची चिंतनात्मकता, या तत्वज्ञानाच्या तेजाने अधिक उजळून निघाली आहे. परमेश्वराबद्दलची भक्ती आणि प्रेमभाव या काव्यात ओतप्रोत भरला आहे. अनन्य वृत्तीने लिहिलेले हे काव्य २५३ श्लोकांचे आहे.’’

कविभूषण हे विदर्भ साहित्य संघाचे अध्यक्ष झाले. तेव्हा राष्ट्रसंतांच्या ग्रामगीतेवर मनोगत लिहिण्याचा योग आला. त्यात खापर्डे सर लिहीतात, संतांना जिवंतपणी अमाप प्रसिद्धी मिळण्याचे भाग्य लाभत नाही. जिवंतपणी आपलीच गीते इतरांनी गाइली असे दृश्य पाहण्याचे भाग्य फक्त मोरोपंत व संत तुकडोजी

महाराज यांनाच लाभले. त्यांची गीते त्यांच्यात ध्वनीत ऐकायला मिळते ही पुढील पिढीच्या भाग्याची गोष्ट! महाराजांनी या ग्रंथात अनेक समस्यांची उत्तरे सांगितली आहेत.

कविभुषण पुढे म्हणतात, तुलसीचे रामायण, तुकारामाचे अभंग असे देश सेवेचे व संस्कृतीचे प्रतीक म्हणून तुकडोजीची 'ग्रामगीता' अमर होईल. विद्वत्ते पेक्षा भावनेच्या माध्यमातून संतकाव्याची निर्मिती होते. योगशास्त्रात एक भ्रुकुटी मध्यातले चक्र आहे. भ्रुमध्य चक्राला संबंध मेंदुशी व पाठीच्या काव्याशी असतो. ते चक्र जागृत झाले की, जिवंत काव्य निर्माण होते. बाह्य शिक्षण नसतांनाही ज्या अर्थी महाराजांना हे प्रासादिक काव्य करता येते. त्या अर्थी त्यांचे ते चक्र जागृत झाले आहे, हे सिद्ध होते.

पंढरीनाथांनी त्यांना ग्रामगीता लिहायला स्फुर्ती दिली. ही पांडुरंगाची कृपा बुद्धईच्या माध्यमातील नसून भावनेच्या अविष्काराचे रूप आहे. यात अतिशयोक्त नाही.

महाराजांनी या ग्रंथात अनेक समस्यांचे उत्तरे आजमावली आहेत. श्रमिकांचे प्रश्न सुलभतेने हाताळले आहे. जीवनताल अनेकविध प्रसंगाचे विवेचक वर्णन यात आले असून, पुस्तकभर ग्रामीणांच्या उद्योगांचा उत्कृष्ठ ग्रामीणांचे सुखी जीवनाची चिंता वाहलेली आहे. असा हा विस्तृत ग्रंथ कालदर्शी ठरेल ! कारण भविष्यातील सुखी जीवनाचे पुर्वचिन्ह यात आहे.

मानव मात्राचा दर्जा एक असून त्यांची सेवा करण्यातच खरे पुण्य आहे. हेच प्रतिपादन ग्रामगीतेत केले आहे. ग्रामगीतेसारख्या श्रेष्ठ गुरुकिल्लीस खापर्डे सरांकडून उचल मिळणे म्हणजे,

वक्ता वाचस्पतिर्यत्र श्रोता शक्रस्नथापि तौ।।
शब्दपारायण स्थान्त न गतौ तत्र के वयम।।

समकालीन श्रेष्ठ वैदर्भी म्हणून विष्णू भिकाजी कोलते यांचे नाव अग्रगण्य आहे. व्यवसायाने कोलते सर मराठीचे प्राध्यापक होते. नंतर महाराष्ट्र साहित्य संमेलनाचे अध्यक्ष ते कुलगुरू हा त्यांचा प्रवास अमरावती शहराच्या इतिहासातील मैलाचा दगड आहे.

त्यांचा 'लव्हाळी' काव्यसंग्रह जणू कुमारांसाठीच तयार केलेला आहे. अवखळ उर्मी, रोमांच, व्याकुळता त्यांच्या काव्यात ठासून भरलेली आहे.

शुद्ध तसे हे प्रेम आपुले आहे जरि अंतरी ।
निर्धन आपण खोट्या जगता मारलाय सुंदरी ।।
चल जाऊ गे वनी कुठे तरि विरून वाऱ्यावरी।।

अक्षय काळे यांनी त्यांच्या प्रबंधात कोलते सरांच्या कवितेची समिक्षा करतांना केलेली नोंद मार्मिक आहे. ते सांगतात कोलत्यांच्या समकालीनमध्ये मातृवात्सल्य अभिव्यक्तिचा क्षीण झालेला धागा, त्यांनी दृढ केलेला आहे. निसर्गाचा ध्यास कोलत्यांना नसला तरी, पुर्णेच्या तीरावर, इंद्रधनुष्य, संगमावरील सायंकाळ, माझे विश्रांती स्थळ इत्यादी कवितांतून कोलत्यांनी निसर्गाशी जवळीक साधेलली दिसते, 'शिवबास', 'शिवाजी आणि चिपळूनकर' इत्यादी कवितात कोलत्यांच्या मनातील इतिहास प्रेम व प्रखर राष्ट्रभावना अभिव्यक्त झाली आहे. कोलत्यांची काव्यशैली प्रौढ व भारदस्त आहे.

कोलते सर हे महानुभाव संप्रदाय साहित्याचे अभ्यासक तथा संशोधक. महानुभाव वाङ्मयात, चरित्रे, सूत्र वाङ्मय, टीका वाङ्मय इत्यादीचा उदापोहा त्यांनी केला आहे. त्या वाङ्मयातील अस्सलपणा, जगासमोर आणण्याचे महत्वाचे कार्य त्यांनी केलेले आहे. कोलते सरांना मिळालेली 'महाराष्ट्र नायक' ही पदवी अत्यंत शोभून दिसते.

वं. तुकडोजी महाराजांनी कोलते सरांना ग्रामगीतेवर मनोगत लिहीण्यासाठी आज्ञा केली. कोलते सरांनी मांडलेले विचार अत्यंत अभ्यासपूर्ण आहेत. सर सांगतात,

राष्ट्रसंत श्री तुकडोजी महाराज यांनी लिहिलेली ग्रामगीता हा आजच्या काळातील अभिनव ग्रंथराज होय. त्यातील विचार संपत्ती पाहून अंत:करण अतिशय प्रसन्न झाले. विवेकाच्या जुन्या व नव्या श्रद्धांचा महाराजांनी केलेला समन्वय पाहून नवीन दृष्टी मिळण्याचा आनंद वाटला. महाराजांचे व्यक्तीमत्त्व आध्यात्मिक अनुभूती प्रमाणेच सामाजिक अनुभूतींनीही संपन्न आहे. किंबहुना आध्यात्मिक दृष्टीकोनाच्या पुरूषाचे समाज सुधारकात झालेल्या परिवर्तनाचे दृष्य त्यांच्या जीवनात आपणास प्रत्यक्ष पाहावयास सापडते.

आपल्या या व्यापक अनुभवांचे विशाल दृष्टीकोनातून त्यांनी काढलेले सार त्यांच्या या 'ग्रामगीता'त आढळते. नवभारताच्या निर्मितीत ग्रामसुधारणेचे महत्त्व ओळखून त्याप्रमाणे प्रत्यक्ष कार्य करणाऱ्या राष्ट्रपुरूषात महाराजांचे स्थान फार वरचे आहे. या कार्याची सम्यक दिशा या गीतेत त्यांनी दाखविलेली आहे. या ग्रामगीतेत 'अध्यात्म आणि व्यवहार' यांचे सुंदर मिलन झालेले आहे. गीतेप्रमाणे या ग्रंथाचे घरोघरी नित्य पठन झाले पाहिजे. तसे झाले तर ग्रामीणांच्या सुधारणेला निश्चित योग्य वळण लागेल.

ग्रामगीतेत व्यक्त झालेली ग्रामसुधारणेची दिशा, सर्वांना दिसते. महाराजांचे व्यक्तित्त्व केवळ महाराष्ट्रापुरतेचं मर्यादित राहिलेले नसून ते अखिल भारतीय आहे. भारत हा खेड्यापाड्यांचा देश आहे. त्यामुळे भारतातील सर्व खेड्यापाड्यात हा ग्रंथ गेलाच पाहिजे. ही महाराजांची वाङ्मयीन मूर्ती भारतीय खेडूत आपल्या हृदयाशी मोठ्या प्रेमाने धरतील आणि तिच्याशी झालेल्या सुखसंवादापासून स्फूर्ती घेऊन आपले व आपल्या राष्ट्रांचे जीवन समृद्ध करतील, यात शंका नाही.

भगवत्गीता कुरूक्षेत्रावर सांगण्यात आली. कुरू याचा अर्थ 'कर' असा आहे. कर्तव्यापासून च्युत झालेल्या अर्जुनाला भगवंतानी 'कर्तव्य कर' असे सांगितले. ग्रामगीता सुद्धा कर्तव्यविमुख ग्रामस्थांना हीच दीक्षा देत आहे. त्यांनी प्रथम माणुस बनविण्याचा विचार प्रामुख्याने सांगितला आहे. ज्ञानेश्वर, रामदास यांनी आपल्या काळी जे कार्य केले तेचं कार्य आज राष्ट्रसंत करित आहेत. सुंदर वाङ्मय अंतकरणाच्या पीठातून निर्माण होते. ग्रामगीतेचा सुसंगत बोध हृदयाच्या पीठातून प्रगट झाला म्हणूनच हे खरे काव्य आहे. महाराजांची रचनाशैली त्यांच्या अंत:करणाप्रमाणेचं अत्यंत प्रसन्न आहे. त्यांच्या विचारांची सुस्पष्टता सुबोधतेच्या रूपाने व्यक्त झाली आहे. त्यामुळे खेड्यापाड्यातून पसरलेल्या बहुजन समाजापर्यंत या गीतेची हाक पोहचणे सहज शक्य झाले आहे.

वंदनिय तुकडोजी महाराज श्रेष्ठ संत होते. त्यांची उंची आकाशा ऐवढी आहे. वैदर्भी म्हणून राष्ट्रसंतांचा उल्लेख करणे कमीपणाचे ठरेल कारण त्यांनी मांडलेला ग्लोबल व्हिलेज सिद्धांत हा जगाला दिलेली देणगी आहे. त्यांचा उल्लेख संत व संतकवींच्या मांदीयाळीत असणेच मूलगामी ठरेल.

❋❋❋

अंधश्रद्धा निर्मुलन काळाची गरज

- कोमल मातकर
बी.ए. भाग १

आपण सारे आज विज्ञान व यंत्र युगात संगणक शास्त्राचा सर्वत्र पुरस्कार करीत असतांना, प्रत्यक्षात मात्र आपण आपले जीवन अंधश्रद्धेच्या आहारी जाऊन जगत असतो, ही मोठी खेदाची गोष्ट आहे. आधुनिक सुधारणांचा आणि सुखसोयींचा एका बाजुने स्वीकार करुन दुसऱ्या बाजुने अंधश्रद्धांना घट्ट चिकटून राहण्याचे व्रत एखाद्या एकनिष्ठ उपासकाप्रमाणे आपण स्वीकारतो. आणि विधायक जीवनातील खऱ्या आनंदाला व सुखाला पारखे होतो. म्हणून विज्ञानाची विलक्षण प्रगती होऊनसुद्धा समाजाला लागलेले अंधश्रद्धेचे ग्रहण सुटत नाही. आपल्या ठिकाणी नांदणाऱ्या अंधश्रद्धाप्रधान मनामध्ये याची वाळवी लागत चालली आहे.

आपण विज्ञान युगात वावरत असलो तरी अंधश्रद्धेच्या भयाण अश्मयुगात जीवन जगत आहोत. सद्गुरू श्री. वामनराव पै यांच्या अमृत तुषारांत सांगायचे तर अंधश्रद्धा हे मानवी जीवनाला लागलेले खग्रास ग्रहण होय. या जगात संस्कृती आणि जीवनपद्धतीवर धर्म, संस्कृती, नीति व नियती या गोष्टींचा नकारात्मक व विनाशात्मक असा जबरदस्त पगडा आहे. त्यामुळे सातत्याने मानवी मनावर जीवन विघातक संस्कार होऊन मानवी जीवनपद्धती अंधश्रद्धेच्या प्रभावाने कमकुवत बनली.

मानवी जीवनातील अंधश्रद्धाजनक प्रथा, परंपरा, रुढी जशा शहरी जीवनात आढळून येतात, त्याहीपेक्षा खेड्या-पाड्यांमधून त्या प्रचंड प्रमाणात अजूनही मूळ धरुन फोफावलेल्या दिसून येतात. आजच्या विज्ञानयुगात देखील शकून- अपशकून, भगतगिरी, देव-देवस्की, मुक्या जनावरांचे बळी, अंगात येणे, भूतबाधा, करणी, सोवळे-ओवळे, तंत्र-मंत्रात्मक अघोरी कर्मकांड व नरबळी वगैरे अंधश्रद्धेच्या गोष्टींच्या संपूर्ण आहारी जाऊन माणूस आज हतबल झालेला दिसून येतो. आज या प्रथा, परंपरा, रुढी जर बंद झाल्या तर मानवी जीवनाला खऱ्या अर्थाने इष्ट वळण लागेल यात तिळमात्रही संदेह नाही. म्हणून आज अंधश्रद्धा निर्मुलन ही काळाची गरज झाली आहे.

एक व्यक्ती...!

एक व्यक्ति सर्व काही माझ्या साठी......
जी नेहमी देते मला आत्मविश्वास
स्वतःच्या जगण्यासाठी
मी सर्व कही करू शकते हे सांगण्यासाठी...

एक व्यक्ती सर्व काही माझ्या साठी
जी असते माझ्या आयुष्यात महावृक्षासारखी...
ती अचानक आली आयुष्यात माझ्या
अन् जीवनाला नवीन दिशा मिळाली.......

एक व्यक्ति सर्व काही माझ्या साठी
ती नेहमी राहते माझ्या पाठीमागे
मी अडथळल्यास ती देते मला पुन्हा भरारी
आकाशी उडण्यासाठी...

एक व्यक्ति सर्व काही माझ्या साठी
योग्य अयोग्य हे नेहमी मायेने समजावणारी
ती असते दिशा दर्शक कायमची...

असावी नेहमी मज जवळ सावली सारखी
जी जीवनाला देईल नवी दिशा अन्
जगण्याला दाखवेल आशा...
एक व्यक्ती सर्व काही माझ्या साठी ..!

- प्रतिक्षा नितिन लोखंडे
बी. ए. भाग ३

बंधन

स्वतंत्र भारताची नारी तू
नसावे तुला कुठले बंधन
गवसण्या संपूर्ण आकाश हे
तोडून दे भयाचे कुंपण ।। धृ।।
नभी झेपावणारी तू पक्षिणी
सक्षम कर्तव्यदक्ष तू गृहिणी
प्रसंगी कडाडणारी तू सौदामिनी
शत्रुस धूळ चारणारी तू रणरागिणी ।। १ ।।
कर तुझ्या लेखणीची तलवार
हो सज्ज करण्या जीवन तुझे साकार
लाख येतील भाडवाटा
भेद तयांना दे तुझ्या जीवना आकार ।। २ ।।
वाहतात नुसते वारे स्त्रीमुक्तीचे
सातच्या आत घरात जाणे तुझे सक्तीचे
गाठ शिखर, तू अव्वल दर्जाचे
सन्मान करणे तुझा हेच खरे लक्षण पुरूषार्थाचे ।।३।।
शांत राहणे हा तुझा स्वभाव आहे
एक रूप महत्त्वाचे तर दुसऱ्या रूपात तू आग आहे
वागणे तुझे मवाळ जितके तेवढेच सक्त आहे
कारण तुझ्या अंगात आई जिजाऊचे रक्त आहे ।। ४ ।।
स्वतःच्या लढाईत तुझेच तुला लढणे
तोडून असमानतेच्या भिंती तुझा झेंडा
तुच अटकेपार रोवणे
वारसा तुला जिजाऊ शूर लक्ष्मीचा
बाळग अभिमान स्वत:च तुझ्या स्त्रीत्वाचा ।। ५ ।।
प्रयत्नांना मिळो तुझ्या यशाची सोनेरी किनार
कर्तृत्वासोबतच उजळो तुझा संसार
तोडून बंध ओढ नवी झालर
पेटून उठ नव्याने नि
घडव स्त्रीशक्तीचा पुन्हा एकदा जागर ।। ६ ।।

- अनुसया आत्माराम सरगर
बी.ए. भाग ३

मनातले काही

– अनुसया सरगर
बी.ए. भाग ३

यत्र नार्यस्तु पुज्यन्ते, रमन्ते तत्त देवताः ।
यत्रैतास्तु न पुज्यन्ते सर्वास्तत्राफलाः क्रियाः ।।

वरील संस्कृत श्लोकाप्रमाणे जेथे स्त्रिला पुजिले जाते किंवा तिचा आदर ठेवला जातो तेथे देवही रमतात व जेथे असे केले जात नाही तेथील सर्व क्रिया असफल होतात. आपल्या वेदांमध्ये, शास्त्रांमध्ये स्त्रीला अनन्यसाधारण महत्त्व दिले गेले आहे.

मी अनुसया... माझ्या नावाचा अर्थ म्हणजे 'कसलीही असुया नसलेली म्हणजेच द्वेष, मत्सर नसलेली मी अनुसया...' स्त्री म्हणून जगत असताना आलेले मला काही अनुभव मी थोडक्यात माझ्या लिखाणाद्वारे मांडण्याचा प्रयत्न करते. दररोजप्रमाणे मी महाविद्यालयात गेले. आज आमचे महाविद्यालय खूपच स्फुर्तीत आणि उत्साहात दिसत होते. एखादी नववधू सजून, नटून तयार व्हावी असाच महाविद्यालयाचा रूबाब होता. अर्थातच औचित्य होते ते नॅकच्या महाविद्यालयीन भेटीचे. सर्वत्र नवीन रंगाचा सुवास दरवळत होता, कुटूंबामध्ये पाहुणे येण्याआधीची जी पुर्वतयारी असते ती करण्यात सगळे मग्न होते. प्राचार्यांपासून ते शिपायापर्यंत सर्वजण ॲक्शन मोडवर होते. प्रत्येकजण आपापली जबाबदारी अगदी चोखपणे पार पाडीत होता. संपूर्ण परिसर, आसमंत अगदी उत्साहाने न्हाऊन निघाला होता.

आम्ही विद्यार्थीनीही जोमाने काम करीत होतो. इतक्यात माझी नजर ग्रंथालयाच्या बाजूला लावलेल्या फलकाकडे गेली. ज्यावर लिहिले होते 'मनातले काही...' आमच्या मराठीच्या प्राध्यापीका डॉ. निशा शेंडे यांनी सुरू केलेला तो उपक्रम. दररोज त्या फलकार आम्ही आमच्या मनातले विचार मांडू लागलो. पण, नंतर असे लक्षात आले की, मनातल्या विचारांची गर्दी इतकी वाढली आहे की, या फलकावरची जागा अपुरी पडेल. म्हणूनच हा लेख लिहिण्याचे निमित्त साधले.

आजकालच्या स्त्रिया अनेक ठिकाणी यशोशिखरावर विराजमान आहेत. कित्येक स्त्रिया पुरूषांच्या बरोबरीने आपापला नावलौकिक गाजवत आहेत. अशा स्त्रियांसाठी ही कविता...

घरात होते चूल आणि मूल
होती हाती पाळण्याची दोरी
अफाट माझी संघर्षगाथा
नाही आता माझी पाटी कोरी...
पर्वतापरी उंची माझी
गगनचुंबी उंच भरारी
हर एक क्षेत्र पादाक्रांत मी केले
नाही आता मी अबला नारी...
तंत्रज्ञान माझे सगेसोयरे
तयाशी माझी 'दोस्ती न्यारी'
नावडती होती माझी मी
झाली आता 'गुडीया प्यारी'
नाही आता मी पाटी कोरी
नाही आता मी अबला नाही...

वरील कवितेप्रमाणे स्त्री आता अबला राहिली नाही. तिने अनेक कठीण प्रसंगांना तोंड देत यशेच्च्छ शिखर गाठलेले आहे. असे जरी असले तरी नाण्याच्या दोन बाजूंप्रमाणे दुसरी बाजू अजून तितकीच कमकुवत आहे. आजही कित्येक अशा स्त्रिया आहेत ज्या त्यांच्या मुलभूत हक्कांपासून देखील वंचित आहेत. परंपरेच्या नावाखाली दररोज होणारा तिचा शारिरीक, मानसिक आणि बौद्धिक छळ ती मुकाट्याने सहन करतेय. सामाजिक दडपणाखाली येऊन दैनंदिन जीवनात होणारे अत्याचाराची बळी चढतेय. थोडेसे कटू वाटले तरी, ही सत्यपरिस्थिती आपण नाकारू शकत नाही. समाजाचे हे विदारक दृष्य आपण रोज पाहत असतो किंवा पाहून न पाहिल्यासारखे करतो. पण खरच आता यावर वाचा फोडण्याची गरज आहे.

एक स्त्री जेव्हा जन्माला येते, खरेतर फार कमी म्हणजे अगदीच बोटांवर मोजण्याइतके असे लोक असतात ते तिचा 'स्त्री' म्हणून झालेला जन्म मनापासून आणि समाधानी वृत्तीने स्विकारतात. ''अरे देवा; मुलगी झाली का? जाऊदे, दुसऱ्या वेळी मुलगा होईल'' किंवा ''असुदे या मुलीच उद्या तुमचं मुलासारखं नाव मोठं करतील.'' असे उद्‌गार सर्रास आपण एका सामान्य ते उच्चशिक्षित, स्वतःला प्रतिष्ठीत समजणाऱ्या लोकांकडून ऐकत असतो. इथे एक गोष्ट सागांविशी वाटते ती म्हणजे मुलीचं मुलगी म्हणून असणं का कुणी स्विकरत नाही? मुलगी म्हणून तिने जगत असताना केवळ या अनिष्ट पुरूषप्रधान संस्कृतीपायी मुलासारखं होण्याचा किंवा वागण्याचा अट्टाहास का?

जन्मतःच नको असलेली ही 'नकोशी' जसजशी मोठी होते तसे हे आयुष्य तिच्यासाठी नवनवीन आव्हाने उभे करते. घरामध्ये जर दोन भावंड असतील मुलगा आणि मुलगी तर प्रामुख्याने मुलाच्या गरजा प्राधान्याने भागविल्या जातात. तर मुलीला नेहमी प्रत्येक गोष्टीसाठी झगडावं लागतं. कळत न कळत तिला तिचं स्त्रीत्वं सारखं समोरं मांडलं जातं. मुलींनी कसे वागावे, कसे कपडे घालावेत, कसे उठावे, बसावे सर्वच गोष्टी वारंवार सांगितल्या जातात. पण मुलाला मात्र कुठेच बंधने घातली जात नाहीत. स्वयंपाक हा मुलीला आलाचं पाहिजे. का कधी मुलाला तीच गोष्ट सांगितली जात नाही? भूक तर दोघांनाही सारखीच लागते ना..? जशी घरातील इतर कामे मुलींना आवर्जून शिकवली जातात तीच कामे मुलांना का नाहीत शिकवल्या जात नाही? खरे तर या सर्व गोष्टींवर चिंतन करायची आता गरज आहे. या सर्व बदलांची सुरूवात आपण

आपल्या घरापासून करू शकतो, हे आधी आपल्या सर्वांच्या लक्षात यायला हवे आहे. 'शिवाजी जन्माला यावा, पण शेजारच्या घरी' या म्हणीप्रमाणे आपण विचार करत असतो. त्यात जर बदल करून आपण बदल घडवायचा म्हटला तर आपली प्रगती कुणीही रोखू शकणार नाही.

माझं लग्न वयाच्या अठराव्या वर्षी करून देण्यात आलं. लग्ना अगोदर बीएस्सी (प्रथम) च्या वर्षाला शिकत होते. लहानपणापासूनच मी अभ्यासात चांगली होते. शिक्षणाची अतिशय आवड होती. शालेय स्तरावर नेहमी प्रथम किंवा द्वितीय क्रमांकावर असायचे. मोठेपणी स्वत:च्या पायावर उभे राहण्याचे, स्वत:चे अस्तित्व निर्माण करण्याचे मी स्वप्न पाहिले होते. पण आयुष्याने असा यु-टर्न घेतला की, त्याची कल्पनाही कधी मी केली नसेल. लग्नानंतर माझे शिक्षण बंद करण्यात आले. 'शिकून काय करणार शेवटी बाईला चूल नि मूलच कराव लागतं.' असे उद्‌गार रोज ऐकावे लागले. एक-एक दिवस शिक्षणासाठी मला झगडावे लागत होते. ऑनलाईन काही शिकावे तर एवढ्या आधुनिक काळात मला साधा मोबाईल वापरण्याची परवानगी दिली गेली नाही. त्यांच्या मते बाई शिकली की घराबाहेर पडते आणि घराकडे दुर्लक्ष करते, संसाराकडे दुर्लक्ष करते. रोज घरातल्यांकडून मला मिळालेली नकारात्मक उत्तरे मला जाणीव करून देत होते की मी एक स्त्री आहे. मी स्त्री असणंच माझा गुन्हा आहे. तब्बल सहा वर्षे शिक्षणासाठी रोज झगडत राहीले. माझी परिस्थिती मी कुणाला सांगू पण शकत नव्हते. कारण मी एका अशा समाजात वाढले होते ज्या संपूर्ण समाजाची मानसिकता स्त्रिला कमी लेखण्याची आहे. आईवडिलांना सुद्धा माझं दु:ख सांगू शकत नव्हते. कारण माझे आईवडिल आजारी असतात. त्यांची एकुलती एक मुलगी शिक्षणासाठी सासर सोडून माहेरी परत आली हे त्यांना पचवणे कठीण होते. शेवटी मी लढायचे ठरविले आहे. त्या परिस्थितीतून मार्ग काढायचा ठरविला. आज कशीबशी मी सर्वांना माझ्या शिक्षणासाठी तयार करू शकले. मला मिळालेल्या या संधीमधून मला माझ्यासारख्या माझ्या गावातील इतर बायकांसाठी काम करायचे आहे. त्यासाठी माझं शिक्षित असणं खूप महत्त्वाचं आहे.

पण कुठेतरी मनात रोज एक प्रश्न पडतो. स्त्रीलाच का एवढा त्याग ? प्रत्येक गोष्टी तिनेच का सांभाळून घ्यायच्या? आपल्या प्राचीन वाङ्मयात 'पुत्रेण दुहिता समा' हा श्लोक आढळतो, त्यानुसार प्रत्येक पित्याने पुत्र व कन्या यांना समान लेखणे अपेक्षित आहे. परंतु खऱ्या अर्थाने स्त्री-पुरूष समानता तेव्हा येईल जेव्हा स्त्री आत्मनिर्भर, स्वावलंबी, निर्णयक्षम आणि सक्षम होईल, कुणी तिचा सन्मान करो अथवा ना करो पण तिने स्वत:चा सन्मान करायलाच हवा. ''स्त्री जन्मा तुझी कहाणी'' असे न म्हणता ''तुच तुझ्या आयुष्याची राणी'' असे म्हणूया...

❖❖❖

नदीकिनारी ऐकत होते...!

नदीकिनारी ऐकत होते पक्षांची गाणी
झुळझुळ वाहत होते एकांतातील पाणी

हळूच उडला झाडावरील पक्षांचा थवा
रंग फूलांचा मोहक गंध पुन्हा हवा हवा

पाने डुलती अन् हसती या रानाच्या माथी
या वाटेवर एक मी... एकटीच साथी

जगण्याला हात देती हिरवीगार झाडी
निळी निळाई पसरत जाई आभाळाची माडी

अखेर हे शब्द भाबडे थांबतील इथे
शेवटी तुझे असो की माझे सारे हात रीते...!

- सलोनी संजय जवळकर
बी. ए. भाग ३

भारत देशा पवित्र देशा

भारत देशा, पवित्र देशा
गाऊ किती गुणगान तुझे मी
गाऊ किती गुणगान ।।धृ।।

तुला स्वतंत्र नि मुक्त कराया
वाहिले वीरांनी प्राण
मायभूमी तू आमुची, राष्ट्रभूमी तू आमुची
वाहू तूझीच आण
जन्म घेऊनी कुशीत तुझ्या
जाहलो आम्ही भाग्यवान ।। १ ।।

हा देश शूरवीरांचा, हा देश ऋषीमुनींचा
हा देश शिवबाचा, हा देश तुकोबाचा
घेऊन शिकवण उरी तयांची
घडवूया भारतराष्ट्र महान ।। २ ।।

धर्माचे भेद नसावे, नसावी जातीय असमानता
पावलोपावली प्रगती व्हावी, धरूनी मनी नितीमत्ता
अखंड भारताचे स्वप्न बाळगू
बनवू राष्ट्र बलवान
टिकवून ठेवू या देशाची
आण, बाण आणि शान ।। ३ ।।

स्पर्शिले आम्ही चंद्राला
दाखविले सामर्थ्य साऱ्या जगाला
भारतीय प्रगल्भतेचा बाळगतो अभिमान
इच्छाशक्तीने घडवू भारताला शक्तीमान ।। ४ ।।

- अनुसया आत्माराम सरगर
बी.ए. भाग ३

आधुनिक तंत्रज्ञान आणि आजचा युवक

- स्नेहा मंगेश जाणे
वाणिज्य, भाग २

एकविसावं शतक हे विज्ञानाचे शतक आहे. आपण बघत आहोत की, आपल्या आजूबाजूला झपाट्याने जग बदलत जात आहे. दळणवळणाच्या क्षेत्रात, प्रसारमाध्यमांच्या क्षेत्रात मोठ्या प्रमाणात क्रांती झाली आहे. यामुळे आजच्या युवा पिढीचे जीवन हे खूप आरामदायी झाले आहे. आधुनिक तंत्रज्ञान म्हणजे काय ? तर मला असे वाटते की, रेडिओ, मासिके, त्रैमासिक, वार्षिकांक याबरोबरच आजच्या काळातली प्रसारमाध्यमे टी.व्ही., मोबाईल, इंटरनेट, फेसबुक, व्हॉटस् ॲप इ. प्रकारची आहेत. या प्रसारमाध्यमांमध्ये पूर्णत: तंत्रज्ञानाचा वापर केला जात आहे. या सर्व प्रसारमाध्यमांचे चांगले-वाईट परिणाम युवापिढीवर होत आहेत.

आजच्या काळातील युवक प्रसारमाध्यमांमध्येच गुंतत चाललेला आहे. खरे पाहिले तर प्रसारमाध्यमांचे खूप मोठ्या प्रमाणात फायदे आहेत. प्रसारमाध्यमामुळे जग हे खूप जवळ आले आहे. आपण घरबसल्या ऑनलाईन शॉपिंग, ऑनलाईन बुकींग करु शकतो. इंटरनेटवर आपल्याला हवी ती माहिती आपण शोधू शकतो व ती आपल्याला लगेचच उपलब्ध होते. ज्याप्रकारे प्रसारमाध्यमांमध्ये नवनवीन शोध लागत आहेत. प्रसारमाध्यमाचा उपयोग हा शिक्षणासाठी होतो पण आजचा युवक हा त्याचा उपयोग फक्त मनोरंजनासाठी करतो आहे असे वाटते.

मोबाईल (भ्रमणध्वनी) हे आजच्या युगातील महत्त्वाचे प्रसारमाध्यम आहे. आजच्या काळातली युवापिढी ही मोबाईलचा खूप मोठ्या प्रमाणात वापर करत आहे. आजच्या काळातला युवक हा मोबाईलमुळे घरातल्यापासून दूर व बाहेरच्या जगाशी जवळ होत आहे. मोबाईलचे काही प्रमाणात युवकांवर वाईट परिणाम होत आहेत. मोबाईलमुळे आपल्या पर्यावरणावरही परिणाम होत असून आपल्या परिसरातील जीव नष्ट होत आहेत.

आजच्या युगातील सर्वात जास्त प्रमाणात वापरण्यात येणारे प्रसारमाध्यम हे इंटरनेट आहे. युवक हा इंटरनेटशी खूप मोठ्या प्रमाणात जोडला गेला आहे. इंटरनेट या प्रसारमाध्यमामुळे आपण जगाच्या कोणत्याही देशातील व्यक्तीशी मैत्री करू शकतो. आपले विचार त्यांच्यापर्यंत पोहचवू शकतो. इंटरनेट हे एक असे माध्यम आहे.ज्या माध्यमामध्ये आपल्याला जी माहिती हवी आहे ती मिळते. इंटरनेटचा उपयोग युवकाला चांगल्या कार्यासाठी देखील करता येतो. परंतु प्रत्येक युवकाला फक्त आपले मनोरंजन व्हावे असे वाटत असते. त्यामुळे ते फेसबुक, व्हॉटस् ॲप वर चांगले विचार मांडण्याऐवजी फक्त विनोदाची देवाण-घेवाण करतात. खरे तर युवकांनी चांगल्या प्रकारचे विचार व्हॉटस् ॲप, फेसबुकवर मांडायला हवेत. इंटरनेटमुळे काही युवकांमध्ये गुन्हेगारी प्रवृत्ती निर्माण होत आहे. इंटरनेटवरील अनोळखी वेबसाईटवर जाऊन युवक त्या वेबसाईटवर दिलेल्या माहितीला बळी पडत आहेत. प्रसारमाध्यमामध्ये इंटरनेट, मोबाईल, फेसबुक, व्हॉटस् ॲप यांचे फायदे व तोटे देखील आहेत. पण हे आजच्या पिढीतील युवकांवर अवलंबून आहे की, आपण याचा वापर चांगल्या कार्यासाठी करावा की वाईट?

मला वाटते की, प्रसारमाध्यमे हे समाजाचा आरसा आहेत. प्रसारमाध्यमांमुळे आपल्याला सर्व घडामोडी घरी बसल्या मिळतात. आजचे जग हे ग्लोबल व्हिलेज झाले आहे. सर्व क्षेत्रात टेक्नॉलॉजी आली आहे. इंटरनेट पण आजच्या युवापिढीने प्रसारमाध्यमाचा वापर हा आपल्या व समाजाच्या फायद्यासाठी करावा. त्यामधून युवकांना जेवढे ज्ञान घेता येईल तेवढे घेण्याचा प्रयत्न करावा. आजची युवापिढी घडली तरच देशाचा विकास होणार आहे.

परंतु आपण त्याचा वापर कसा करतो यावर त्याचे कार्य चांगले किवा वाईट हे ठरत असते. मनोरंजनाबरोबरच ज्ञान, माहिती, देशप्रेम, बंधुता यांच्या वाढीसाठी या माध्यमांचा वापर केला गेला तर प्रसारमाध्यमे युवापिढीसाठी महत्त्वपूर्ण ठरतात. हे ध्यानात घेऊन युवापिढीने या माध्यमांना आपलेसे करावे; मात्र त्याचा अतिरेक होऊ नये.

❇❇❇

भारतीय धर्म

या मातीत पेरला नवा विचार
स्वातंत्र्याचा किरणांनी दिला आम्हा आकार
उजळून गेले अवघे सारे जीवन
गुलामीचे ना तुटले कुठले बंधन...

हिमालया परि घेतली नवी भरारी
समानतेच्या सुत्रांनी जगण्याला मिळाली उभारी
तोडून टाकले गुलामीचे सारे बंध
एक सुराने रचले मानुसकीचे अभंग....

रक्ताच्या थेंबा थेंबातून घुमला जय हिंदचा नारा
शाहू, फुले, आंबेडकर आम्हा लढवय्यांचा किनारा
जगात गाजले ही शौर्याची भारत भूमी
इथेच घडल्या बलाढ्य हस्ती नामी....

अखंड पेटते विरांचे हे बलीदान
हिरवाईच्या समृद्धीने वाढते आमची शान
एकजात एकभावना भारताचा कर्म हा
मनामनातून सांगते भारतीय धर्म हा....!

- सावरी दिपक दहाट
बी.ए.भाग ३

वसुंधरा

– श्रावणी निचळ

बी.ए. भाग २

३८५ कोटी वर्षापूर्वी पृथ्वीवर पहिला जीव तयार झाला आणि त्यानंतर कसातरी धडपडत तो जगला एकदाचा. त्यातूनच मग नवनवे जीव तयार झाले. पहिल्यांदा समुद्रातच जगणारे जीव तयार झाले. मग पृथ्वीतलावर आले. एकपेशीय जीवानंतर मग अनेक पेशींचे जीव. तसाच गाभा नसलेल्या जीवानंतर भागा असलेले जीव तयार झाले. जीवाणू, विषाणू आणि असं करत करत मग सरपटणारे, उडणारे, पोहणारे, चालणारे, हाडे नसणारे, हाडे असणारे, सस्तन असे अनेक प्रकारचे जीव पृथ्वीतलावर बागडायला लागले. हे जसं प्राण्याचं झालं तसचं वेलींचं आणि झाडाचंही झालं. यातच वातावरणात एकाएकी प्रचंड थंडी पडायची आणि नैसर्गिक परिस्थिती खूपच बिकट बनायची. अशावेळी अक्षरशः लाखो तऱ्हेचे कोट्यावधी प्राणी एकदम नष्ट व्हायचे. तरीही काही जीव वाचायचे आणि जगण्याची धडपड बघा ते जीव पुन्हा नव्या उमेदीनं उभे रहायचे, नाचायचे. त्यातून पुन्हा नवीन जीवप्रकार तयार व्हायचे आणि पुन्हा कुठल्यातरी संकटात सापडून नष्ट व्हायचे. असं चक्र कोट्यावधी वर्षेचालू राहिलं, अगदी आजपर्यंत ते चालूच आहे.

अतिप्राचीन काळापासून खडकांच्या थरांवरुन ते खडक कुठल्या काळातले आहेत याविषयी माहिती मिळू शकते. खडकांत जे जीवाश्म (फॉसिल्स) अडकून पडलेले असतात. त्यावरुन कुठलेही जीव कुठल्या कालखंडात वावरत होते याविषयीचे अंदाज बांधता येतात. यासाठी प्रचंड परिश्रम आणि चिकाटी लागते या अभ्यासात असं आढळलं की, काही मोठ्या कालखंडात जीवसृष्टीचे अवशेष बरेच सापडले तर इतर काही कालखंडात ते फारच कमी सापडले तर म्हणजे यापूर्वी थंडी, ज्वालामुखी, वादळं, पाऊस हिमवृष्टी अशा किंवा काही कारणांनी काही कालखंडात बऱ्याच मोठ्या प्रमाणावर जीवसृष्टी नष्ट झाली असली पाहिजे. म्हणजे पूर्वीचे लाखो जीव प्रकार नष्ट झाले असले पाहिजेत. यालाच संहारक कालखंड म्हणतात.

थॉमस नटाल नावाचा एक अशिक्षित माणूस तर अमेरिकेत आला आणि त्यानं जवळ जवळ निम्मा देश पायी चालून काढला. त्यात त्यानं हजारो वनस्पती मिळविल्या आणि त्यांच्याविषयी लिहून ठेवलं. काहीजण हे हौस म्हणून करायचे तर काहीजण अभ्यास म्हणून. कित्येक श्रीमंत खानदानी लोक त्यात कोट्यावधी डॉलर्स खर्च करायचे. बरं या पृथ्वीतलावर किती वेगवेगळ्या तऱ्हेचे जीव असावेत याविषयी कुणाचचं एकमत नाही आणि त्यांच्या मनातला फरकही अगदी लहान नाही. काहींच्या मते तो आकडा १० लाख आहे. तर काहींच्या मते २० कोटी. यातही सृष्टीची विविधता बघा. विल्सनच्या 'डायव्हर्सिटी ऑफ लाईफ' मध्ये म्हटल्याप्रमाणे आत्तापर्यंत ही फक्त १४ लाख युनायटेड नेशन्स एन्व्हायरमेंट प्रोग्राममध्ये केलेल्या मोजमापाप्रमाणे आजवर १७.५ लाख वेगवेगळ्या तऱ्हेच्या सजीवांची नोंद झाली आहे.

बरं, जीवसृष्टीचे हे आकडे आज शिल्लक राहिलेले ०.०१% प्रकारचे आहेत. म्हणजे पृथ्वीच्या जन्मापासून अस्तित्वात आलेल्या सजीवांच्या प्रकारांची (सजीवाची नव्हे) फक्त यादी जरी करायची म्हटली तरी मूर्च्छाच येईल. मग त्यांचे प्रत्येकाचे वेगवेगळे अवयव, शरीररचना, त्यांच्या पेशी यांचा खोलवर अभ्यास करणं म्हणजे अशक्यच. यात पुन्हा त्रास हा की जगात हे जीव प्रकार समप्रमाणात विभागलेले नाहीत. जगातले ७०% जीव हे फक्त ऑस्ट्रेलिया, ब्राझील, चीन, कोलंबिया, इक्टोडॉर, भारत, इंडोनेशिया, मादागास्कर, मेक्सिको, पेरु आणि डायरे अशा बारा देशातच मिळतात. हे जगातील जीव प्रकार आणि जीव किती हे ते शोधून काढण्यासाठी अनेक समीकरणेही वापरलेली आहेत. सृष्टीची विविधता बघून खरोखरच अवाक व्हायला होतं ते उगाचच नाही.

❃❃❃

रयतेचा राजा

शिवछत्रपतींनी जन्म घेतला
जिजाऊच्या पोटी
पावन केली शिवनेरी
गडकिल्ल्यांची धरती
बालपणी दिले जिजाबाईंनी
शिवबाला वीरतेचे धडे,
कृष्ण-अर्जुनाच्या सांगून गोष्टी
घडविले शिवछत्रपती.
शिवरायांनी पाहिले स्त्रिया अन्
जनतेवरील मुघलांचे अत्याचार,
केला रायरेश्वर मंदिरात
स्वराज्य स्थापनेचा निर्धार
स्वराज्य स्थापनेसाठी
मावळे शिवबांना साथ देती,
पाहून त्यांची कीर्ती
मुघल सम्राट भयभीत होती
शिवबा होते अती चतुर
जाणून अफजलखानाची चाल,
करता अफजलखानाने वार
केले शिवबांनी त्याला ठार.
शिवछत्रपती, वीर मावळे
गनिमी कावा जाणती
शत्रू असो कितीही बलवान
परि त्याची निश्चित हार होती
शिवबाला होती जनतेची जाण
म्हणून केला गरिबांचा मानसन्मान,
वीर जन्मला शिवछत्रपती
केली संपूर्ण जगात कीर्ती.
(संकलित)

– दिव्या गिरी

बी.कॉम. भाग ३

– अमिषा गजानन गुल्हाणे
बी. ए. भाग ३

तेराव्या शतकात श्रीचक्रधर स्वामींनी 'महाराष्ट्री असावे, मराठी बोलावे' असा एक संदेश दिला आहे. आपली भाषा जपली पाहिजे असा त्याचा लक्ष्यार्थ आहे. 'माझी मराठीची बोलू कौतुके । परी अमृतातेही पैजा जिंके।' अशी मराठी भाषेची स्तुती संत ज्ञानेश्वरांनी सुद्धा केली आहे. तमाम मराठी माणसांची मातृभाषा मराठी आहे. ही भाषा खूप अविट आहे. ही भाषा म्हणजे वळणाचं गोड पाणी. जसं वळवाल तशी वळणारी. अनेक रंगा रुपात नटून थटून तयार झालेला सुंदर दागिना म्हणजे आपली मराठी. या भाषेच्या अनेक बोली म्हणजे अस्सल मेजवानी आहेत. कधी तिखट, कधी गोड, कधी झणझणीत, कधी ठसकेबाज, कधी रांगडी, कधी साधी, कधी मधाळ, कधी खट्याळ, कधी बे, तर कधी लेका, कधी मर्दा तर कधी मित्रा अशा अनेक रंगाने नटलेली, सजलेली, फुललेली अशी आहे. या भाषाने जगात नाव उत्तुंग कमावलेले आहे. भारतात १४ कोटींच्या वर मराठी बोलणारे लोक आहेत. जगात दहावी आणि भारतात तिसरी सर्वाधिक बोलली जाणारी भाषा आपली मराठी आहे. या बोलीला आपल्या संतांचा, शिवाजी महाराजांचा, बाबासाहेबांचा, महात्मा फुले, शाहू महाराज, सयाजीराव गायकवाड यासोबतच विविध कवी, साहित्यिक, खेळाडू, शास्त्रज्ञ, समाजसेवक, महामानव अशा अनेक व्यक्तिमत्त्वाचा स्पर्श झाला आहे. आपली मराठी एका दिव्य तपातून सिद्ध होऊन आपल्या समोर उभी आहे. ही भाषा आपल्या सुख दुःखात, भावभावनात आपल्याला साथ देते. आपल्या जन्ममरणाची सोबती. आपण बोलतो तो पहिला शब्द मराठीतच असतो आणि शेवटचा अंत्यविधी सुद्धा आपल्याच मराठीतचं होतो. आपल्या मराठी भाषेचा प्रवास खूप खाच खळग्यांनी भरलेला आहे. कधी महारठ्ठी, कधी मरहट्टी, कधी महाराष्ट्री प्राकृत, कधी अपभ्रंश मराठी अशी मिळून आजची आपली मराठी भाषा तयार झाली आहे. आपल्या भाषेने खूप लांबचा प्रवास केला आहे. हा प्रवास करून भाषेचं गोड पाणी आपल्या ओंजळीत आणून टाकले आहे. या मराठीच्या गोड पाण्यापुढे अमृतही फिके पडते अशी आपली मराठी सुमधुर आहे.

आजच्या वर्तमानात आपली मराठी अस्तित्वासाठी झगडत आहे. एकेकाळी राजेशाही भोगलेल्या आपल्या या भाषेवर ही वेळ का यावी याचा विचारही आपल्या ध्यानीमनी येत नाही ? ज्यावेळी व्यवहारातून भाषा कमी होते तेव्हा बोलीसाठी तिचा वापर कमी होतो. जेव्हा बोलीसाठी त्या भाषेचा वापर कमी होतो तेव्हा हळूहळू पिढी दर पिढी ती भाषा लोप होण्याच्या मार्गावर येते. मग दोन ते तीन पिढ्या गेल्यानंतर ती भाषा फक्त नावालाच उरते. हेच सध्या आपल्या मराठी सोबत होत आहे. मुंबई, नागपूर, अमरावती, औरंगाबाद इत्यादी शहरात आपण जेव्हा फिरतो तेव्हा तिथे प्रामुख्याने हिंदीचा वापर होताना दिसतो. तिथे मराठीला का डावलले जाते ?

आज आपल्याकडे आपण इंग्रजी भाषेचा एवढा बाऊ केला आहे की, आज सर्वत्रच आपण आपल्या मुलांना इंग्रजी शाळेत घालतो. आज सर्वत्र इंग्रजीच माध्यमातून शिकण्याचे प्रमाण खूप वाढले आहे. त्यामुळे आपली मराठी भाषा कशी टिकेल? कशी जतन होईल? असा खूप गंभीर प्रश्न आपल्यापुढे येऊन ठेपला आहे ? त्यामुळे आपण कायमचं मराठीसाठी आग्रही असलो पाहिजेत.

आपल्या या मधाळ भाषेला उज्वल भवितव्य आहे. आज आपल्या समाजात आपल्या मराठी विषयी खूपच जागरूकता होताना दिसत आहे. आपणही एक भाषा प्रेमी म्हणून सर्वप्रथम आपल्या मराठीलाच प्राधान्य दिलं पाहिजेत. पण याचा अर्थ असा नाही की आपण दुसऱ्या भाषेचा अनादर केला पाहिजेत. आपल्या मुलांचे कमीत कमी प्राथमिक शिक्षण आपल्या मातृभाषेतूनच म्हणजे आपल्या मराठीतूनच व्हायला पाहिजेत. व्यवहारात आपण सदैव मराठीचाच वापर करायला पाहिजेत. शक्य झाल्यास शासकीय पातळीवर सुद्धा मराठीचाच वापर प्रामुख्याने वाढला पाहिजेत. जेणेकरून आपण आपल्या भाषेला तिचे हरवलेले राजवैभव परत करू शकू.

❇❇❇

विभक्त मी

विभक्त मी विमुक्त मी
जाहले जे सारे ते सारे अर्थ मी
कोणत्या स्थितीत मी
सुरुवात आहे की अंत मी...

कोणता काळ हा
वेळ जरी जाहला
भुत की वर्तमान हा
वेळ मोजणारा आकांतापरी
विश्व व्यापणारा संघर्ष मी...

विजय मी पराजय मी
का असे दुधारी तलवार मी
जो असे वरचा जरी
मातीतला ओलावा मी...

धाव मागे अंधारी
सत्य नाचे दरबारी
एकटा माणूस हा
सार्वभौम भारतीय मी...!

– हर्षिता रामदासराव पारे
बी.ए. भाग ३

हिन्दी विभाग

सपना वह नही जो
आप नींद मे देखते हैं
यह तो एक ऐसी चीज है
जो आपको नींद ही नहीं आने देती !

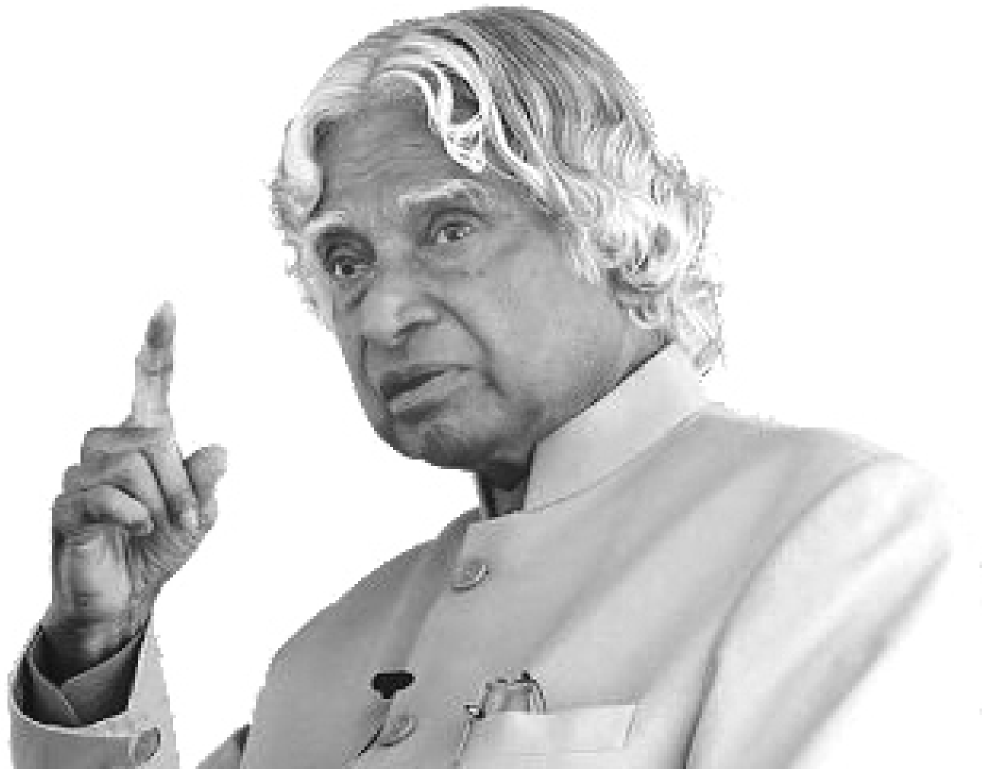

एक शिक्षक ही होते है जो हमारी बुरी आदतो
को छोडवाने का प्रयास करते है
और हमारी अच्छा आदतों से हमे प्रेरीत करते है
आगे बढने का सही ज्ञान देते है।
वो शिक्षक ही होते है जो हमें ईर्षा, हिंसा, अधर्म, चोरी,
बुरी आदतों से दूर रखते है। एक शिक्षक ही होता है
अपने सभी विद्यार्थी में कोई भी मतभेद किये
बिना सबको निस्वार्ध से ज्ञान देता है।
शिक्षक से ही हम शिखर तर पहूँच सकते है और
हम अपने नाम का एक बुलंद झंडा लहरा सकते है।
यही सोच लेकर हम आपके सामने प्रस्तुत होने जा रहे है।

संपादकीय

वैदेही पिदडी
बी.ए. भाग १
संपादक, हिन्दी विभाग

प्रेमचंद

- वैदेही पिदडी
बी.ए. भाग १

प्रेमचंद (३१ जुलाई १८८०-८ अक्टूबर १९३६) हिन्दी और उर्दू के महानतम भारतीय लेखकों में से एक थे। मूल नाम धनपत राय श्रीवास्तव, प्रेमचंद को नवाब राय और मुंशी प्रेमचंद के नाम से भी जाना जाता है। उपन्यास के क्षेत्र में उनके योगदान को देखकर बंगाल के विख्यात उपन्यासकार शरतचंद्र चट्टोपाध्याय ने उन्हें उपन्यास सम्राट कहकर संबोधित किया था। प्रेमचंद ने हिन्दी कहानी और उपन्यास की एक ऐसी परंपरा का विकास किया जिसने पूरी सदी के साहित्य का मार्गदर्शन किया। आगामी एक पूरी पीढ़ी को गहराई तक प्रभावित कर प्रेमचंद ने साहित्य की यथार्थवादी परंपरा की नींव रखी। उनका लेखन हिन्दी साहित्य की एक ऐसी विरासत है जिसके बिना हिन्दी के विकास का अध्ययन अधूरा होगा। वे एक संवेदनशील लेखक, सचेत नागरिक, कुशल वक्ता तथा सुधी (विद्वान) संपादक थे। बीसवीं शती के पूर्वार्द्ध में, जब हिन्दी में तकनीकी सुविधाओं का अभाव था, उनका योगदान अतुलनीय है। प्रेमचंद के बाद जिन लोगों ने साहित्य को सामाजिक सरोकारों और प्रगतिशील मूल्यों के साथ आगे बढ़ाने का काम किया, उनमें यशपाल से लेकर मुक्तिबोध तक शामिल हैं। उनके पुत्र हिन्दी के प्रसिद्ध साहित्यकार अमृतराय हैं जिन्होंने इन्हें कलम का सिपाही नाम दिया था।

जीवन परिचय :

प्रेमचंद का जन्म वाराणसी के निकट लमही गाँव में हुआ था। उनकी माता का नाम आनन्दी देवी था तथा पिता मुंशी अजायबराय लमही में डाकमुंशी थे। उनकी शिक्षा का आरंभ उर्दू, फारसी से हुआ और जीवनयापन का अध्यापन से पढ़ने का शौक उन्हें बचपन से ही लग गया। १३ साल की उम्र में ही उन्होंने तिलिस्म-ए- होशरुबा पढ़ लिया और उन्होंने उर्दू के मशहूर रचनाकार रतननाथ शरसार, मिर्जा हादी रुस्वा और मौलाना शरर के उपन्यासों से परिचय प्राप्त कर लिया। १८९८ में मैट्रिक की परीक्षा उत्तीर्ण करने के बाद वे एक स्थानीय विद्यालय में शिक्षक नियुक्त हो गए। नौकरी के साथ ही उन्होंने पढ़ाई जारी रखी। १९१० में उन्होंने अंग्रेजी, दर्शन, फारसी और इतिहास लेकर इंटर पास किया और १९१९ में बी.ए. पास करने के बाद शिक्षा विभाग के इंस्पेक्टर पद पर नियुक्त हुए।

सात वर्ष की अवस्था में उनकी माता तथा चौदह वर्ष की अवस्था में पिता का देहान्त हो जाने के कारण उनका प्रारंभिक जीवन संघर्षमय रहा। उनका पहला विवाह उन दिनों की परंपरा के अनुसार पंद्रह साल की उम्र में हुआ जो सफल नहीं रहा। वे आर्य समाज से प्रभावित रहे जो उस समय का बहुत बड़ा धार्मिक और सामाजिक आंदोलन था। उन्होंने विधवा-विवाह का समर्थन किया और १९०६ में दूसरा विवाह अपनी प्रगतिशील परंपरा के अनुरूप बाल- विधवा शिवरानी देवी से किया। उनकी तीन संताने हुईं- श्रीपत राय, अमृत राय और कमला देवी श्रीवास्तव। १९१० में उनकी रचना सोज़े- वतन (राष्ट्र का विलाप) के लिए हमीरपुर के जिला कलेक्टर ने तलब किया और उन पर जनता को भड़काने का आरोप लगाया। सोजे- वतन की सभी प्रतियाँ जब्त कर नष्ट कर दी गईं। कलेक्टर ने नवाबराय को हिदायत दी कि अब वे कुछ भी नहीं लिखेंगे, यदि लिखा तो जेल भेज दिया जाएगा। इस समय तक प्रेमचंद, धनपत राय नाम से लिखते थे। उर्दू में प्रकाशित होने वाली ज़माना पत्रिका के सम्पादक और उनके अजीज दोस्त मुंशी दयानारायण निगम ने उन्हें प्रेमचंद नाम से लिखने की सलाह दी।इसके बाद वे प्रेमचन्द के नाम से लिखने लगे। उन्होंने आरंभिक लेखन ज़माना पत्रिका में ही किया। जीवन के अंतिम दिनों में वे गंभीर रूप से बीमार पड़े। उनका उपन्यास मंगलसूत्र पूरा नहीं हो सका और लम्बी बीमारी के बाद ८ अक्टूबर १९३६ को उनका निधन हो गया। उनका अंतिम उपन्यास मंगल सूत्र उनके पुत्र अमृत ने पूरा किया।

कार्यक्षेत्र :

प्रेमचंद आधुनिक हिन्दी कहानी के पितामह और उपन्यास सम्राट माने जाते हैं। यों तो उनके साहित्यिक जीवन का आरंभ १९०१ से हो चुका था पर उनकी पहली हिन्दी कहानी सरस्वती पत्रिका के दिसम्बर अंक में १९१५ में सौत नाम से प्रकाशित हुई और १९३६ में अंतिम कहानी कफन नाम से प्रकाशित हुई। बीस वर्षों की इस अवधि में उनकी कहानियों के अनेक रंग देखने को मिलते हैं। उनसे पहले हिंदी में काल्पनिक, एय्यारी और पौराणिक धार्मिक रचनाएं ही की जाती थी। प्रेमचंद ने हिंदी में यथार्थवाद की शुरूआत की। '' भारतीय साहित्य का बहुत सा विमर्श जो बाद में प्रमुखता से उभरा चाहे वह दलित साहित्य हो या नारी साहित्य उसकी जड़ें कहीं गहरे प्रेमचंद के साहित्य में दिखाई देती हैं।'' प्रेमचंद के लेख पहली रचना के अनुसार उनकी पहली रचना अपने मामा पर लिखा व्यंग्य थी, जो अब अनुपलब्ध है। उनका पहला उपलब्ध लेखन उनका उर्दू उपन्यास असरारे मआबिद है। प्रेमचंद का दूसरा उपन्यास हमखुर्मा व हमसवाब जिसका हिंदी रूपांतरण प्रेमा नाम से १९०७ में प्रकाशित हुआ। इसके बाद प्रेमचंद का पहला कहानी संग्रह सोज़े-वतन नाम से आया जो १९०८ में प्रकाशित हुआ। सोज़े-वतन यानी देश का दर्द। देशभक्ति की भावना से ओतप्रोत होने के कारण इस पर अंग्रेज़ी सरकार ने रोक लगा दी और इसके लेखक को भविष्य में इस तरह का लेखन न करने की चेतावनी दी। इसके कारण उन्हें नाम बदलकर लिखना पड़ा। प्रेमचंद नाम से उनकी पहली कहानी बड़े घर की बेटी ज़माना पत्रिका के दिसम्बर १९१० के अंक में प्रकाशित हुई। मरणोपरांत उनकी कहानियाँ मानसरोवर नाम से ८ खंडों में प्रकाशित हुई। कथा सम्राट प्रेमचन्द का कहना था कि साहित्यकार देशभक्ति और राजनीति के पीछे चलने वाली सचाई नहीं बल्कि उसके आगे मशाल दिखाती हुई चलने वाली सचाई है। यह बात उनके साहित्य में उजागर हुई है। १९२१ में उन्होंने महात्मा गांधी के आह्वान पर अपनी नौकरी छोड़ दी। कुछ महीने मर्यादा पत्रिका का संपादन भार संभाला, छह साल तक माधुरी नामक पत्रिका का संपादन किया, १९३० में बनारस से अपना मासिक पत्र हंस शुरू किया और १९३२ के आरंभ में जागरण नामक एक साप्ताहिक और निकाला। उन्होंने लखनऊ में १९३६ में अखिल भारतीय प्रगतिशील लेखक संघ के सम्मेलन की अध्यक्षता की। उन्होंने मोहन दयाराम भवनानी की अजंता सिनेटोन कंपनी में कहानी-लेखक की नौकरी भी की। १९३४ में प्रदर्शित मजदूर नामक फिल्म की कथा लिखी और कंट्रेक्ट की साल भर की अवधि पूरी किये बिना ही दो महीने का वेतन छोड़कर बनारस भाग आये क्योंकि बंबई (आधुनिक मुंबई) का और उससे भी ज़्यादा वहाँ की फिल्मी दुनिया का हवा-पानी उन्हें रास नहीं आया। उन्होंने मूल रूप से हिंदी में १९१५ से कहानियां

लिखना और १९१८ (सेवासदन) से उपन्यास लिखना शुरू किया। प्रेमचंद ने कुल करीब तीन सौ कहानियाँ,लगभग एक दर्जन उपन्यास और कई लेखलिखे। उन्होंने कुछ नाटक भी लिखे और कुछ अनुवाद कार्य भी किया। प्रेमचंद के कई साहित्यिक कृतियों का अंग्रेज़ी, रूसी, जर्मन सहित अनेक भाषाओं में अनुवाद हुआ। गोदान उनकी कालजयी रचना है। कफन उनकी अंतिम कहानी मानी जाती है। उन्होंने हिंदी और उर्दू में पूरे अधिकार से लिखा। उनकी अधिकांश रचनाएं मूल रूप से उर्दू में लिखी गई हैं लेकिन उनका प्रकाशन हिंदी में पहले हुआ। तैंतीस वर्षों के रचनात्मक जीवन में वे साहित्य की ऐसी विरासत सौंप गए जो गुणों की दृष्टि से अमूल्य है और आकार की दृष्टि से असीमीत।

कृतियाँः

प्रेमचन्द की रचना-दृष्टि विभिन्न साहित्य रूपों मेंप्रवृत्त हुई। बहुमुखी प्रतिभा संपन्न प्रेमचंद नेउपन्यास, कहानी, नाटक, समीक्षा, लेख, सम्पादकीय, संस्मरण आदि अनेक विधाओं मेंसाहित्य की सृष्टि की। प्रमुखतया उनकी ख्यातिकथाकार के तौर पर हुई और अपने जीवनकाल में ही वे उपन्यास सम्राट की उपाधि सेसम्मानित हुए। उन्होंने कुल १५ उपन्यास, ३००से कुछ अधिक कहानियाँ, ३ नाटक, १० अनुवाद, ७ बाल-पुस्तकें तथा हजारों पृष्ठों केलेख, सम्पादकीय, भाषण, भूमिका, पत्र आदिकी रचना की लेकिन जो यश और प्रतिष्ठा उन्हेंउपन्यास और कहानियों से प्राप्त हुई, वह अन्यविधाओं से प्राप्त न हो सकी। यह स्थिति हिन्दीऔर उर्दू भाषा दोनों में समान रूप से दिखायीदेती है।

उपन्यास :

प्रेमचंद के उपन्यास न केवल हिन्दी उपन्यास साहित्य में बल्कि संपूर्ण भारतीय साहित्य में मील के पत्थर हैं। प्रेमचन्द कथा-साहित्य में उनके उपन्यासकार का आरम्भ पहले होता है। उनका पहला उर्दू उपन्यास (अपूर्ण) असरारे मआबिद उर्फ़ देवस्थान रहस्य उर्दू साप्ताहिक ''आवाज-ए-खल्क़'' में ८ अक्टूबर, १९०३ से १ फरवरी, १९०५ तक धारावाहिक रूप में प्रकाशित हुआ। उनका दूसरा उपन्यास हमखुर्मा व हमसवाब जिसका हिंदी रूपांतरण प्रेमा नाम से १९०७ में प्रकाशित हुआ। चूंकि प्रेमचंद मूल रूप से उर्दू के लेखक थे और उर्दू से हिंदी में आए थे, इसलिए उनके सभी आरंभिक उपन्यास मूल रूप से उर्दू में लिखे गए और बाद में उनका हिन्दी तर्जुमा किया गया। उन्होंने सेवासदन (१९१८) उपन्यास से हिंदी उपन्यासकी दुनिया में प्रवेश किया। यह मूल रूप सेउन्होंने बाजारे-हुस्न नाम से पहले उर्दू में लिखा लेकिन इसका हिंदी रूप सेवासदन पहले प्रकाशित कराया। सेवासदन एक नारी के वेश्या बनने की कहानी है। डॉ रामविलास शर्मा के अनुसार सेवासदन में व्यक्त मुख्य समस्या भारतीय नारी की पराधीनता है। इसके बाद किसान जीवन पर उनका पहला उपन्यास प्रेमाश्रम (१९२१) आया। इसका मसौदा भी पहले उर्दू में गोशाए-आफियत नाम से तैयार हुआ था लेकिन सेवासदन की भांति इसे पहले हिंदी में प्रकाशित कराया। प्रेमाश्रम किसान जीवन पर लिखा हिंदी का संभवतः पहला उपन्यास है। यह अवध के किसान आंदोलनों के दौर में लिखा गया। इसके बाद रंगभूमि (१९२५), कायाकल्प (१९२६), निर्मला (१९२७), गबन (१९३१), कर्मभूमि (१९३२) से होता हुआ यह सफर गोदान (१९३६) तक पूर्णता को प्राप्त हुआ। रंगभूमि में प्रेमचंद एक अंधे भिखारी सूरदास को कथा का नायक बनाकर हिंदी कथा साहित्य में क्रांतिकारी बदलाव का सूत्रपात कर चुके थे। गोदान का हिंदी साहित्य ही नहीं, विश्व साहित्य में महत्वपूर्ण स्थान है। इसमें प्रेमचंद की साहित्य संबंधी विचारधारा आदर्शोन्मुख यथार्थवाद से आलोचनात्मक यथार्थवाद तक की पूर्णता प्राप्त करती है। एक सामान्य किसान को पूरे उपन्यास का नायक बनाना भारतीय उपन्यास परंपरा की दिशा बदल देने जैसा था। सामंतवाद और पूंजीवाद के चक्र में फंसकर हुई कथानायक होरी की मृत्यु पाठकों के जहन को झकझोर कर रख जाती है। किसान जीवन पर अपने पिछले उपन्यासों प्रेमाश्रम और कर्मभूमि में प्रेमंचद यथार्थ की प्रस्तुति करते- करते उपन्यास के अंत तक आदर्श का दामन थाम लेते हैं। लेकिन गोदान का कारुणिक अंत इस बात का गवाह है कि तब तक प्रेमचंद का आदर्शवाद से मोहभंग हो चुका था। यह उनकी आखिरी दौर की कहानियों में भी देखा जा सकता है। मंगलसूत्र प्रेमचंद का अधूरा उपन्यास है। प्रेमचंद के उपन्यासों का मूल कथ्य भारतीय ग्रामीण जीवन था। प्रेमचंद ने हिंदी उपन्यास को जो ऊँचाई प्रदान की, वह परवर्ती उपन्यासकारों के लिए एक चुनौती बनी रही। प्रेमचंद के उपन्यास भारत और दुनिया की कईभाषाओं में अनुदित हुए, खासकर उनकासर्वाधिक चर्चित उपन्यास गोदान।

असरारे मआबिद उर्फ़ देवस्थान रहस्य उर्दू साप्ताहिक ''आवाज-ए-खल्क'' में ८ अक्टूबर, १९०३ से १ फरवरी, १९०५ तक प्रकाशित। सेवासदन १९१८, प्रेमाश्रम १९२२, रंगभूमि १९२५, निर्मला १९२५, कायाकल्प १९२७, गबन १९२८, कर्मभूमि १९३२, गोदान १९३६,मंगलसूत्र (अपूर्ण), प्रतिज्ञा, प्रेमा, रंगभूमि,मनोरमा, वरदान।

❇❇❇

बचपन

पता नही हमारा बचपन कहा छुट गया
वो सितारों का दर्पण कैसे तुट गया
कभी आसमानो मे उडने कि तो कभी
जमीन पे चांद लाने की बाते हुआ करती थी
आज पता नही वो लडकपन कहा छुट गया
स्कुल की मस्ती किताबों से कुस्ती
अरमानो की बस्ती
न जाने कब खो गई
अब तो बस यादो का डेरा पास रह गया
पता नही हमारा बचपन कहा छुट गया
समुंदर की गहराई ओर आसमानों
की ऊँचाई एक थी
दोस्तो से लढाई भी नेक थी
न जाने खुशी का समुंदर कब रूठ गया
न जाने हमारा बचपन कहा छुट गया
कभी १३ वी, १४ वी, १५ वी मे पढना था
वो बी.ई. प्रथम वर्ष, द्वितीय वर्ष, तृतीय वर्ष
कैसे बन गया
पता नही हमारा बचपन कहा छुट गया

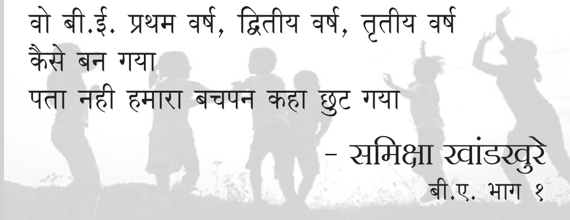

- समिक्षा खांडखुरे
बी.ए. भाग १

शिक्षक का महत्व

- शब्बीर कमरूद्दीन शेख
बी.ए. भाग २

प्राचीन समय में ईश्वर का ज्ञान करानेवाले ही गुरू ऐसा दर्जा था गुरू का। लेकीन आज ऐसा प्रतीत होता है की समाज शिक्षक के प्रति उदासीन भाव रखने लगा है और जब समाज ही शिक्षक के प्रति उदासीन भाव रखने लगा है तो निश्चित रूप से वो गुरू नही है वो शिक्षक नही लेकिन एक कर्मचारी हे यानी की समाज शिक्षक के प्रती उदासीन भाव रखता है तो कई शिक्षक अपना आत्मसन्मान कब तक बनाये रखता है यानी की शिक्षक के आत्मसन्मान मे कभी आई है और जब शिक्षक के आत्मसन्मान में कमी आयी है तो फिर एक शिक्षक अपनी महत्वपूर्ण भुमिका एक देश के निर्माण में कैसे अदा कर सकता है इसलिए हमे हमारी सोच को बदलना होगा और हमें शिक्षक को एक कर्मचारी के रूप मे नहीं गुरू के रूप में स्विकार करना होगा किसी भी इंसान को उसकी जिंदगी मे सफळ होने के लिए एक शिक्षक का बडा हाथ होता है। यानीकी हमारे जीवन में शिक्षकों का बडा महत्व होता है। शिक्षक वो होता है जो हमें जीवन जीने की कला सिखाता है हमे सही क्या है और गलत क्या है, उसकी क्या है उसकी सही पहचान करते है। बेहतर शिक्षक वो है जो आपको समझते लेकीन बेहतर शिक्षक वो है जो आपको समझने के लायक बना दे।

आपके मन में ये सवाल होता की सबसा बडा महत्वपूर्ण शिक्षक कौन है तो कई लोग कहेंगे की माँ क्यों की इस दुनिया में माँ से अधिक सिख हमें और कौन दे सकता है। तो कई लोग कहेंगे की अध्यापक क्यों की अधअयापक ही है जो हमे ज्ञान देते है और कई लोग कहेंगे की दोस्त हमारा शिक्षक है लेकीन वास्तव में सबसे महत्वपूर्ण शिक्षक है जो पहले आपकी परीक्षा ले और बाद में आपको सिखाये या फिर परीक्षा देते देते आप स्वयं ही सिख जायेंगे वो शिक्षक है। एक विद्यार्थी के जीवन में पहले शिक्षक, पिता और पहली पाठशाला माता होती है। लेकिन एक शिक्षक का भी जीवन में बड़ा महत्व योगदान होता है। वो शिक्षक ही बोता है जो अपने ज्ञान से व्यक्ति, समाज और राष्ट्र का निर्माण करता है। वो शिक्षक ही होता है जो विद्यार्थी में आत्मविश्वास का संचार करता है। जिसकी वजह से विद्यार्थी अपने जीवन में कुछ करने का हौसला रखते है।

‘‘गुरू गोविन्द दोऊ खडे
काके लागूं पांय।
बलिहारी गुरू अपने
गोविन्द दियो बताय ।।

और हमारे जीवन में प्रकाशरूपी रोशनी भर देते है जो हमें अंधकार रूपी अज्ञन से उजाला तरफ ले जाते है। जब हम छोटे होते है तब हमें शिक्षक एक कुम्हार की तरह अपने ज्ञान रूपी हाथों से हमारे अंदर संस्कारो का सिंचन और हमें एक मजबूत आकार प्रदान करते है और अगर हम किसी बुरे रास्ते पर चले तो वो हमें सही मार्गदर्शन करते है।

एक शिक्षक ही होते है जो हमारी बुरी आदतो को छोडवाने का प्रयास करते है और हमारी अच्छा आदतों से हमे प्रेरीत करते है आगे बढने का सही ज्ञान देते है। वो शिक्षक ही होते है जो हमें ईर्षा, हिंसा, अधर्म, चोरी, बुरी आदतों से दूर रखते है। एक शिक्षक ही होता है अपने सभी विद्यार्थी में कोई भी मतभेद किये बिना सबको निस्वार्ध से ज्ञान देता है। शिक्षक से ही हम शिखर तर पहूँच सकते है और हम अपने नाम का एक बुलंद झंडा लहरा सकते है। पूरी दुनिया में माता-पिता जो हमें जन्म देते है लेकीन एक शिक्षक ही होता है जो हमें जीवन जीने की कला सिखाते है। अपने सभी ने सिकंदर का नाम तो सुना ही होगा जिनका कहना था की मै जीवन जीने के लिए अपने पिता का ऋणी हूँ लेकीन एक अच्छा जीवन एक सुन्दर जीवन जीने के लिए गुरू ने ही ज्ञान दिया था।

एपीजे अब्दुल कलाम साहब का कहना है की, हमें अगर अपने देश को भ्रष्टाचार से बचाना है तो हमें तीन लोगो की आवश्यकता है ये तीनो ही ऐसा काम कर सकते है जिनमे माता-पिता और गुरू क्योकी माता पिता हमें संस्कार प्रदान करते है जबकि गुरू हमें ज्ञान प्रदान करते है और संस्कार और ज्ञान से हमारे भविष्य का निर्माण होता है और जब हमारे भविष्य का निर्माण होगा और हमारे देश का भविष्य का भी निर्माण होगा।

❋❋❋

सबके हिस्से में नही आता

ये जमी, ये आसमान
ये खुशी, ये मुस्कान
रोटी, कपडा और मकान
सबके हिस्से में नहीं आता।
ये ऐतबार, ये प्यार
ये आंसू, ये इंतजार
सुकून भरा एक इतवार
सबके हिस्से में नहीं आता।
ये मंजिल ये रास्ता, ये सफर
ये रात, ये शाम, ये सहर
हाथ पकड के चले, वो हमसफर
सबके हिस्से में नहीं आता।
बेशक ये किसी कहानी
किसी किस्से में नहीं आता,
के जिंदगी मिलती है, मगर जीना
सबके हिस्से में नहीं आता।

- समिक्षा खांडखुरे
बी.ए. भाग १

शिक्षको को समर्पित कविता

शिक्षक की गोद में उत्यान पलता है।
जहां सारा शिक्षक के पीछे चलता है।
शिक्षक का बोया पेड बनता है।
हजारों बीज वही पेड़ जनता है।
काल की गति को शिक्षक मोड सकता है।
शिक्षक धरा से अम्बर को जोड सकता है।
शिक्षक की महिमा महान होती है।
शिक्षक बिन अधुरी वसुन्धरा रहती है।
याद रखो चाणक्य ने इतिहास बना डाला था।
कर मगध राजा को मिट्टी में मिला डाला था।
बालक चन्द्रगुप्त को चक्रवर्ती सम्राट बनाया था।
एक शिक्षक ने अपना लोहा मनवाया था।
संदीपनी से गुरू सदियों से होते आये था।
कृष्ण जैसे नन्हे नन्हे बीज बोते आये था।
शिक्षक से ही अर्जुन और युधिष्ठीर जैसे नाम है।
शिक्षक की निंदा करने से दुर्योधन बदनाम है।
शिक्षक की ही दया दृष्टी से बालक राम बन जाते है।
शिक्षक की अनदेखी से वो रावण भी कहलाते है।
हम सब ने भी शिक्षक बनने का सुअवसर पाया है।
बहुत बडी जिम्मेदारी को हमने गले लगाया है।
आओ हम संकल्प करे की अपना फर्ज निभायेंगे।
अपने प्यारे भारत को हम जगत्गुरू बनायेंगे।
अपने शिक्षक होने का हरपल अभियान करेंगे।
इस समाज में हम भी अपना शिक्षा दान करेंगे।

- श्रावणी देशमुख
बी.कॉम.भाग १

मै बोझ नही हूँ

शाम हो गई अभी तो घुमने चलो ना पापा
चलते-चलते थक गई कंधे पर बिठा लो न पापा
अंधरे से डर लगता सीने से लगालो न पापा
मम्मा तो सो गई।
आप ही थप की देकर सुलाओं न पापा
स्कूल तो पूरी हो गई
अब कॉलेज जाने दो न पापा
पाल पोसकर बडा किया
अब जूदा तो मत करो न पापा
अब डोली मे बिठा ही दिया तो
आँसू तो मत बहाओ न पापा
आप की मुस्कराहट अच्छी है।
एक बार मुस्कराओ न पापा
आप ने मेरी हर बात मानी
एक बार और मान जाओ न पापा
इस धरती पर बोझ नही मै,
यह दुनिया को समझाओ न पापा

- खुशी बनसोड
बी.ए. भाग १

हैप्पी हिंदी दिवस

हिंदी हमारी आन बान और शान
हिंदी हमें ईश्वरसे मिला हुआ वरदान है।

हिंदी हमारे मनकी वेदना है संवेदना है,
हिंदी हमारी प्रार्थना और आराधना है।।

हिंदी की ही हम पूजा अर्चना करते है,
हिंदी की ही हम महिमा गाया करते है।।

हिंदी हमारी आशा और उपासना है,
हिंदी हमारी मनीषा और मनोकामना है।।

हिंदी हमारे राष्ट्र का सरताज है,
हिंदी राष्ट्रभाषा है इसका हमें नाज है ।।

- आचल कुमरे
बी.ए. भाग १

❖❖❖

मान

माँ-बाप से भी उँचा मान होता है।
भारत में शिक्षकों का सम्मान होता है।
प्यार से डाट से या कभी इन्कार से,
शिष्यों के लिए शिक्षक वरदान होता है।
मिट्टी को हीरा सा कोहिनूर बनाना,
नींव के ईंटों में योगदान होता है।
ज्ञान का भंडार इनके चरणों में यारो,
रोम-रोम इनसे प्रकाशमान होता है।
जीवन अंश 'मानस' चरणों मे है अर्पण,
आँख खोल देता, कृपानिधान होता है।
भारत में शिक्षकों का...

- श्रावणी देशमुख
बी.कॉम.भाग १

संस्कृत विभाग

संपादकीयम्

प्राची पिंपळकर
बी.ए. भाग २
संपादक, संस्कृत विभाग

सवैभ्य: वाचकेभ्य: सविनयं सस्नेहं च नमोनम:।
‘‘छायामन्यस्य कुर्वन्ति तिष्ठन्ति स्वयमातपे।
फलान्यपि परार्थाय वृक्षा: सत्पुरुषा इव।।’’
प्रतिवर्षे महिला महाविद्यालायं ‘समिधा’ इति वार्षिकाकं प्रकाशित करीति। समिधाया: अस्मिन् वर्षस्य एष: अङ्क भक्तां पुरत: प्रस्तुतं कृत्वा आनन्दं अनुभवाम:।
प्रतिवर्षे संस्कृत विभागस्य छाया: समिधाया: संस्कृत विभागे संस्कृत भाषा माद्यमेन लेखनस्य प्रयत्नं कुर्वन्ति। अस्मिन् वर्षे (२०२३-२४) अस्माकं वार्षिकांकस्य विषय: अस्ति सामाजिक वैविधता। सामाजिक जीवने विषये कतिपया लेखा: लिखिता: अस्माकं संस्कृत विभागस्य छात्रा: कतिपया: लेखा: सुभाषितानि, गीतानि लिखिता: लेखा: सुभाषितानि, गीतानि लिखिता: वयं आशां कुर्म: यत् वाचकानां कृते एष: विभाग: रोचक: वाचनीय च भवेत्।

सामाजिक समस्या

- खुशी कळमकर
बी.ए. भाग १

अस्माकं देशस्य अतीव प्राचीनः इतिहासः भारतीय समाजः अद्यापि अतीव प्राचीनः अस्ति तथा च केषचित् स्थानेषु एतादृशाः बहवः पुरातनाः रूढीपरंपराः अद्यापि अनुसृताः सन्ति। अद्यत्वे अस्माकं देशः विकासस्य दृष्ट्या अनेकेभ्यः देशेभ्यः अग्रे अस्ति चेदपि अद्यापि बध्वः समस्याः सन्ति येषां सम्मुखी अस्माकं देशः वर्तते।

काश्चन महत्वपूर्णाः समस्याः सन्ति-दरिद्रता, जनसंख्या, प्रदुषणम्, अशिक्षा, भ्रष्टाचारः असमानता, लैङ्गिकभेदः, आतङ्कवादः, साम्प्रदायिकता, बेरोजगारी, जातिवादः, मादकद्रव्यस्य व्यसनं, महिलिनां विरूद्धं हिंसा इत्याद्यः। एताः सामाजिकसमस्याः बहवः परिस्थितयः सन्ति ये अस्माकं समाजं वा समाजस्य कस्यचित् वर्गस्य वा विकासात् वंचिताः भवन्ति। यत् बहुवारं अस्माकं समाजस्य हानिं च निरूतरं करोति। सामाजिकसमस्याः अनेकानि समस्यानि जनयितुं शवनुवन्ति ये केवलं एकस्य व्यक्तिस्य नियन्त्रणात् परं भवितुम् अर्हन्ति।

सामाजिक समस्यानां प्रकाराः सामाजिक समस्याः बहुविधाः भवितुम् अर्हन्ति।

आर्थिककारकाः दरिद्रता, बेरोजगारी इत्यादी आर्थिक वितरणस्य असन्तुलनस्य कारणेन एताः समस्याः उत्पदयन्ते।

संस्कृतिककारकाः कस्यचित् राष्ट्रस्य वा समाजस्य वा पुरातनरीतिरिवाजाः विश्वासा, मुल्यानि, परम्पराः नियमाः, भाषा च उत्पदयमानाः समस्याः यथा दहेजः, बालविवाहः किशोर-अपराधः इत्याद्यः।

जैविक कारकः प्राकृतिक आपदा, संक्रामक रोग, अनावृष्टि आदि। अस्माकं देशे प्रमुखाः सामाजिक समस्याः

सम्प्रति अस्माकं देशः अनेकानां सामाजिक समस्यांना सम्मुखीभवति।

निर्धनता :-

सर्वप्रथमं दारिद्र्यं वैश्विकसमस्या अस्ति। दारिद्र्यं तादृशी स्थितिः यास्मिन् परिवारः जीवनस्य मूलभूतानाम् आवश्यकताः यथा भोजनं, वस्त्रं, आश्रयं च पुरयितुं न शक्नोति। एतेन अन्याः बहवः सामाजिकाः समस्याः उत्पदयन्ते येषां सम्बोधनं समस्याः उत्पदयन्ते येषां सम्बोधनं शीघ्रमेव अस्माभिः प्रयतितव्यम्।

जाति व्यवस्था :-

अस्माकं देशः प्राचीनकालात् अद्यापि जातिव्यवस्थायाः समस्यायाः सम्मुखीभवति। एतेन साम्प्रदायिकाहिंसा, असमानता च भवति यत् प्रतिदिनं बहवः मारयन्ति। विभिन्नसंस्कृतीनां धर्माणां च मिश्रणकारणात् भारते जातिभेदः प्रफुल्लितः अस्ति।

साम्प्रदायिकसङ्घर्षेभ्यः देशे सर्वत्र विविधघटनासु बहुश्रुतेन हिंसा भवति।

बालश्रम :

बालश्रमः सामान्यता बालकांना कस्मिन् अपि कार्ये परिश्रमिकयुक्तं विना वा नियोगं निर्दिशाति। बालश्रमः केवलं भारते एव सीमितः नास्ति किन्तु वैश्विकघटना अस्ति। बालश्रमः अन्यः प्रमुखः सामाजिकसमस्या अस्ति यः बालकानां जीवनस्य क्षतिं करोति। तथैव अशिक्षा अपि अनेकेषां जीवनं नाशयति, तेषां उज्वलभविष्यस्य आशां च नाशयति।

बालविवाहः दहेजः च

बालविवाहः दहेजः च विकासशीलदेशेषु बालविवाहः अद्यापि वर्तते, अनेकेषा जीवनानां नाशस्य कारणम् अस्ति। तथैव दहेजः अतीव गम्भीरः सामान्यः च सामाजिक समस्या अस्ति यस्मिन् प्रायः सर्व वर्गाः जनाः भागं गृह्णति।

घरेलुहिंसा तथा लैङ्गिकविषमता :-

अन्यत् प्रमुखं सामाजिक समस्या लैङ्गिकविषमता अस्ति या योग्यजनानाम् अनेकानाम् अवसरानां वंचितं करोति। विशेषतः महिलानां विरूद्धं घरेलुहिंसा गम्भीर सामाजिक समस्या अस्ति।

भ्रष्टाचार :-

भ्रष्टाचारः अस्माकं देशस्य विकासं न्युनीकरोति तथा च भारतस्य अर्थव्यवस्थायं प्रतिकूलप्रभावं जनयति। भारतस्य कृते एषा महती समस्या अस्ति।

आतङ्कवाद :-

भारतं विभाजनविनात् आरभ्य आतङ्कवादेन प्रभावितम् अस्ति। भारत-पाकिस्तानयोः कश्मीर-विवादः चिरकालात् अनिराकरणीयः विषय अस्ति।

यदि वयं स्वदेशस्य विकासं कर्तुम् इच्छामः तर्हि प्रथमं एतेषां महत्वपुर्णानां सामाजिक समस्यानां किश्चित् समाधानं अन्वेष्टव्यम्। एते सामाजिकविषया समाजस्य प्रगतेः बाधकरूपेण कार्य कुर्वन्ति। एवं वयं सर्वे एकीकृत्य तेषां विरूद्ध युद्धं कृत्वा उत्तमसमाजस्य कृते तान् उन्मूलनं कर्तव्यम् ।

❖❖❖

राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजः

- आचल कुमरे
बी.ए. भाग १

या भारतात बंधूभाव नित्य वसू दे
दे वरचि असा दे।
हे सर्व पंथ, संप्रदाय एक दिसू दे
मतभेद नसू दे ।।

अर्थ -

अस्मिन् मम भारतदेशे सर्वजातीयधर्मेषु
भ्रातृत्वं भवतु। न च सर्वपंथसम्प्रदायेषु
विवादः भवतु। ईश्वरः एतादृशं वरं ददातु।।

एतादृशेषु शब्देषु भजनद्वारा ईश्वरं प्रार्थयन्तः पूज्यः राष्ट्रसंत श्री तुकडोजी महाराजस्य विषये सक्षिप्तं लिखितुं मम लघुः प्रयासः।

तुकडोजी महाराज आधुनिककालस्य महान् संतः आसीत्। अडकोजी महाराजः तस्य गुरुः आसीत्। तस्य मूलनाम माणिकं तुकडोजी इति अस्ति तस्य गुरुः अडकोजी महाराजः कृतवान्। यद्यपि विदर्भ तस्य विशेषसञ्चारः आसीत् तथापि सः न केवलं महाराष्ट्रे एव देशे सर्वत्र परिभ्रति स्म, अपितु आध्यात्मिकं, सामाजिकं, राष्ट्रियं च एकतां प्रवर्धयति स्म। एतत् एव न, सः जापानादिदेशेषु गत्वा सर्वेभ्यः सार्वत्रिक भ्रातृत्वस्य सन्देशं दत्तवान्। १९४२ ते वर्षे भारतत्याग आन्दोलनस्य समये सः किञ्चित्कालं यावत् गृहीतः।

''आते हे नाथ हमारे'' इति अस्मिन् काले तेन रचितः नारा आसीत् यः। स्वातंत्र्यसङ्घर्षस्य प्रेरणा अभवत्।

भारतं ग्रामदेशः इति मनसि कृत्वा ग्रामस्य विकासेन राष्ट्रस्य विकासः भविष्यति इति तुकडोजी महाराजस्य विश्वासः विचारधारा च आसीत्। समाजस्य सर्वेषां वर्गानां जनानां कथं उद्धारः भविष्यति इति सः गम्भीरतया चिन्तितः आसीत्। ग्रामोत्थानं ग्रामकल्याणं च तस्य चिन्तनस्य केन्द्रम् आसीत्। भारतस्य ग्रामाणां स्थितीः तस्य सुविचारः आसीत्। अतः सः ग्रामविकासस्य विविधसममस्यानां मौलिकरूपेण विचारं कृत्वा तासां समस्यानां समाधानं कथं करणीयम् इति उपायान् अपि सुचयति स्म। एते उपायाः न केवलं तस्य काले उपयोगिनोऽभवन् अपितु तदनन्तरकालस्य कृते अपि उपयुक्ताः आसन्। अद्य तेषां जीवनयात्रायाः समाप्तेः अनन्तरम् अपि एतत् दृढतया अनुभूयते। तादृशैः एवं राष्ट्रसन्तानाम् दर्शनं दृष्टं शक्यते।

तुकडोजी महाराजः ग्रामगीतायां वदति-
संत देहाने भिन्न असती।
परि ध्येय धोरणाने अभिन्न स्थिती।
साधने जरी नाना दिसती।
तरी सिध्दान्तमती सारखी।
अध्याय २४, ओवी ३६

अर्थ - यद्यपि साधवः शरीरे भिन्नाः सन्ति तथापि तेषां लक्ष्यं नीतिः च समानाः एवं यद्यपि वयं पश्यामः यत् साधवः समाजस्य प्रचारार्थ साधनानि भिन्नानि सन्ति, परन्तु तेषां प्रयोजनं समानम् एव।

अमरावतीसमीपे मोझरी -

गुरूकुञ्ज आश्रमस्य स्थापना यथा तुकडोजी जीवने महत्वपूर्णं कार्यम्, तथैव ग्रामगीता-लेखनम् अपि तस्य कार्यक्षेत्रस्य अतीव महत्वपूर्णः चरणः अस्ति। ग्रामगीता तुकडोजी महाराजस्यः साहित्यसेवासमाप्तिवत्। भजनजपं कुर्वन्तः ये भिक्षां गृहन्ति स्म, तत् तेषां बाल्यजीवनस्य आधारः इति ते अवगताः आसन् इति कारणतः ते स्वयमेव तिशिकादः इति आह्वयन्ति स्म।

ग्रामगीता तस्य ग्रामविकासविषये प्रसिद्धः ग्रन्थः अस्ति। एतद् अतिरिक्त हिन्दीभाषायां लिखितं ''लहराकी बरखा'' इति पुस्तकमपि प्रसिद्धम् अस्थि।

राष्ट्रसन्तः अनेकानि पुस्तकानि, भजनानि लिखितवान् तेषु केचन -

राजास जी महाली, सौख्ये कधी मिळाली
ती सर्व प्राप्त झाली, या झोपडीत माझ्या ।। १ ।।
भूमीवरी पडावे, ताऱ्याकडे पहावे
प्रभुनाम नित्य गावे, या झोपडीत माझ्या ।। २ ।।

❖❖❖

प्रसन्नता

जीवने बहुमूल्यं वस्तु सुखं अस्ति....
हास्य तु अस्ति यत्,
बहुमूल्यं यद्यपि भगवता
भवद्भ्यः निः शुल्क दीयते।
परन्तु सर्वाधिकं हास्यं तत् अस्ति,
अस्माकं बहुनां कृते
तस्य जीवनस्य अन्त्यपर्यन्तं
संबोधनं नास्ति ।। १ ।।
प्रत्येक उद्यमानं दिवसम्
आनन्देन अग्रे गच्छतु
सूर्योस्तसमये भवतः कृते अतिशयेन
भवति सन्तोषं दास्यपि ।। २ ।।
सुखं भृङ्गवत्
अनुसृते सति पलायते
वयं च पृथक् अस्ति इति
आश्वासिता उपविष्टाः
तव स्कन्धे उपविशति ।। ३ ।।

- खुशी कळमकर
बी.ए. भाग १

पर्यावरण जागरूकता आवश्यक

- अनिषा रतन जगताप
बी.ए. भाग १

पर्यावरण जागरूकता आवश्यकी प्रतिवर्ष जूनमासस्य ५ दिनाङ्कः विश्वपर्यावरणदिवसः इति आचर्यते। वयं पर्यावरण दिवसस्य अवसरे विकासमेश्रामस्य एकं लेखं पुनः प्रकाशयामः, अस्मिन् उक्तं यत् पर्यावरणस्य उत्सवस्य गुणवत्तां वर्धयितुं, समस्यानां विषये जागरूकतां सृजति, संरक्षणं च, पर्यावरणणनिर्णयस्य अनुकूलं वातावरणं निर्मातुं च अस्ति. पर्यावरणशब्दः मूलफ्रेञ्चभाषायाः पर्यावरणशब्दात् आगतः। परितः परितः इत्यर्थः। पर्यावरणं भवति यत् जीवनां अथवा अजीवानां मध्ये अन्तरक्रियायाः अन्तरक्रियायाश्च निर्माणं भवति। प्रथमविश्वयुध्दस्य अनन्तरं मनुष्याः प्रकृतौ विविधाः प्रभावाः दृष्टवन्तः। तथैव औद्योगिकक्रान्तिः फलतः तस्य दूरगामी गम्भीराः च प्रभावाः मानवजातेः उपरि पतितुं आरब्धाः। मनुष्यः पर्यावरणस्य अभिन्नः भागः अस्ति। परन्तु पर्यावरणस्य प्रत्येकस्मिन् पक्षे मानवस्य हस्तक्षेपः वर्धमानः अस्ति। अतः पर्यावरण-आपदानां वैज्ञानिक-अध्ययनस्य, तेषां प्रभावि-प्रतिक्रियायाः च कृते शिक्षा महत्वपूर्णा अभवत्। १९०७ तमे वर्षे प्राप्तशितस्य म्यान् एण्ड् नेचर इति पुस्तके जार्ज पर्किन् मार्श च मानवैः प्राकृतिकसंसाधनानम् उपयोगस्य तस्य परिणामस्य च चर्चा कृतवन्तौ। पर्यावरणशिक्षाविषये तस्य प्रथमं पुस्तकम् अस्ति। आउटलुक् टॉक इत्यस्य स्थापना १८९९ तमे वर्षे पैट्रिक गड्डेस् इत्यनेन कृता। अस्य संस्थायाः मिशनं पर्यावरणशिक्षायाः व्याप्तिविस्तारं कृत्वा वर्धयितुं आसीत्। वैश्विकपर्यावरणस्य रक्षण पोषणं च मनुष्याणां दायित्वम् अस्ति।

पर्यावरणशिक्षाः अस्मिन् सर्वे पर्यावरणस्य विषये ज्ञानं, अवगमनं, कौशलं जागरूकतां, वास्तविकं अनुभवं च प्राप्य स्वप्रति सकारात्मकं दृष्टिकोणं निर्मान्ति। पर्यावरणशिक्षा आजीवनं प्रक्रिया अस्ति तथा च एषा शिक्षा सर्वेषु विद्यालयस्तरयोः औपचारिकरूपेण च भविष्यति; येन प्रत्येकस्मिन् मानवे पर्यावरणस्य प्रति सामञ्जस्यपूर्ण सन्तुलितं च दृष्टिकोणं निर्मातु शक्यते। अस्माकं देशे पर्यावरणस्य गुणवत्तायाः विकासः, जनानी मनसि पर्यावरणसंरक्षणस्य संरक्षणस्य च भावः प्रवर्तयितुं निर्णयक्षमतायाः विकास च पर्यावरणशिक्षायाः मुख्यः उद्देश्यः आसीत् त्बिलिसीनगरे आयोजिते पर्यावरणस्मेलने पर्यावरणशिक्षायाः निम्नलिखितसिध्दान्ताः निर्धारिताः आसन् पर्यावरणशिक्षायाः सामाजिक प्रौद्योगिक्याः प्राकृतिक पर्यावरणस्य च एकत्र विचारः करणीयः। पर्यावरणशिक्षा, औपचारिक-अनौपचारिकशिक्षा च समाविष्ट भवेत्। शोधकर्तृभ्यः पर्यावरणस्य प्रथमहस्तस्य अनुभवस्य योजनां कर्तुं उपयोगं च कर्तुं अवसरः दातव्यं। पर्यावरणशिक्षायाः दृष्टिकोणः अन्तरविषयः भवेत्। एतेन छात्राणां पर्यावरणं प्रति सामञ्जस्यपूर्ण सन्तुलित च दृष्टिकोणं सृज्यते। वास्तविकजीवनस्य विषयां पर्यावरणशिक्षायाः केन्द्रे भवेयुः अस्याः शिक्षायाः महत्वपूर्णः उद्देश्यः पर्यावरणस्य प्रति सकारात्मकदृष्टिकोणानां निर्माणं नैतिकतायाः विकासः च अस्ति। प्रमुख पर्यावरणसमस्यांना समाधानं स्थानीय-राष्ट्रीय-अन्तर्राष्ट्रीय-सहकारेण करणीयम्। पर्यावरणशिक्षायां जागरूकता, ज्ञानं, दृष्टिः कौशलं, सहभागिता च इति उद्देश्य प्राप्तुं सर्वोच्चन्यायलयस्य १८ दिसम्बर २००३ दिनाङ्कस्य निर्णयानुसार पर्यावरणशिक्षा अद्य योजना निर्मितवती अस्ति। अस्याः रूपरेखायाः अनुसार प्रत्येकस्मिन् विद्यालयस्तरस्य पर्यावरणशिक्षायाः उद्देश्यं पाठ्यक्रमाः च निर्धारिता भवन्ति। विश्व पर्यावरण दिवस का इतिहास १९७४ ते वर्षात् विश्वपर्यावरणदिवसः; ५ जून दिनाङ्के आचर्यते, मानवजीवने, पर्यावरणे, पर्यावरणसमस्यासु च स्वस्थस्य पर्यावरणस्य च महत्त्वं वर्धयितुं सर्वकारैः संस्थाभिः तेषां समाधानार्थ केचन सकारात्मकाः कार्याणि कार्यान्वितु।

१९७२ तमे वर्षे अन्तराष्ट्रीय पर्यावरणराजनीतेः विकासे महत्त्वपूर्णः चरणः अभवत् संयुक्ताराष्ट्रसङ्घस्य आश्रयेण आयोजित पर्यावरणाविषयेषु प्रथमं प्रमुखं सम्मेलनं स्टॉकहोम् (स्वीडेन्) नगरे जूनमासस्य ५ त १६ पर्यन्त आयोजितम् मानवपर्यावरण सम्मेलन् अथवा स्टॉकहोमसम्मेलनम् इति अपि ज्ञायते। मानवपर्यावरणस्य रक्षणस्य, वर्धनस्य च आव्हानस्य सामना कर्तुं मूलभूतं सामान्यं दृष्टिकोणं निर्मातुं तस्यं उद्देश्यम् आसीत्। अस्मिन् वर्षे अनन्तरं १५ डिसेम्बर् दिनाङ्के महासभायाः प्रस्तावः पारितः यत् जूनमासस्य ५ दिनाङ्कः विश्वपर्यावरणदिवस इति निर्दिष्टः। अपि च १५ दिसम्बर् दिनाङ्के महासभायाः अन्यः संकल्पः पारितः यत् पर्यावरणविषयेषु संयुक्तसंस्था संयुक्ताराष्ट्रापर्यावरणकार्यक्रमस्य निर्माणं कृतम्। विश्वपर्यावरणदिवसः प्रथमवारं १९७४ तमे वर्षे ''एकपृथिवी'' इति नारे आचरितः। विश्वपर्यावरणदिवसः किमर्थम् आचर्यते? विश्वस्य पर्यावरणसमस्यानां यथा वनानां कटनं, वर्धमानः वैश्विकतापः, अन्न-आहारस्य अपव्ययः, प्रदूषणम् इत्यादयः निवारणस्य आवश्यकता वर्तते। अस्मिन् दिने सम्पूर्णे विश्वे प्रभावं आनेतुं विशेषविचारैः घोषणाभिः च अभियानाः अपि आयोजिताः भवन्ति।

कार्बन-उत्सर्जन न न्यूनीकर्तुं, ग्रीनहाऊस-प्रभावं न्यूनीकर्तु, वन-प्रबन्धने ध्यानं दत्तु, अथं क्षीण विश्वपर्यावरण-दिवसः भूमिम-संवर्धनार्थं, सौर-स्त्रोतानां माध्यमेन ऊर्जा-उत्पादनार्त नूनतानां जलनिकासी-व्यवस्थानां विकासाय इत्यादिषु आचर्यते अस्मिन् दिने संकल्पाः क्रियन्ते। एलन मेकआर्थर् फाउण्डेशन इत्यनेन २०१५ तमे वर्षे कृते अध्ययने उक्तं यत् विश्वे अद्यावधि प्रायः ६३ अर्ब टन प्लास्टिककचराणां उत्पादनं जातम्, तस्य प्लास्टिकस्य प्राय ९० प्रतिशतं विघटनार्थं न्युनातिन्यूनं ५०० वर्षाणि यावत् समयः भवति चेदपि न विघटितः भविष्यति वैज्ञानिकानां मते मृत्तिकायां, नलजलं, शीशीजलं, बीयरं, वयं श्वसामः वायुः अपि सूक्ष्मप्लास्टिकाः अथवा लघुकणाः प्राप्ताः सन्ति। विश्वपर्यावरणदिवस्य उत्सवस्य पृष्ठतः प्रेरणा पर्यावरणविषयेषु सामान्यजनानाम् जागरूकतां जनयितुं विश्वपर्यावरणदिवसः आचर्यते। विश्वपर्यावरणदिवस्य उत्सवस्य पृष्ठतः प्रेरा पर्यावरणविषयेषु सामान्यजनानाम् जागरूकता जनयितुं विश्वपर्यावरणदिवसः आचर्यते। विभिन्नसंस्थानां समुदाया नाञ्च सामान्यजनं कार्यक्रमे सक्रियरूपेण भागं ग्रहीतुं प्रोत्साहयितुं तथा च पर्यावरणसंरक्षणस्य विकासे सक्रियरूपेण भागं गृहीतुं च। सुरक्षिततरं, स्वच्छतरं, अधिकं समं च।

❉❉❉

सावित्रीबाई फुले

- साक्षी रमावत
बी.ए. भाग १

ज्ञानं धनं, सर्वधनात् श्रेष्ठम्।
जयपाशी तां बुद्धिमान मन्यते स्म ।

सावित्रीबाई फुले के समय सामाजिक पृष्ठभूमि :

एकशत सप्ततिवर्षपुर्व भारतीय समाजस्य सरंचना विषमताधारिता आसीत्। जातिव्यवस्थाया पुरूषप्रधानसंस्कृतेः दमनकारीबाधाना कारणेन भारतीयसमाजः अनेकसमस्याभि पीडित आसीत्। अस्नि काले पेशवासङ्गस्य समाप्तिः अभवत्। स्त्रियाः स्थितीः गौणः आसीत्। स्त्रियाः अधिकारः नासीत् तस्या क्षेत्र केवल अग्निकुण्ड बाल च रान्ध गा उष्टि कर इति यावत् सीमितम् आसीत् यतः स्त्रियाः कस्मिन् अपि क्षेत्रे अधिकारः नासीत् ते दुर्बल दुर्बल स्थितौ आसन्।

स्त्री जन्म ही कहानी हृदय
अमृत नैनी पानी ।

स्त्रिया पीडितजीवनस्य कथा दुःखद आसीत्। तस्मिन् काले बालविवाहः सामान्य आसीत् विधवापुनर्विवाहस्य अनुमति आसीत्। सतीभ्यासः सामान्यः आसीत्। केशवपनादिनानिष्टाभ्यासाना कारणात् स्त्रिया स्थिती अतीव दुःखद आसीत्। समाजस्यार्धा महिला अनेकबन्धनेषु भृङखलाबद्ध आसीत्। सा गृहस्य फ्रेममध्ये बध्दा आसीत्। तस्या अस्तित्व एवं निरूध्दम् आसीत्। स्त्रियां निश्वास पितृसत्तात्मकंस्कृतौ निरूद्ध आसीत्। तस्या भ्रमः तस्याः विकासस्य प्रेरणा बधितवती केचन समाजसुधारका। स्त्रीसुधारं विना समाजस्य सुधारः न भविष्यति। यत्र नार्यस्तु पूज्यते रमन्ते तत्र देवताः (एतस्य कृते समाजसुधारकाः महिलामुक्तिर्थ प्रयत्ना आरधवन्ता। राजाराम मोहन राय, महर्षी धोण्डो केशव कर्वे, महात्मा फुले बहुमुल्यं सिद्धव अभवत्) राजाराम मोहनराय आधुनिकभारत पिती इति उच्यते सः महिलाना समस्याना समाधानं प्रति विशेषन ध्यानं दत्तवान। तस्मिन् काले महिलाना पितु धनस्य आर्थिकाधिकारस्य रोधयितुं भाग दातु तस्या प्रयत्नाः महत्त्वपुर्णा अभवन् सतीप्रथा रोघपितु बहु परिश्रम कृतवान् एम धोण्डे केशव कर्वे विधवा पुनर्विवाहर्थ प्रयत्नम् अकरोत्। संस्था स्थापयित्वा समाजिक सुधाराय समाजिकबोध च योगदान दत्तवान्। म. फुले इत्यस्य कार्य महिला शिक्षक्षित्रे आसाधारण अमूल्य च अस्ति। नारीणा शूद्राणा च विकासाया। फुले समाजसेवातम् अङ्गीकृतवान्।

पु. फुले लोकसेवाया लोकसेवायां च समर्पितः। बालविवाहः विधवाप्रकरणं । विधवाणां प्रेरितपुर्नविवाहः इत्यादीना प्रथानां विरूद्धम्। तया केशवपानदिप्रथानां विरूद्ध परमाणुप्रहारः अभवत्। सत्यशोधकसमाजस्य स्थापना कृत्वा समाजाय सत्यं नीतिशास्त्रच महत्व स्थापित। पुछायावत फुले-कार्य समर्थयन्त्याः सावित्री देवस्य साहय्यिन फुले दम्पत्यो कार्ये गृहे ज्ञानज्वालाम् आनयितुं महत्त्वपूर्ण जातम्।

१९ शतके महिलानां शैक्षणिक सामाजिक विकासाया भारतमातुः इतिहासे एक उज्वल उद्भूत सा नारी शक्ति सा रत्न सावित्रीबाई फुले अस्ति। आदर्शपुत्री आदर्शपत्नी, आदर्शशिक्षिका, आदर्शसमाजसेविका यस्याः व्यक्तित्व विविधपक्षौः सम्पन्नम् आसीत् सावित्रीबाई फुले बहुपक्षीयव्यक्तित्वस्य प्रभावः अद्यत्वे अपि समाजे दृश्यते सावित्रीबाई फुले इत्यस्य कार्य सामाजिक परिवर्तनार्थ वैचारिकपरिवर्तनार्थ, शैक्षणिकप्रगते कृते अमूल्यम् अस्ति। तेषां कार्यस्य संक्षिप्त अवलोकनं कर्म।

सावित्रीबाई फुले जन्म व बाल्यकाल :-

क्रान्तिज्योति सावित्रीबाई फुले प्रथमा रात्रीशिक्षिका आसीत्, ज्ञानस्य ज्वाला प्रज्वलितवती, स्त्रीणा जीवने प्रकाश दर्शयति स्म, क्रांतिसूर्यज्योतिबा कार्यस्य समर्थनं कृतवन्ति, तस्याः जन्म खण्डवतालुकस्य शिवलिस्य समीपे स्थिते ग्रामे नैगांवे १८३१ जनवरी ०३ दिनाङ्के अभवत् सतारामण्डले यस्मिन काले चतुर्भित्तिषु स्त्रियं, कोकवत दमघोषावस्थाया यत्र वायु, विचाराः च दमिताः भवन्ति, तत्र स्त्रिया निःश्वास निरूद्धः भवति या स्त्रिया कृते शुध्दशुध्दवायुविचार दत्तः तस्मा विसः शिक्षायाः निश्वास साक्षात्कृतः सा साक्षात्कार सावित्री अस्ति।

सावित्रीबाई फुले इत्यस्य पिता खण्डोजी नैगांवस्य पाटीलः आसीत्। तस्य उपनाम पाटिल इति योजयित्वा तस्या उपनाम नेवसे इति।

कृतम् खंडोजीपाटल्यम् गृहे जाता कन्या सौन्दर्यस्य खानिः आसीत् सा च रत्नम् आसीत्। कदाचित सावित्री आनन्दोत्सवम् आचरन्तं पित्रा आशीर्वाद प्राप्तवती इति कारणात् एवं कन्यारत्नस्य जन्म अभवत् यत् सा स्वस्य इतिहास रचयितु समर्था अभवत्। एषा बालिका अस्ति ! अतः नसिकाः कुरुका भवन्ति परन्तु अस्मिन् समये पुत्रीयाः आगमनस्य प्रतिदानरुपेण ग्रामस्य पटिलाचेन सा सम्पूर्णग्रामे शर्करा वितरति स्म, मधुरवार्ता च जनान् प्रति प्रासरयति स्म। तस्याः पितु सामाजिककार्यस्य छापः सावित्रीबाई इत्यस्यः सम्पूर्णव्यक्तित्वे आसीत्। पितु इव सावित्रीयाः अपि निर्धनानाम् परिचर्या निर्धनानाम् समस्याना समाधानार्थ प्रयत्न न्याय्यन्यायः च इति गुणा आसन्। सावित्रीबाई जन्मतः प्राप्त गुणविरासता अधिक समृद्धवती। यश बालस्य पादाः लाडाने दृश्यन्ते इति, एषा बालिका केवलं पादस्य लाडने एव समाजसेवायाः कृते प्रयतते। केचन जना जन्मतः एव भिन्न जगत् निर्माय बाल्यकालं यापयन्ति। बाल्यकाले सुप्तगुणाना विकासाय अनुकुल वातावरणं प्राप्तु आवश्यक यस्मिन् बालानाम् बौद्धिक-मानसिक-विकास भवन्ति अलौकिकगुणः विकसितः भवन्ति। एतादृशं वातावरण व्यक्तिनां कृते बाह्यकाले अनुकूल भवती तथा च यदि पश्चात् तेषां समाना उत्तमसङ्गति भवति तर्हि ते स्वस्य इतिहास अमर कुर्वन्ति इति तथ्यस्य

सावित्रीबाई फुले एकं उत्तम उदाहणम् अस्ति।

(खण्डोजी नेवसे पाटिलस्य तत्वारः बालकाः आसन्।

सावित्री सिन्दुजी, सखाराम, श्रीपतिः च घराणा। भ्रातृणा मधे एकः भगिनी, ज्येष्ठ भगिनी सावित्री अतीप सुखेन वर्धिता प्रथमबालत्वेन लाड च कृतवती। बालविवाह तदा सामान्यः आसीत्। सामान्यतः पितु कृते स्वीकार्यः नासीत् (पिता पुत्रीया विदेशीयधन स्वीकृतवान) नववर्षे च फाल्गुन वद्य ५ सक १७६२ ई. १८४० (सावित्री खण्डोजी एम. फुले इत्यस्य ऋणेन स्वस्य प्रियपुत्रीया.

कन्यादानसमारोहं महता धूमधामेन अकरोत् इति. नेवसे पाटील इदानी सावित्री जोतिबा फुले इति नूतन नाव स्वीकृत्य विवाहितजीवनेन सह सामाजिकक्रिया आरब्धा। सावित्री बाल्यकालात् एवं शूरः स्मार्ट, दयालु सुन्दर प्रतिभावा च आसीत् सा जोतिषस्य सहचरः अभवत् यतः तयोः कार्यम् समाजस्य उत्थानार्थ समाजस्य सेवाया कृते मार्गदर्शक जातम् समाजाया च दिशादानार्शम्। जोतिबा सावित्रीयाः सर्वेषां गुणानाम् व्यप्तिम् अयच्छम् तस्याः प्रेरणाम् अयच्छम् यत् सा युगस्त्री क्रांतिज्योति भवितुम अर्हति। तस्या पदानुसरणं कृत्वा अद्य स्त्रियः स्वं धन्य मान्यमानः वयं सावित्रीया लेक्की इति गर्वेण गच्छान्त दुश्यन्ते। अद्यत्वे स्त्रियाः प्रगतिः सावित्रीबाई इत्यस्य कारणं भवति।

शैक्षणिक विचारधारा :

शिक्षायाः गृह मन्यमानस्य पुणे-नगरे महिलानां दलिताना च कृते नूतन ज्ञान भवनं उद्घाट्य शिक्षण महत्वं ज्ञात्वा फुले दम्पत्यो स्वस्य असाधरणस्य ज्ञानकार्यस्य, ज्ञानामज्ञस्य आरम्भ कृत। स्त्रीशिक्षायां तस्य बलं विचारकर्मणि च संघर्ष आसीत्। पु. फुले इत्यनेन विद्यालयाः आरब्धा परन्तु सावित्रीबाई इत्यस्याः संचालनस्य सम्पूर्ण दायित्वम् आसीत्। तेषं विद्यालयानां प्रबन्धनं योजना परिपालनं च संक्षेपेण सर्वेषाम्। विद्यालयानां दायित्व। समन्वयकायाः सावित्रीबाई इत्यस्या उपरि आसीत्। तस्य दैनन्दिनानिरीक्षणैः अनुभवैः समाजस्य पाठैः प्राप्तैः पाठै च तस्य शैक्षणिकचिन्तनस्य विकासः अभवत् परम्परा परिस्थितयः च शिक्षाया प्रगते ददति इति तस्या विचारः महत्त्वपुर्ण अस्ति। सः स्वयं सर्वेषु विद्यालयेषु सर्वेषु वर्गेषु बलिकानां परीक्षण कृत्वा एतत् विचार कृतवान्। अद्यत्वेऽपि कि श्चित्पर्यन्त एतत् चिन्तन प्रभावी कार्यकुशल च दुश्यते। अद्यत्वे भौतिकसुविधान् गणना भवति चेदपि दूरस्थक्षेत्तेषु अदिवासीषु ग्रीर्मोणेषु, नगरेषु च शिक्षाया प्रभावे पर्याप्त भिन्नता वर्तते।

शैक्षणिकविकासात प्रशिक्षण शिक्षकाणां आवश्यकता इति सावित्रीबाई फुले इत्यस्य विचारः अद्यत्वे अपि प्रभावीरुपेण कार्यान्तिः अस्ति।

आज डी.एड. बी.एड. प्रशिक्षणादिस्य महत्त्वं कथयितुं न अपितुं एतत् प्रशिक्षण विना शिक्षकाः नियुक्ताः न भवन्ति।

बुभुक्षितानां क्षुधार्तानां शिक्षण व्यर्थम् केवलं ज्ञानक्षुधा तृप्त कर्तुं न अपितु ददितदलितानां, निर्धनानाम् आवश्यकतावशात् बालकानां उदरं शान्तयितुं महत्त्वपुर्ण। क्षुधा विना शिक्षा बालकानां विकास कर्तुं न शक्नीति। महत्त्वपुर्णम्। क्षुधां विन शिक्षा बालकानां विकास कार्तुं न शक्नीति अधत्वे अपि अयं मन्यामहे यत् मूलभूतानाम् आवश्यकतासु, अन्नस्य आवश्यकतां पूरयितु महत्त्वपूर्णम् अस्ति। अधुना सर्वकारेण एव मध्याभोजनस्य आरम्भः कृतः। अस्य पूर्वानुभवं सावित्रीबाई चिन्तने दुश्यन्ते, अत एव सा महान् शिक्षाविद इति मान्यते।

अत्यन्त अनुरागेण स्नेहेन च
छात्राणा संवर्धन कुर्वन्तः
शिक्षकान् विना किमपि भेदभावं कृत्वा
शिक्षाया प्रसारं कर्तुं।
शिक्षकाना आवश्यकता अस्ति इति
अपिव मौलिक विचारः।

सामाजिक जागरूकतायाः सामाजिक क्रान्तिस्य च कृते शिक्षा महत्वपुर्ण साधनम् अस्ति। एषः विचारः शिक्षायाः महत्वं कथयति। सर्वेभ्यः धनेभ्यः शिक्षा कथं महत्वपुर्ण इति विषये तस्य विचाराः शिक्षाक्षेत्रे दीपिका इव सन्ति। सामाजाय दिशादानकार्य केवलं शिक्षाद्धारा एवं सम्भवति इति तस्य विश्वास् अस्मिन् विचारे प्रतिबिम्बीत, अस्ति।

''शिक्षा मनुष्ये पशुता नाशयति, मनुष्ये मानवतां च विकसयति। मानवरूपेण जीवितं पाणः शिक्षायाः माध्यमेन ज्ञातु शक्यन्ते। एतदेव अयं विचारः दर्शयन्ति।''

❖❖❖

विद्या परं दैवतम्

– समिक्षा देशमुख
बी.ए. भाग २

''न चोरहार्य न राजहार्य न भ्रातृभाष्यं न च भारकारि।
व्यये कृते वर्धत एव नित्यं विद्याधन सर्वधनप्रधानम्।।''

अस्मिन् संसारे सर्वे धनं उपार्जयान्ति। किन्तु तत धनं मनसः तोषाय न जायते। यतः तत् चौराः चोरयान्ति। राजा कररुपेण गृहणाति। बान्धवः अपि दायभगारुपेण याचन्ति। इयं धनलक्ष्मीः महती चञ्चल अस्ति। किन्तु विद्याधनं एतैः दोषैः रहितं वर्तते। विद्याधनं व्यये कृते वर्धते एव।

''अपूर्व कोऽपि कोशोऽयं विद्यते तव भारति।
व्ययतः वृदधिमायाति क्षयममायाति सञ्चयात्।।''

अन्याधि धनानि भाराय जायन्ते। किन्तु विद्याधनं न नश्यति। न भारभूतं भवति। विद्यां विना जीवनं व्यर्थम् अस्ति। विद्याविहीनाः पशुभिः समानाः भवन्ति। अस्मिन् जगति धनं प्राप्तुं कस्याश्चित् विद्यायाः एव आधारः आवश्यकः । अत व मनुष्यैः प्रथम विद्याधनं प्राप्तण्यम्। विद्यायाः स्वाधीनतयाः अन्यानि धनानि पुषं समाश्रयन्ति।

अतः उच्यते विद्या परं दैवतम्। विद्यय अमृतं अन्शुते। विद्या परं भूषणम्। विद्या मनुष्यस्य मनः आत्मानं च भूषयति। विद्यायाः परिपाकः बुद्धिरूपेणं परिवर्तते। बुद्धिः यस्य बलं तस्य अस्ति। अतः एव विद्या परा देवता।

विद्या नाम नरस्य रूपमधिकं प्रच्छन्नगुप्तं धनं
विद्या भोगकरी यशः सुखकरी विद्या गुरूणांगुरूः।।
विद्या बन्धुजनो विदेशगमने विद्या परं दैवतम्
विद्या राजसु पूज्यते न तु धनं विद्याविहीनः पशुः ।।

❖❖❖

पर्यावरणस्य महत्त्वम्।

- रूचिता अनिल खरपे

स्वस्थं पर्यावरणम् अस्माकं स्वस्थजीवनस्य आधार अस्ति। यथा निर्मलं कीटाणुरहितं जलं वायुःच अस्मभ्यम् स्वस्थजीवनं प्रयच्छत। सम्प्रति वैज्ञानिक 'युगे उद्योगानां तीन विकासात् पर्यावरणस्य महती समस्या उत्पन्ना। औद्योगिक संस्थानेभ्यः निर्गतः दूषितं जलं त त्रत्सं परिवेषं दूषयति येन बहुविधाः योगाः जायन्ते। इदमेव दूषितं जलं नदी प्राप्य तत्रत्यं जलमपि दूषयति। एतेनैव कारणेन पवित्रतमायाः गंगायाः जलमपि बहुशः प्रदुषितं जातम्। गंगाजल प्रदुषणमुक्त कर्तुं राष्ट्रिया योजना निर्मिता तदनुरूपः प्रयासः च प्रवर्तते।

एवमेव औद्योगिक संस्थानेभ्यः निर्गतेन दुषितेन वायुना वायुमण्डलं दुषितं। तत्परिवेशस्य जनान् च विविध रोगप्रदानेन भृशं पीऽयति। जनसंख्यायाः तीव्रविकसेन महानगरेषु जलवायोः प्रदुषणस्य भीषणा समस्या उपस्थिता अस्ति। एतदर्थ शासनेने प्रभाविनः प्रवासा विधीयन्ते। अस्माभिः अपि स्वपर्यावरणं शोधयितुं यथासंभवं प्रयत्नः करणीयः यतो ही शुद्धे पर्यावरणे एवं वयं सुखेन जीवीतुं शक्नुमः।

वयं वायुजलमृदाभिः आवृते वातावरणे निवसामः। एतदेव वातावरणं पर्यावरण पर्यावरणेनैव वयं-जीवनोपयोगिवस्तुनि प्राप्नुमः। जलं वायुः च जीवने महत्त्वपूर्ण स्वः। साम्प्रतं शुद्ध-पेय जलस्य समस्या वर्तते। अधुना वायुरपि शुद्धं नास्ति। एवमेव प्रदुषित पर्यावरणेन विविधाः रोगाः जायन्ते। पर्यावरणस्य रक्षायाः अति आवश्यकता वर्तते। प्रदुषणस्य अनेकानि कारणनि सन्ति। औद्योगिकापशिष्टपदार्थ-उच-ध्वनि-यानधुम्रादयः प्रमुखानि कारणानि सन्ति। पर्यावरणरक्षायै वृक्षाः रोपणीयाः वयं नदीषु तडागेषु च दुषितं जलं न पतेत् तैल रहित वाहनानां प्रयोगः करणीयाः। जनाः तरूणां रोपणम् अभिरक्षणं च कुर्युः कथ्यते।

अस्मान् परितः यानि पञ्चमहाभूतानि सन्ति तेषां समवायः एव परिसरः अथवा पर्यावरणम् इति पदेन व्यवहीयते। इत्युक्ते मनुष्यो यत्र निवसति, यत् खादति, यत् वस्त्रं धारयति, यज्जलं पिपति यस्य पवनस्य सेवनं करोति तत्सर्व पर्यावरणस्य इति शब्देनाभिधियते। अधुना पर्यावरणस्य समस्या न केवलं भारतस्य अपितु समस्तविश्वस्य समस्या वर्तते। यज्जलं यश्च वायुः अद्य उपलभ्यते, तत्सर्व मलिनं दूषितं च दृश्यते अथवा भारतस्य राजधानी अस्ति। पर्यावरणम् पश्यतु। भारतस्य राज्येषु अन्यतमम् अस्ति। पर्यावरणम् भारतदेशस्य राजधानी अतिविशालासु नगरीषु अन्यतमा इति गण्यते। पर्यावरणम् एषा भारतस्य तृतीया बृहती नगरी वर्तते। इत्यापि विश्रुता इथं नगरी प्राचीनकाले हस्तिनापुरमिति ख्याता आसीत्। इन्द्रसभायामपि सभाजितानां भरतुलोत्पन्नांना महीपालानं राजधानी अद्यतनीया एव। पर्यावरणम् मुगल-वंशीयाना चक्रवर्तिनां तथा आङ्गलानामपि अधिकारिणां केन्द्रभूमिर्भूत्वा अधुनापि भारतीय गणराज्यस्य राजधनीपदमलङ्गरोति।

पर्यावरणस्य रक्षणे अस्माभिः सर्वेः योगदानं दातव्यम्। विभिन्नसङ्गठनानि, सर्वकारः, समुदायाः च मिलित्वा कार्य कर्तुं अर्हन्ति येन वयं स्वपर्यावरणं स्वस्थं सुरक्षितं च कर्तुं शक्नुमः। एतदर्थं अस्माभिः प्रदुषणस्य न्यूनीकरणं वन्य-जीवनसंरक्षणार्थ पदानि ग्रहीत्वा, प्राकृतिसंसाधनानाम् उतरदायित्वपूर्वकं उपयोगः च आवश्यकः। विज्ञानस्य, प्रौद्योगिक्याः अनुसन्धानस्य च माध्यमेन अस्माभिः पर्यावरणसंरक्षणार्थ नूतनानि उन्नतानि च प्रौद्योगिकीनि विकसितव्यानि सन्ति। तत्सह जनसंख्यानियतणार्थ, प्राकृतिकविपदानां सज्जन्तार्ये, सामाजिक जागरूकतायाः वर्धनाय च अस्माभिः प्रयत्नः करणीयाः।

पर्यावरणसंरक्षणं न केवलं अस्माकं वर्तमानपीढीनां कृते महत्वपूर्ण अपितु अस्माकं भविष्यत्पुस्तकानां भविष्याय अपि अत्यावश्यकम् अस्ति। अस्माभिः सर्वेः मिलित्वा अस्माकं पर्यावरणं स्वस्थं सुरक्षितं च स्थापयितुं परिश्रम कर्तव्यं, येन अस्माकं भविष्यत्पुस्तकानां च कृते उत्तमं सुरक्षित च भविष्यं भविष्यति।

❈❈❈

हठः

- किरण रजक

बी.ए. भाग २

सर्वं नष्टम् अपि
अद्यापि मनसि जीवितुं निश्चयः अस्ति।
एकस्मिन् दिने सर्वं आनयिष्यति
अद्यापि कटिबन्धे एतावत् बलं वर्तते।
स्थितिविरूध्दं युध्दं कुरूत
सप्त कश्चित् न दत्तवान्
संकटेन सह अपि हानिम्
परन्तु साहसम् अद्यापि न भग्नम्....

निष्ठवान् भवतु
अस्माकं दुर्समये
ये अस्मान् स्तब्धां कुर्वन्ति
ते स्वसमयं गृण्हन्ति
मिलितुं आगन्तुं अर्हति...

अहं मम भावनां वक्तुं न शक्नोमि
अवगतोऽपि न व्यावर्तते
स्वप्नम् एकः पुरातनः आदतः अस्ति
निश्चयं विना किमपि न सिध्यति...

न किमपि मानवस्य दृढनिश्चयस्य असम्भवम्
कदाचित् अत एव कश्चन उक्तवान्
यत्र इच्छा अस्ति तत्र मार्गः अस्ति...

अतः ते वदन्ति केवलं निष्ठावान् भवतु
जीवनं कदापि न आरम्भते
कुत्रापि च भवितुम् अर्हति...

आयुर्वेदानुसार नित्यकर्म

- किरण रजक
बी.ए. भाग २

संस्कृते नित्यक्रिया: दिनचर्या इति उच्यते। दिनस्य अर्थ: दिवसस्य काल: चर्यस्य अर्थ: तस्य अनुसरणम् व तस्य समीपे स्थातुम् वा। दिनचर्या: आदर्शा: दैनन्दिन कार्यक्रमा: सन्ति। येषु प्रकृते चक्रं गृहन्ति आयुर्वेद: प्रात: काले केन्द्रित: अस्ति यत: स: संपूर्णदिनस्य नियमने महत्त्वपूर्ण: अस्ति।

१) ब्रह्म मुहूर्ते :

सूर्योदयात् सार्धघण्टापूर्वं जागरणेन सूर्यस्य लयेन सह एक: भवितुम् अर्हति। आयुर्वेद: ब्रह्म मुहूर्त अनुशंसति यस्य अर्थ: ब्रह्मकाल: अथवा शुद्धचैतन्य: शुभ: वा अस्मिन् प्रात:काले जागरणं श्रेष्ठं मन्यते। सूर्योदयात् सार्थघण्टापूर्व वातावरणं आपारशक्त्या पूर्णं भवति। तत: सूर्योदयात् अर्धघण्टापूर्व वायुण्डले अन्यशक्तिघूम: प्रभातति। आशा, प्रेरणा, शान्ति: च अस्मिन् समये दृश्यन्ते। ब्रह्मज्ञान (ध्यान-आत्म-अध्ययन) परमं ज्ञानं शाश्वतसुखं च प्राप्तुम् एष: समय: श्रेष्ठ: इति मन्यते।

२) श्वासस्य शक्ति :

पश्यन्तु कस्मिन् नासिकायां श्वासप्रवाह: अधिक: अस्ति। आयुर्वेदानुसारं दक्षिणनासिका सूर्यपित्त: वामनसिका चन्द्रपित्त:। मस्तिष्कस्य दक्षिणभाग: सृजनात्मककार्य नियन्त्रयति, वामभाग: तार्किकवाचिकाक्रियानि नियन्त्रयति। शोधस्य अनुसारं यदा कश्चन वामनासिकाद्वारा श्वसिति तदा मस्तिष्कस्य दक्षिणभाग: अधिकं प्रबल: भवति तथा च विपरतिम्।

३) सकारात्मकतरङ्गा :

प्राचीनपरम्पराम् अनुसृत्य तालरेखा पश्य धनं ज्ञानं पश्य। शक्तिदेवताश्च स्मर्यताम्। अङ्गुलीनां ऊर्ध्वभाग: अङ्गुष्ठेन सह वृत्तशान्तगत्य घर्षण-सम्यक् घण्टाया: दिशि वृत्ताकारं वामं च घडीयानस्य विपरीतम् वृत्तताले। तालत: अङ्गुलीपर्यन्तम् उपरिभागं दक्षिणकटिबन्धं च मर्दयन्तु घडीयानदिशाया वायभागेच परिभ्रमन्तु कटिबन्ध घडीयानस्य विपरीतदिशि परिभ्रमन्तु। शरीरं शररिस्य य: भाग: अधिक: श्वासप्रवाह: भवति प्रथम नं भाग तालस्य चुम्बनं कृत्वा च तत परं तालुकं चुम्बयतु। हस्तौ मर्दयतु तत: उभयम् शनै: शनै: तालुकं मुखशिरस्कन्धबाहयो: प्रयजयेत् पादयो: प्रति च गृहाण यथा ऊर्जा कवचं भवति समग्रं च दिने नकारात्मकप्रभावेभ्य: रक्षणं प्राप्नुवन्तु अस्ति।

४) रक्षणमन्त्रा:

रक्षामन्त्रस्य जप: अस्य सरलस्य तथापि प्रभावी प्रात: कालिकस्य दिनचर्याया: भाग: अस्ति। मन्त्रं जप्य किश्चित् क्षणं शान्तशून्यमनसा उपविशतु।

करागे वसते लक्ष्मी: करमध्ये सरस्वती।
करमूले तु गोविन्द: प्रभाते करदर्शनम्।।

अर्थात - धनदेवी लक्ष्मी: करस्य अग्रभागे अर्थात् अङ्गुलयो: उपरि निवसति। हस्तस्य मध्यभागे अर्थात् तालयो: कलाज्ञानदेवी सरस्वती निवसति। भगवान श्रीकृष्ण: हस्तस्य अन्तिमभागे अर्थात मूले वा कटिबन्धे वा निवसति। प्रात: करं दृष्ट्वा शुभं भवति।

५) सकारत्मकपदानि :

शय्याया: निर्गत्य प्रथमं नासिकाच्छिद्रस्य यस्य भागस्य श्वसनस्य प्रवाह: द्रुततर: वा अधिक: वा भवति तस्य पाद भूमौ स्थापयन्तु।

६) शोधनम् :

शतिलजलेन प्रक्षालयतान्। जलं विद्युत् चालकं भवति, संवेदनशील ऊतकानाम् उत्तेजनं कदादि न जनयितुं शक्नोति। हस्तौ मुखं मुखं च नेत्रौ शीतजलेन प्रक्षालयेत्। नासिका, दन्तं, जिह्वा चा शोधयतु।

७) ध्यानं व्यायामंच :

विश्रामं कृत्वा-प्राणायामं यावत् नासिकाद्वात् समानरूपेण श्वास: प्रवाहितुं आरभते। हृदयचक्रं तृतीयनेत्रं वा प्रति स्वशक्तिं केन्द्रीकृत्य ध्यानं कुर्वन्तु। प्रात: काले नूतनवायुना लघु मन्दं च भ्रमणं कुर्वन्तु। सरलै: शान्तै दृश्यै: विशेषत: सूक्ष्मवर्णै: नवीनसुगन्धितपुष्पै: इव श्वेतवस्तूनि परित: भवन्तु। व्यायामे अथवा शारीरिकव्यायामे प्राय: सूर्यनमस्कार इत्यादीनि कानिचन योगमुद्रा नाडीसोधनप्राणयम् इत्यादीनि श्वसनविधय: च अन्तर्भवन्ति। प्रबलव्यायामस्य तुलने भवत: क्षमतापा: १/४ वा १/२ वा व्यायाम: अनुशंसित:।

८) आत्मन: पालनं कुरूत :

तिलतैलेन (अभ्यङ्ग) मालिशं कुर्वन्तु। शिरोभागस्य, मन्दिरस्य हस्तपादस्य च २-३ निमेषपर्यन्तं मालिश: पर्याप्त:।

९) सम्यक् स्नानं कुर्वन्तु :

न अतितप्त न अतिशीतं जलेन स्नानं कुरूत।

१०) अपराह्नसमय:

मध्याह्नभोजनं अपराह्ने वर त: व वादनपर्यन्तं गृहतिव्यं यत: अयं समय: वाचनस्य उत्तरदायी चरमसमयेन सह सङ्गच्छते। आयुर्वेद: मध्यन्हभोजनं संपूर्ण दिनस्य गुरूतमं भवितुम् अनुशंसति। भोजनान्तरं किञ्चित्कालं यावत् पादचालनं साधु भवति। येन अन्नस्य पाचनं भवति। लघुनिद्रां विहाय निद्रा परिहर्तण्या यत: आयुर्वेदे दिवा निद्रा निषिब्धा अस्ति।

११) सायंकाल :

अहोरात्रौ सन्तुलनार्थं एष: समयविशेष:। अयं सन्ध्याप्रार्थनाध्यनकाल:।

१२) रात्रिभोजनम् :

रात्रिभोजनं सायं ६-७ वादने गृहीतव्यम्। मध्याह्नभोजनापेक्षया लघुतरं भवेत्। निद्राया: पूर्वं प्राय: त्रय: घण्टा: पूर्व रात्रिभोजनं सेवितण्यं येन अन्नस्य पाचनार्थ पर्याप्त: समय: भवति। रात्रिभोजनानन्तरं सद्य: गुरु उदरं निद्रां वर्जयेत् भोजननन्तरं १०-१५ निमेषान् यावत् चलनेन पाचनकार्यं भवति।

१३) निद्राकाल:

रात्रौ १०.३० वादनपर्यन्तं निद्राया: आदर्श: समय: भवति। व्यवस्था शान्तं कर्तुं निद्राया: पूर्वं पादतलयो: मालिशं कर्तुं शक्यते।

एवं प्रकारेण वयं प्रात: त: रात्रौ यावत् आयुर्वेदानुसार आदर्श दिनचर्याया: योजनाम् कर्तुं शक्नुम:।

❖❖❖

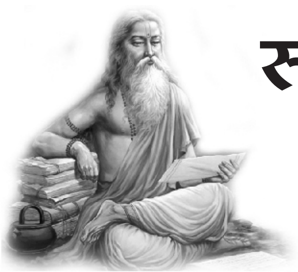

सामवेदस्य महत्त्वं

- प्राची पिंपळकर
बी.ए. भाग २

वेदकुलस्य तृतीयः भ्राता सामवेदः। एषः बालः यस्य मूर्तिः अल्पा किन्तु यशः महती। विभूतियोगे गीतायां स्वयं ईश्वरेण 'वेदानां सामवेदोऽस्मि' एवं सामवेदस्य महत्त्वं प्रकाशितम्। शतपथ ब्रहम, ब्रुहदेवता एतादृशाः बहवः ग्रन्थाः सामवेदस्य महिममण्डनं कुर्वन्ति। सामवेदः मुख्यतया भारतीय सङ्गीतस्य उत्पत्तिः इति गण्यते।

सामशब्दः स (ऋचः) + अम (अलप) एवं सज्जीकृतं भवति। वेदश्लोकानां विषये आगतः गायति वा तेषां संग्रहं कर्तुं अतः सामवेद इति वक्तुं शक्यते। ऋच साम च परस्परं विना ते तत कर्तुं न शकनुवन्ति।

अतः एतौ पतिपत्नि इति उच्यते।

अस्य अर्थः अस्ति यत् गायनम् अस्माकं

पूजायाः अभिन्नः भागः आसीत्।

प्राचीन हिन्दुसंस्कृतेः चतुर्णां वेदानां मध्ये सामवेदः तृतीयः अस्ति तत्र वेदः। साम इत्यर्थः गायनम् वेद इत्यर्थः ज्ञानम्। अयं वेदः भगवान् ब्रह्मणा लिखितः इति मन्यते।

सुप्ते ब्राह्मणे तस्त्र मुखात् तयः वेदाः निर्गताः। तेषु एकः सामवेदः सामशब्दस्य प्रथमः अर्थः प्रियः प्रियः प्रतिज्ञा वा। गीतार्थे अपि प्रयुष्यते यत्र। प्रचलित सामवेदेऽपि सः एवार्थः।

'साच अमश्चेति तत् साम्नः सामत्वम्'

स इत्यर्थः ऋचः अम इत्यर्थः गान्धार इत्यर्थः।

अभयम् अपि मेलनं अस्ति।

सामवेदे ऋग्वेदस्य ऋचाः कथं गायितव्याः इति व्याख्यानम् अस्ति। सामवेदः भारतीयसङ्गीतस्य आधारः इति कथ्यते। एतेषु ७५ ऋचाः ऋग्वेदस्य भागाः सन्ति यदि शाखातः गृहीताः, तर्हि अन्य ७५ अस्मात् वाष्पशाखातः विच्छिन्नाः भवन्ति। एतेषां ऋचानां गायनसमागानं विहितीवशिष्टधुनेषु गायते। क्षीरादिभोजनैः सह नानादेवताभ्यः प्रसादरूपेण समागीतगायनेन कतिपयान् संस्कारान कुर्वण सोमवनस्पतेः रसः अपि गच्छति।

सामवेदस्य केचन ऋचाः ऋग्वेदाकाले १७०० इ.स. पूर्व रचिताः इति मन्यते। भगवद्गीतायां श्रीकृष्णेन वेदानां अहम् सामवेदोस्मि इति नाम उकतम् अस्ति। इति सामवेदस्य महिमा। कौथुम तथा रणैणी, मिथुनाः सामवेदस्य शाखाः इति मन्यन्ते। ताण्ड्य/पंश्चविंश, षड्विंश, सामविधान, आर्षय, देवताध्याय, उपनिषद् इति वंशच समदेवस्य ब्राम्हणाः।

अपि च गन्धर्ववेदः सामवेदस्य उपवेदः अस्ति।

वेदाः अपि सत्येन प्रेरिताः सन्ति।

वेदः यज्ञार्थं प्रेरितः भवति यज्ञे कर्माणि भिन्नानि कर्माणि कुर्वन्ति वैदिकानां तादृशी वृत्तिः ऋत्वजाः भिन्नाः, विशिष्टानि नामानि च सन्ति। सामवेदानां देवानां प्रसादार्थं ऋचगानस्य कार्यम् अस्ति। तत्र चतुर्क्रतुसमूहः अस्ति यः तत् करोति। तेषां मुख्यः उग्दत इति, सामस्य निर्माणे तेषां गायनं पश्चाङ्गयुक्तं भवति।

तत् आसीत :-

१) प्रस्तावः　२) उग्दिथ्　३) प्रतिहार

४) अनुप्रास　५) गतः

मैथुनकाले रचिसस्य एकं संस्करणं क्रियते यत् स्तोमम् इति कथ्यते। प्रायः त्रिषु ऋचेषु साम गायते तस्य च त्रयः विकल्पाः त्रीबि संस्करणाः कुर्वन्ति।

सामगने पादानाम् एकतः सजपर्यन्तं संख्याभिः सप्त सङ्गतस्वराः सूचिताः भवन्ति। प्रायः अधिकांशमन्त्रेषु पञ्च स्वरमात्रस्य आवश्यकता भवति। षड्भिः स्वरैः सह गायिताः सामीः अल्पाः सन्ति। सप्तस्वरात् न्यूनाः च सन्ति।

सप्तस्वराः सङ्गीतशास्त्रे प्रसिध्दाः सन्ति।

यथा

निषादर्षभगान्धारषड्जमध्यमधैवताः।

पञ्चमश्चेत्यमी सप्त तन्त्रीकण्ठोत्थिताः स्वराः।।

निषाद = नि

ऋषभ = रे

षड्ज् = सा

मध्यम = म

धैवत = ध

पञ्चम् प

गान्धार = ग

हे सात स्वराः कण्ठात्, उत्पधन्ते एतेषां

स्वरानां उत्पत्तिः यथा।

निषीदति मनोऽस्मिन इति निषादा।

अस्मिन् यथा यथा मनः शान्तं भवति,

तथैव निषादः भवति

ऋषति बत्रीवर्दस्वर सादृश्यं गच्छति इति ऋषभः।

ऋषभः वाणी वृषभाणां कुजना इव.

गन्धारदेशे भवः गान्धारः।

गन्धरा इति स्वरः यः गान्धारदेशे उत्पन्नः ।

षड्भ्यो जातः षडज् ।

यथा तत् षडजः। षड्जः उत्पन्नः

नाट्यं कष्ठमुरस्तालु जिव्हां दन्तांश्च संम्प्रशन।

षड्भ्यः संजायते यस्मात् तस्मात् षड्ज इति स्मृतः।।

नाट्य, कण्ठ, उर, तालु, जिव्हा दन्तश्च एते षद स्थानानि स्प्रशन उत्पन्नाः स्वरः षडज अस्ति.

मध्ये भावः मध्यमः।

सः मध्यमवृत्तियुक्तः मध्यमः अस्ति

तव्ददेवोत्थितो वायुरूरः कष्ठ समाहतः।

नाभिं प्राप्तो महानादो मध्यस्थस्तेन मध्यमः।

उर कण्ठे च अस्ति ततः च नाभिपर्यन्तम् वायुस्य महानादः मध्यम इत्यर्थः।

धीमतामयं धैवतः ।

स धैवतं यो विज्ञानाम् आदरं करोति

पञ्चानां पूरणः पञ्चमः।

पञ्चमं पञ्चधातुपरिपूर्णम्

वायुः समुदगतो नाभेरूरो दृत्कण्ठमूर्धसु।

विचरन् पञ्चमस्थानप्राप्त्या पञ्चम उच्यते।

नाभितः उत्पन्नः वायू उरू, हृदय,

कण्ठ मूर्धस्थान्या च भ्रमति पञ्चम् इति।

❈❈❈

चीनदेशे भारतस्य नामानां इतिहासः

- समिक्षा देशमुख
बी.ए. भाग २

प्राचीन चीनीजनाः भारतं तियान्झु इति अवश्यं निर्दिशन्ति स्म, रोचकं च यत कोरियदेशीयाः जापानीजनाः च भिन्न-भिन्न उच्चारणैः सह अपि अस्यं पदस्य प्रयोगं कुर्वन्तिस्मा।

जापानदेशे तस्य उच्चारणं तेन्जिक इति भवति स्म, प्रसिद्धे ग्रन्थे च दृश्यते स्म। इदानिं कोरीयादेशे तस्य उच्चारणं चेओन्चुक् इति भवति स्म।

तियान्झु इति पदस्य उत्पत्तिः सिन्धुशब्दात आरभ्य ज्ञातुं शक्यते। यदि भवन्तः उच्चैः तियान्झु-सिन्धु इत्येतयोः वदन्ति तर्हि भवन्तः केचन समानताः लक्षयिष्यन्ति।

प्राचीनचीनभाषायाः सिन्धुः लिण्डुक इति लिप्यन्तरणं जातम्, यत् फारशीशब्दः हिन्दुका आसीत् यः अन्ततः हिन्दुतः आगतः यः आद्य-इण्डो-ईरानी-शब्दात् सिन्धुशः इति शब्दात् निष्पन्नः। सिन्धुस्य संस्कृतं संस्करणं केवलं सिन्धु इति।

केचन जनाः वदन्ति यत् चीनदेशीयाः भारतं केनचित् प्रकारेण स्वर्गस्थानं इति निर्दिशन्ति स्म, यतः तस्य शब्दस्य अनुवादः एव।

भारत, चीनीभाषायां अद्य यींदु। इतिहासे भारतस्य नाम अनेकवारं परिवर्तनं जातम्। आरम्भे भारतं प्रथमवारं चीन-इतिहास अभिलेखे असीत्, तस्य नाम आसीत् शेंदु, हान-वंशे (202BC-8BC)। हानवंशस्य राजनायिकः झाङ्ग कियान् एकदा मध्य एशीयायाः (BC128) भ्रमणं कृतवान्। यदा सः पुनः आगतः तदा सः चीनदेशस्य सम्राट् इत्यस्मै निवेदितवान् यत् केन्द्र एशियामां सः चीनदेशस्य सिचुआन्-प्रान्तात् निर्मितं मालम् अवाप्तवान्। स्थानीयजनाः तस्मै अवदन् यत एते चीनीयवस्तूनी शेण्डु। सः ज्ञातवान् यत् शेन्दुदेशः केन्द्र एशियातः दक्षिण पूर्वदिशी प्रायः कातिपयानि सहस्राणि मीलदूरे अस्ति। प्रथा केंद्र एशिया इव अस्ति। अस्य जलवायुः उष्णः आर्द्रः च अस्ति। युद्धेषु युद्धं कर्तुं जनाः गजान् आरूह्य गच्छन्ति स्म। अयं महासागरस्य समीपे अस्ति। झाङ्ग कियान् इत्यनेन अपि अनुमानितम् यत् शेण्डुदेशे सिचुआन्-देशस्य उत्पादाः सन्ति, यस्य अर्थः अस्ति यत् सिचुआन प्रांतात् दूरं नास्ति।

चीनदेशस्य जनाः भारतं प्रथमवारं ज्ञात्वा अभिलेखं कृतवन्तः।

पाश्चात्यजिनवंशस्य (२६५ ई-३१७ ई.सी.) इतिहासलेखे भारतस्य नाम ''शियानदु'' इति परिवर्तितम्।

उत्तर-दक्षिण-वंशेषु (४२० ई-५८९ ई.) इतिहास अभिलेखे भारतस्य नाम ''तिथान्झु'' इति परिवर्तितम् एतत् नाम च बहुधा प्रसारित स्वीकृतं च।

ताङ्ग-वशंस्य आरम्भपर्यन्तं प्रसिद्धः जुआन्जाङ्ग भिक्षुः (६०२-६६४ ई.) तियान-झुन-नगरस्य दर्शनं करोति स्म। १६ वर्षाणाम् अनन्तरं जुआन्जाङ्ग चीनदेशम् आगत्य '''' इति पुस्तकं लिखितवान। अस्मिन् ग्रन्थे भारतस्य नाम ''यींदु'' इति अनुवादितवान्।

तत् परं भारतस्य नाम ''यींदु'' अद्यपर्यन्तं भवति।

सुंदरें सम्बन्धें

मैत्री सरलपरिभाषा अस्ति...
'न तु प्रतिदिन स्मर्तव्य किमपि,
न तु प्रतिदिनं मिलितव्यं किमपि,
किमर्थं प्रतिदिनं एतस्य विषये चर्चा कर्तव्या?
न तत्सदृशं किमपि;
परन्तु अहं भवन्तं न विस्मरामि
एतत् पुष्टी अभवत्
एतस्य विषये अवगतः भवितुं मैत्रि अस्ति।
दिनान्ते समागमाः न सन्ति चेदपि ग्रन्थिः
उपविष्टः महत्वपूर्णः अस्ति। ये एतत् जानन्ति
सः मनुष्ये अपि पुरूषं जानाति स्म...
एतत् सम्बन्धं स्थापयित्वा जीवनस्य
आनन्द लभत...

- भार्गवी पिटके
बी.ए. भाग २

पितुः कन्यायाः प्रति अशर्तः प्रेम

- प्रा. वैष्णवी अ. वाघ
संस्कृत विभाग

एताः बालिकाः पितु
अतीव प्रियाः सन्ति....
केवलं कतिचन दिवसाः
अवशिष्टाः सन्ति
आजीवनं स्मृतिः
एताः बालिकाः ददतिः।....

प्रत्येकस्य बालिकायाः प्रियः सुपरहीरो तस्याः पिता भवति। पितुः कन्यायाः प्रति प्रेम असाधारणः बन्धः भवति। अतुलं बलं कोमलता च यस्य संबन्धः। यत् सीमां अतिक्रमति, तत् कालान्तरं च अतिक्रमति। तेषां लोकं प्रविशति क्षणात् एव बालिका बहुमूल्यं रत्नं भवति। पितुः हृदये च स्वस्थानं सदा उत्कीर्णवती।

पितुः कन्यायाः प्रति अचञ्चलः प्रेम्णः अशर्तः शुध्दः च भवति। सः तस्याः रक्षकः भवति। जीवनस्य उत्थान-अवस्थासु तां मार्गदर्शनं करोति। सहाय्य हस्तं दातुं सर्वदा सज्जः। अस्माकं जीवने पिता अस्माकं पार्श्वे सदा दृढतया तिष्ठति। आव्हानात्मक समये बलस्य स्तम्भः अस्ति। तस्याः च विजय क्षणे उच्चैः जयजयकारः भवति। अनिश्चितताया: सम्मुखे अपि तेषां प्रेम नित्यं उपस्थितिः भवति, सान्त्वनां, आश्वासनं च ददाति।

पितुः प्रेम्णः पुत्रीं दया, अखण्डता, च इति मूल्यानि प्रवर्तयित्वा महत्त्वपूर्णानि जीवन-पाठानि शिक्षयति। स्वः स्वस्य पोषकस्वभावेन तस्याः विशिष्टतां आलिङ्गयितुम् आत्मविश्वासेन सशक्तं करोति। तस्याः स्वप्नानि प्रोत्साह्यति, तस्याः महत्त्वाकाक्षां वर्धयति। तथा च तां स्मारयति यत् कोऽपि लक्ष्यः तस्याः प्राप्ततायां परः अस्ति।

पितुः दृष्टौ कन्या निरर्थकदर्पस्य आनन्दस्य कारणम् अस्ति। तस्याः प्रथमपदेभ्यः आरम्भ तस्याः महती सफलतां यावत् तेषां साझाः क्षणाः पोषयन्तु। सः तस्याः व्यक्तिगततां उत्सवं करोति। सः तस्याः आकर्षयति। यतः सः जानाति यत् तदेव तां अपवादात्मकं व्यक्तिं करोति, या जगति सर्वान् प्रेम्णः अर्हति। तथा उच्यते -

''धनेन सर्वं प्राप्तुं शक्यते किन्तु भवन्तः भवब्दिः सदृशं पिता न प्राप्नुयुः।''

❇❇❇

भास्कराचार्य

- आस्था लसणकर
बी.ए. भाग २

भास्कराचार्यः (१११४-११८५) एकः महान् गणितज्ञः ज्योतिर्विदः च आसीत्। तस्य जन्म विजयपुर नगरे अभवत्। सहपर्वतसमीपस्थः ग्रामः एतस्य जन्मस्थलम्। भास्कराचार्यस्य पितुः नाम महेश्वरः इति। पिता एव एतस्य विद्यागुरुः आसीत्। एषः क्रि.स. ११ सतकस्य पूर्वार्धे आसीत् इति विधुषाम् अभिप्रायः। भास्कराचार्य कृतीनां व्याख्यानानि यावन्ति सन्ति तावन्ति व्याख्यानि ज्योतिश्शास्त्रस्य अन्यस्य कस्यापि ग्रन्थस्य न सन्ति। भास्कराचार्यस्य नाम्नः श्रवणात् एव सर्वे 'लीलावती' इति ग्रन्थं स्मरन्ति। किन्तु लीलावती इति स्वतन्त्रः ग्रन्थः न। 'सिद्धान्तशिरोमणिः इत्येतस्य ग्रन्थस्थ कश्चन भागः सः। भास्कराचार्यस्य लीलावती नामिका विधवा पुत्री आसीत्। तस्या खेदस्य निवारणार्थ तन यत् गणितं बोधितं तत् लीलावती इति नाम्ना एव ख्यातम् अभवत् इति कथा श्रूयते। 'लीलावती' भागः पातीगणितं (अङ्कगणितं) निरूपयति। सङ्कलनत्यवकलनादीनि, गणितस्य सर्वानि अङ्गानि च प्रतिपादयति लीलावती भागः। भास्कराचार्यस्य अपरः ग्रन्थः करणकुतूहलम् इति। अत्र पञ्चाङ्गनिर्माणार्थम् आवश्यकाः विषयाः निरूपिताः सन्ति। सः स्वसमयस्य प्रसिद्धः गणितज्ञः आसीत्। कथितं यत् सः उज्जैन-नगरस्य वैधशालायाः प्रमुखः अपि आसीत्। सः मध्ययुगीनभारमस्य श्रेष्ठगणितज्ञः इति मन्यते। भास्कराचार्यस्य जीवनस्य विस्तरेण सुचना न प्राप्यते। तस्य श्लोकेभ्यः काश्चन सूचनाः उपलभ्यन्ते। निम्नलिखित श्लोकानुसारं सह्याद्रिपर्वतेषु स्थिते विज्जदाविद् इति ग्रामे भास्कराचार्यस्य जन्म अभवत्।

आसीत सह्यकुलचलाश्रितपुरे त्रैविद्यविद्वज्जने।
नाना जज्जनधाम्नि विज्जडविडे शाण्डिल्यगोत्रोद्विजः।।
श्रोतस्मार्तविचारसारचतुरो निःशेषविद्यानिधि।
साधुर्नामवधिर्मदेश्वरकृती दैवज्ञचूडामणि।।
(गोलाध्याये प्रश्नाध्यायः श्लोक ६९)

अस्य श्लोकस्य अनुसारं भास्कराचार्यः शाण्डिल्यगोत्रस्य भट्टब्राह्मणः सह्याद्रीप्रदेशे विज्जलविद् इति स्थानस्य निवासी आसीत्। तस्मात्सः गणितस्य, ज्योतिषस्य, वेदस्य, काव्यस्य, याकरणस्य इत्यादीना शिक्षां प्राप्तवान्।

भास्कराचार्यः गोलाध्यायस्य प्रस्नाध्याय,
(श्लोक ५२ इत्यत्र लिखति)

रसगुणपूर्णमही समशकनृपसमयेऽ भवन्मोत्पात्तिः।
रसगुणवर्षेण मया सिध्दान्तशिरोमणि रचितः।।

अतः उपरोक्त श्लोक स्पष्टस्य कृतम्। भास्कराचार्यस्य जन्मः १०३६ अर्थात् ई. १११४ तम वर्षे जन्म प्राप्य साकसंवत् १०७२ अर्थात् इ. ११५० नमे वर्षे ३६ वर्ष लीलावती रचितवान्।

१) पाटिगनिताद्याय वा लीलावती
२) बीजगणितध्याय
३) ग्रहगणिताध्याय
४) गोलाध्याय

एतेषु प्रथमद्वयं स्वतन्त्रग्रन्थं, अन्तिमदयं ''सिध्दान्तशिरोमणि'' इति नाम्ना प्रसिध्दम्। एतदतिरिक्तं करणकुतुहलं वास्नाभाष्यं च (सिध्दान्तशिरोमणिभाष्यम्) भास्करव्यावरं भास्करविवाहपाटलं च इति लघुज्योतिषग्रन्थव्दयं तेन लिखितम् अस्ति। भारतीय ज्योतिषशास्त्रस्य सम्यक् तत्वं तस्य सिध्दान्तशिरोमणितः एवं ज्ञातुं शक्यते. ६९ वर्षे तेन द्वितीयं पुस्तकं करणकुतुहल इति लिखितम्। अस्मिन् ग्रन्थे खगोलशास्त्रस्य गणता कृता अस्ति। यद्यपि एतत् ग्रन्थं प्रथमपुस्तकवत् प्रसिध्दं नास्ति तथापि पंचांगादिनिर्माणसमथे निश्चयेन दृश्यते।

योगदानम् :

भास्करः मौलिकचिन्तकः अपि आसीत्। सः प्रथमः गणितज्ञः आसीत् यः पूर्णविश्वासेन अवदत् यत् संख्या शून्येतन विभज्यते तदा अनन्ता भवति। कस्यापि संख्यायाः अनन्तस्य च योगः अनन्तत्वम् अपि भवति। खगोलशस्त्रज्ञत्वेन भास्करः क्षणिकगतेः अवधारणायाः कृते प्रसिध्दः अस्ति। अनेन खगोलशास्त्राज्ञाः ग्रहणां गति सम्यक् निर्धारयितुं साहारयं कुर्वन्ति। बीजगणिते भास्करः ब्रह्मगुप्तं गुरूं मन्यते स्म, सः अधिकतया स्वकार्यस्य विस्तारं करोति स्म, सः अधिकतया स्वकार्यस्य बीजगणितीयसमीकरणानां समाधानार्थ चक्रवालस्य पध्दति स्वीकृतवान्। तस्य महत्वपूर्ण योगदानम् अस्ति।

भास्कराचार्यस्य अपि अनन्तस्य, गणितस्य केषाश्चन सूत्राणां च ज्ञानम् आसीत्। एतेषां अतिक्तिं कस्यचित् कार्यस्य भेदस्य नामकरण ''क्षणिकगतिः'' इति कृत्ता तत् सिध्दवान्

व (ज्या q) कोटिज्या q) dq

बिम्बार्धस्य कोटिज्या गुणस्त्रिज्याहारः फलं दोर्ज्यायोरान्तरम्)

भास्करः विभेदकगणितस्य संस्थापकः इति वक्तुं शक्यते। सः आइजैक् न्यूटन-गोट्फ्रीड् लब्नी-योः पूर्वं कतिपयानि शताब्दानि पूर्व तस्य अवधारणाम् अकरोत्। तौ पश्चिमे अस्य विषयस्य संस्थापकों इति मन्यते। अघत्वे यत् अवकलगुणकस्य प्रमेयम्। रोल्स् इति च कथ्यते तस्य उदाहरणानि अपि दत्तानि सन्ति।

गणितत् :

(त्रिकोणमिती)

पाप (क+ख) = सिन् अ कोरव ख + कोस् अ पाप रव
गोलदयाय। ज्योत्पत्तिभागे अधोलिखितेषु श्लोकेषु वार्णितः।
चापयोरितृयोर्दोर्ज्ये मिथः कोटिज्यकाहते।
त्रिज्योभक्ते तयोरैक्यं स्याच्चापैक्यस्य दौर्ज्यका।।
चापान्तरस्य जीवा स्यात् तयोरन्तरसंमिता।।

पश्चात् - (निधन) :

भास्करचार्यस्य मृतः सः उज्जैनगरम् ६२८ तमे वर्षे अस्ति।

❖❖❖

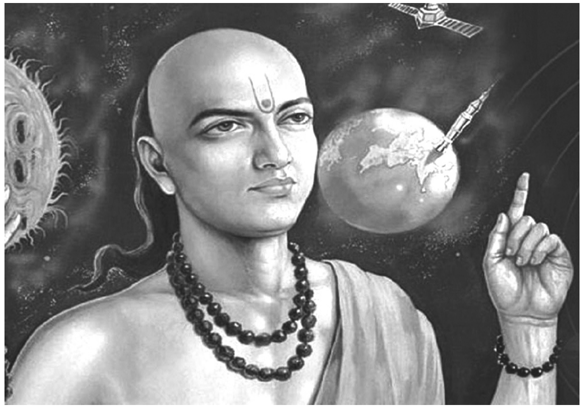

आर्यभट्ट

- समिक्षा देशमुख
बी.ए. भाग २

एतत् प्रायः ५० वर्षपूर्वम् अस्ति। यदा भारतं प्रथमवारं अन्तरिक्षं प्रविष्टवान्। १९ एप्रिल १९७५ तमे वर्षे भारतेन प्रथम उपग्रहः प्रक्षेपितः। भारतस्य कृते अतीव गौवपूर्णः क्षणः आसीत्। भारतं आधुनिकं जातम् इति यत् प्रमाणम् आसीत्। परन्तु अस्य ग्रहस्य नाम सार्धसहस्त्रवर्षपूर्वं दत्तम् आसीत्- आर्यभट्टः ।

आर्यभट्टस्य नाम पश्चिमे लोके सुप्रसिद्धा नासीत्। परन्तु आर्यभट्टः केवल भारतस्य उपग्रहः एव नासीत्। वस्तुतः वैज्ञानिकप्रेरणायाः अन्यत् नाम-आसीत्। आर्यभटः यः पश्चमे गणितं खगोलविज्ञानं च आनयत्। प्रथमावारं एकस्मिन् स्थाने चरणाः सङ्गृहीता सन्ति। तदपि केवलं २३ वर्षे एव। तस्य विचाः अरबीभाषायां अनुवादिताः। येन इस्लामिकखगोलशास्त्रज्ञाः गणितज्ञाः च बहु प्रभाविताः प्राचीनभारते बहवः महान् वैज्ञानिकाः, विचारकाः च आसन्। येन ज्ञानस्य नूतनाः स्त्रोताः निर्मिताः। ब्रह्माण्डस्य बहुनि रहस्यानि प्रकाशितानि आसन्। ४७६ तमे वर्षे जन्म प्राप्य आर्यभट्टः तादृशः एकः स्वतन्त्रः विचारकः, उत्सुकः वैज्ञानिकः, तेजस्वी गणितज्ञ; च आसीत्। आर्यभट्टः प्रयोग कृत्ता प्रथिवी भ्रमति सूर्यः स्थिरः इति सिध्दवान्। तस्य १००० वर्षाणाम् अनन्तरं महान् वैज्ञानिकः निकोलस् कोपर्निकसः अपि तथैव अवदत्।

आर्यभट्टः उच्चशिक्षणार्थ स्वजीवने कदाचित् कुसुमपुरं गतवान्। तत्र किञ्चित्कालं यावत् स्थितवान्। सप्तमशताब्धाः महान् गणितज्ञः भास्कराचार्य पाटलिपुत्र् इति परिचयितवान्। यत् आधुनिककाले पटना इति नाम्ना प्रसिध्दम् अस्ति। शून्यस्य अविष्कारस्य श्रेयः मुख्यतया भारतीयानां भवति। विद्वान् 'बह्मगुप्त' गच्छति। यतः सः ६२८ तमे वर्षे सिध्दान्तैः सह शून्यं प्रवर्तयति स्म। ब्रह्मगुप्तस्य पूर्व भारतस्य महान् गणितज्ञः ज्योतिषी च आर्यभट्टः शून्यस्य प्रयोगं कृतवान् आसीत्, अतः बहवः जनाः आर्यभट्ट शून्यस्य पिता इति मन्यन्ते स्म। प्रसिद्धः खगोलशास्त्रज्ञः वराहमिहीरः तस्य शिष्यः स्यात्। आर्यभट्टेन नालन्दविश्वविद्यालये अध्ययनं कृत्वा २३ वर्ष आर्यभटीयनवाच इति पुस्तकं लिखितम्। तस्य वा पुस्तकस्य वा यशः स्वीकारात्। राजा बुध्दगुप्तः तं नालन्दविश्वविद्यालस्य प्रमुखं कृतवान्। तस्य पाठः आर्यभट्ट द्वितीयवर्षे ८७५ तमे वर्ष आगतः। सः लघु आर्यभट्ट इति एवं प्रसिद्धः आसीत्। सः ज्योतिषशास्त्रे, गणितशास्त्रे च प्रवीणः स्यात्। तत्कालीनः प्रसिद्धः आचार्यः च स्याम्। आर्यभट्ट द्वितीय पश्चात् ज्योतिषशास्त्रवर महासिद्धान्त इति ग्रन्थ रचितवान्।

आर्यभटोऽधीत्य सूर्यादिग्रहान्। ततः प्रथिती स्वस्य अक्षे सूर्यस्य परितः च परिभ्रति इति आविष्कृतम्। अथ तस्य अक्षे पृथित्याः परिभ्रमणम् आश्रित्य दिवारात्र्यः सन्ति इति व्याख्यातवान्। तत् दिवारात्रों कालगणनायाः आधारेण ते ७ दिवसात् निर्धारितवन्तः। सोमवासरः, मंगलवासरः, बुधवारसरः, गुरूवासरः, शुक्रवासरः, शनिवासरः, रविवारसरः। तस्य मते अद्यापि सम्पूर्णे विश्वे एते दिवसाः आचर्यन्ते। एतेषु ७ दिवसेषु सर्वेषाः सम्प्रदायनां जनाः विश्वासं कुर्वन्ति। केवलं भेदः अस्ति यत् तेषं स्वभाषायां अनुवादः कृतः अस्ति। ग्रीसदेशस्य सम्पूर्णसभ्यतायाः स्वीकृतम्। मेसोपोटामिया-सभ्यता अपि तत् स्वीकृतवती। बेबिलानंसस्कृतिः अपि तत् स्वीकृतवती।

आर्यभट्टयस्य प्रमुखः रचयिता :

आर्यभटविरचितानि ग्रन्थानि तस्य विचरित ग्रन्थेभ्यः ज्ञायन्ते। अयं महान् गणितज्ञः आर्यभटिया, दासगीतिका, तन्मम, आर्यभटसिध्दान्तम् इत्यादीनि पुस्तकानि रचितवान्। आर्यभटः प्रथमः पुरूषः आसीत्। यः बीजगणितस्य प्रयोगं करोति स्म। गणितस्य पुस्तकम् आर्यभटिया इति पुस्तकं तेन प्राप्तवान्। काव्यरूपेण लिखितम्। अस्मिन् ग्रन्थे खगोलशास्त्रस्य गोलकारात्रिकोणमापनस्य च परिचयः भवति। गणितस्य, बीजगणितस्य, त्रिकोणमितीस्य, च नियमाः अस्मिन् ग्रन्थे दत्ताः सन्ति।

१) गीतिकापद

अस्य १३ श्लोकाः सन्ति। अस्मिन् कालस्य बृहत्तराणां एककानां वर्णन कृतम् अस्ति। या त्रेतायुगे, द्वापरयुगे, कलियुग च पूर्णतया विवक्षितम् अस्ति। तस्मिन् कृष्णरन्ध्रस्य सम्पूर्णत वर्णन कृतवान्। अस्माकं आधुनिक सम्पूर्णतया अस्मिन् एव आधारितम् अस्ति।

२) गणितस्य श्लोक

अत्र कुलम् ३३ श्लोकाः सन्ति येषु मुख्यगणितस्य उल्लेखः अस्ति। यास्मिन् सरलं द्विघातसीकरणं च युगपत् अनिर्धारितसमीकरणानां विस्तरेण उल्लेखः भवति। गणितं, अंकगणितप्रगतिः (AP) ज्यामितीयप्रगतिः (GP) तया एपी इत्यस्य योगः, जीपी इत्यस्य योगः च व्याख्याता सन्ति। एतेन सह सरलभाषायां वर्गमूलः घनमूलः, समानान्तरश्रृऽखला इत्यादयः बहवः समीकरणाः। इति अस्मिन् ग्रन्थे व्याख्यातम्।

३) कल्करिया पद

अस्य २५ श्लोकाः सन्ति। अस्मिन् कालस्य भिन्नाः एककाः वर्णिताः सन्ति। तेन सह ग्रहणां स्थितिवर्णनं अपि उपलभ्यते। अस्माकं प्रथित्याः क्रान्तिः परिभ्रमणं च सम्यक् गणितम् अस्ति। ग्रहणविषये उच्यते। अस्य आधारेण पश्चाङ्गः निर्मितः। यत् शुभमशुभकार्याय प्रयुज्यते।

४) **गोलस्तम्भ :-**

अस्य ५० श्लोकाः सन्ति। अस्मिन् त्रिकोणमितिः ज्यामितिः च विस्तरेण उल्लेखितः अस्ति। पृथिव्याः आकारात् दिनरात्रौ आकाशगोलस्य पक्षाः आकाशविषुववृत्तम् इति उच्यन्ते। अस्मिन् वर्णन भिन्नाः राशिचक्राः दृश्यन्ते। ज्योतिषशास्त्रस्य विस्तृततत्याख्यानमपि उपलभ्यते।

आर्यभट्ट्यस्य प्रमुखः शोध :-

आर्यभट्टेन अनके ग्रन्थाः रचिताः इति इतिहासकाराः मन्यन्ते। परन्तु सम्प्रति तस्य चत्वारि एव कृतयः उपलभयन्ते। ते ग्रन्थाः आर्यभटीयः दशगिटिका तन्त्रः आर्यभटसिध्दान्तः च। आर्यभटसिध्दान्तग्रन्थः सम्पूर्णः न लभ्यते। तस्य ३४ श्लोकाः एव उपलभ्यन्ते।

१) आर्यभटेन प्रथित्याः परिधिः ३९९६८.०५ कि.मी.
यत् ४००७५.०१ किमी

२) आर्यभटेन वायुमण्डलस्य ऊर्ध्वता ८० कि.मी.
वस्तुतः वायुण्डलस्य ऊर्ध्वता १६०० कि.मी.
परन्तु तस्य ९९% भाग कि.मी.

३) आर्यभट्टंन पि (र) इत्यस्य मूल्यं चतुर्दशमलवपर्यन्तं दत्तम्।
ज = ३.१४१६ आः ।।

आर्यभटस्य मृत्यु :

आर्यभटस्य मृत्युः ५५० तमे वर्ष डिसेम्बर मासे अभवत्। तस्मिन् समये सः प्रायः ७४ वर्षीयः आसीत् परन्तु तस्य जीवनस्य अन्तिमकालस्य सटीकविवरणं, स्थलं, च अद्यापि संशये अस्ति।

❖❖❖

कलिना-गुरवः संस्कृत-काव्य

न-न-म-य-य युतेयं वृत्तं भविष्यति मालिनी
स्वप्ने अपि काव्यं पाठ्यती मृणालिनी।
सुलभं करणीयं सर्वदर्शन इति एका कला
बहु उत्साहेन पाठ्यति आचार्या शकुन्तला ।।
सञ्चयन्ति पर्यटकाः अर्थः अवलोकयान्ति पुराभिलेखाः
पुरातना किन्तु एषा तु अस्माकं भारतदेशस्य शोभा ।
क्लिष्टा नास्ति मीमांसा किमपि
मधु इव सुलभं करोति तस्या माधवी ।।
संस्कृतेनसह सर्वे भवन्तु तज्ञाः।
मार्गदर्शयति हर्षदा व्याकरण तज्ञाः।
भवेत् एम.ए. एका सुखकारी यात्रा
अतः सुचयति पथदर्शका सुचित्रा।
भवेयुः सर्रे सर्वगुणसंपन्न प्राप्नोयुः विषयः
केवलम् इति इच्छति आचार्यः अषयः।
सर्वे भवामः संस्कृतपण्डिता तथा च बुद्धिमानाः

।। इति प्रार्थना ।।
सर्वेभ्यः शिक्षिकाभ्यः शिक्षकेभ्यः च समर्र्पितम्।
किम् अस्ति तत् पदम्
यः लभते रह सन्मानम्
किम् अस्ति तत् पदम्
यः करोति देशानाम् निर्माणम्
किम् अस्ति तत् पदम्
यम् कुर्वन्ति सर्वे प्रणामम्
किम् अस्ति तत् पदम्
यस्य छायायाः प्राप्तम् ज्ञानम्
किम अस्ति तत् पदम्
यः रचयति चरित्र जनानाम्
गुरूः अस्ति अस्य पदस्य नाम
सर्वषाम् गुरुणाम् ममं शतं शतं प्रणामः ।।

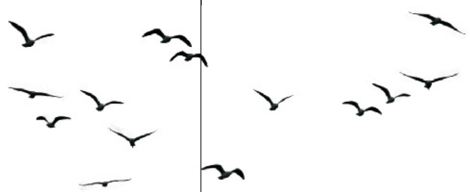

- अनिशा जगताप
बी.ए. भाग १

संस्कृत गीत

(हिन्दी गाण्याचे संस्कृत भाषांतर)

हिन्दी गीत :- ससुराल गेंदा फुल.....

प्रिय क्रिडाकारी
उपहासिनी ननान्दा
पतिगेहं गेन्दसुमम्।।
निन्दन्ति श्वश्रुः संकेती देवरः
पतिगेहं गेन्दसुमम्।।
जहितं पितृप्रांगणम्
प्रिय प्रियस्य गेहम्।।
प्रियस्तु व्यापारी
त्वं गच्छत विदेशं
मुखावलोकनं मनाः खिन्न जातम्।।
पतीगेहं गेन्दसुमम्।।
निन्दति स्वचुः संप्रति देवरः
पतिगेहं गेन्दसुमम्।।
प्रिय क्रिडाकारी
उपहासीनी ननान्दा
पतिगेहं गेन्दसुमम्।।
जहितं पितृप्रांगणम्
प्रिय प्रियस्य गेहम्।।
कुचोलं धारयति।
ताबुलं धारयति.

पुर्णाद रायपूरात भिन्ना
प्राणेशस्य शोभा
पतिगेहं गेन्दसुमम्।।
प्रिय क्रिडाकारी
उपहासिनी ननान्द्रा
पतिगेहं गेन्दसुमम्।।
निन्दन्ति श्वश्रुः संकेती देवरः
पतिगेहं गेन्दसुमम्।।
जहितं पितृप्रांगणम्
प्रिय प्रियस्य गेहम्
ओय होय होय...।
ओय होय होय...।।

- मयुरी नांदूरकर
बी.ए. भाग २

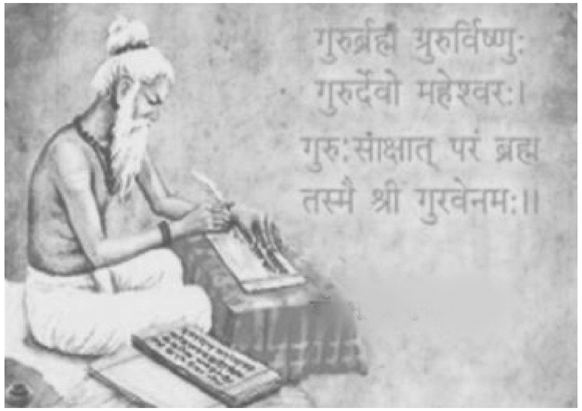

सङ्गणकविज्ञाने संस्कृतरचनानां महत्वम्।

- वीणा ठाकरे
बी.ए. भाग ३

सम्प्रति विज्ञानयुगं वर्तते इति कथ्यते। यतो हि विज्ञानतन्त्रैः विविधानां यन्त्रोपकरण साधनानां प्रयोग: जीवने पदे पदे भवति। यथा एतस्य लेखस्य कृते समुपयुक्तानि कर्गजपृष्ठानि, तं मुद्रितुं मुद्रणयन्त्र, स्थानान्तणाय वाहनं क्वाचित् पठितुं च प्रकाशाय विधुद्दीप: इत्यादय:। नूनम् अस्माकं परित: भृत्यवद् समुपस्थिता एतादृशी साधनोपकरणानां मालिका उपत्रिंशताब्दकालादारभ्य अद्यभवत् प्राय: देशविदेशेषु भौतिकविज्ञानिभि: क्रमश: सुविकसित परीवर्तते। अस्या विज्ञानोपकरणमालिकायाम् एकं नवविकसितपुष्परूपेण विलसति तदाधुनिकं सङ्गणकयन्त्रम् अर्थात् कॉम्प्युटर। यता ना तथा गुण इति लोकोक्तिमनुसृत्य वस्तुत: सामान्य-गणितव्यवहाराणां कृते निर्मितम् इति उपकरणमिदम्। के खलु सन्ति ते परिसंख्याव्यवहारा: ? तथा हि

संयोगचान्तरं भागो गुणो वर्गो घनस्तथा।
द्वे मूले चेति सामान्यमष्टङगं गणितं स्मृतम्।

इति अष्टौ प्राथमिका गणितप्रकाश:। कालन्तरेण उपकरणस्यास्य प्रचित: गणजालेन (इव्टरनेटद्वारा) च विस्तारित: प्रचलित: विन्यास: उदानी बृहदापणे, अधिकोशे, रेल-वायु-यानादिषु आरक्षणे, सन्देशवहने, गान-क्रीडा-चित्रपटादिषु प्रकारेषु मनोरजकप्रदर्शन, मुद्रणकार्ये इत्यादिषु लोकव्यवहारक्षेत्रेषु एकम् अभिन्नमङ्गमेव सञ्जातमिति अनुभूतये जगति सर्वत्र।

सङ्गणकविज्ञाने भाषाचर्चा :

पुरा विज्ञानोपकरणानां विषये भाषाचर्चा न कदापि आकर्यते स्म। परम् अस्मिन् अत्याधुनिके सङ्णकविज्ञाने प्रथमत: एव कॉम्प्यूटर लङ्ग्वेज, नॅचरल-लॅङ्गवेज-प्रोसेसिङग (अथवा एन.एल.पी.) स्पीच् प्रोसेसिङ्गक, फोनॅटिक्इनपुट, सिण्टॅक्स, सिमॅन्क्सि, इत्योतादृशी भाषाशास्त्रीया चर्चा देशविदेशेषु सङ्गणकविशेषज्ञै: पुरस्कृता। यतो हि एकमेव विज्ञानोपकरणमिदं वर्तते, यस्य सञ्चालनाय भाषारचना महत्वं भनते। तादृशीं भाषावैज्ञानिक चर्चा प्रवर्तमाना: प्रमुखा: सङ्गणक विशेषज्ञा: भवन्ति। ये: ज्ञानविज्ञानामृतबिन्दव: दिष्ट्या मया अधिगता: ते एव अत्र प्रस्तुता: सन्ति। अत:

यदत्र सौष्ठवं किञ्चित् तद्गुरोरेव महि।
यदत्रासौष्ठव सर्व तन्ममैव गुरोर्नहि।।

संरचना वैशिष्टम्

सुविदितं यदस्य सङ्गणकोपकणस्य वैशिष्ट्यपूर्णा संरचना भागद्वये विभाजिता वर्तते इति। तत्र एक: दृश्य: यन्त्रभाग: (हार्डवेअर) तु तात्कालिंकी पदार्थविज्ञानप्रगतिम् अनुसृत्य निर्मीयते। अपरश्च अदृशोऽपि महत्त्वपूर्ण: भाग: नाम अस्य उपकरणस्य संञ्चालनाय गणस्मरणिकायां (मेमरीमध्ये) स्थितै गणप्रक्रीयाणां प्रणाली अथव सॉफ्टवेअर। तामेवानुसृत्य सर्वे यन्त्रव्यवहारा: प्रचलन्ति। शास्त्रीयां भावारचनामुपथुज्य युतर्काधारेण सुविरचिता बीजाङ्करेखागणितप्रक्रिया अथवा अलगोरिदम्। गणप्रणाली निर्माण अतीवं महत्वं भनते। अलूगोरिदम् इति सङ्गकशास्त्रीय-शब्दस्य कृते नैके पारम्पारिका: संस्कृतशब्दा भवति यथा -

रितिश्च पध्दति पाटी प्रक्रिया गणितं विधि:।
मार्गो विधानं सोपान: सरणि: सूत्रमेव च ।।

एवं गणप्रणालीविषये विपुला: मौलिक्य: रचना: संस्कृतसाहित्ये परम्परया विलसन्ति। परमुचितानां निमित्तानामभावेन उपेक्षिता: खलु नादृश्य: ग्रन्थगत: शास्त्र साहित्यरचना:। नूनमुपनतं तन्निमित्तामिदानीं सङ्गणकविज्ञानरूपेण।

सङगणकविज्ञाने अपेक्षितानि भाषारचनाया: वैशिष्ट्यानि :

विविधा लोकव्यवहारा: उपकरणेनानेन सुसाधार्यतुं समुपयुक्ता गणप्रणाली (अथवा सॉफ्टेअर) शास्त्रशुध्दां भाषारचनाम् अनुसरति। एतादृशानां गणसङ्केजानां कृते यानि भाषावैज्ञानिकानि लक्षणानि अपेक्षितानि सन्ति, तानि संस्कृतभाषारचनायां मूलत: एव विद्यन्ते इति ज्ञात्वा अस्या: भाषाया: शास्त्रीयं वस्तुनिष्ठं चितनं देशदिशेषु विज्ञानिभि: उररीकृत्य निम्नलिखितानि वैशिष्ट्यपूर्णानि लक्षणानि सूचितानि।

१) संस्कृतभाषासदृशा सूत्रबध्दा शब्दरूपावलि: धातुरूपावलिश्च।
२) लिपे: वैज्ञानिकता (यथोच्चारणं लेखनम्) ।
३) व्याकरणसूत्राणां गणितविधिसाधर्म्यम्।
४) सामान्यवाक्ये पदक्रमपरिवर्तनेन वाक्यार्थस्य परिवर्तनं नस्यात्।
५) खण्डान्वय - दण्डान्वयप्रक्रिये।
६) संख्यापध्दतिविषये, संख्यायाश्च वर्णचिन्हाङ्कनविषये मौलिक्य: रचना:।
७) सामान्यतर्क विधानम्।
८) इतब्दबोधादिप्रक्रियाविवरम्।
९) बीजाङ्केखागणितविषये संस्कृत-अल्गोरिदम्स (सूत्राणि)।
१०) संशोधनकार्ये मार्गदर्शनक्षता।

एतादृश्यै: लक्षणै: परिपूर्णा अस्माकं पारम्परिक। संस्कृतभाषा अत्याधुनिक सङ्कणकविज्ञाने महत्वं भजते इति भारत-गौरव विषय: खलु।

उपसंहार :

संस्कृत साहित्यं नाम केवलं कथा-नाट्य-चम्पू काव्यादिल-लिनवाङ्मयम् इति सङ्कोचभावं विधाय, विज्ञान-

तन्त्र-शास्त्रादिषु विषयेषु औदासीन्यं च परित्यज्य साहित्यसरित: व्यापक: आयाम: कालोचित: विमर्षणीय: खलु। नूनं विज्ञानेन सहितं ज्ञानम् अमृतोपम-तीर्थरूपेण वितरन्ती, कोटि कोटि सरत्पर्यन्त विलसन्तीसा सरस्वती, इहामुत्रतद्वयं सुजलं सुफलं कुर्वन्ती अविरतमक्षुण्णं प्रवहति। वर्ण-जाति-प्रान्त-देशादिसीमाभेदानविगणय्य स्वच्छन्दं विहरति या सर्वत्र। अस्यामेव प्रवाहे समुत्पन्ना वेद-वेदाङ्क-विज्ञान:दर्शन-शास्त्र-पुराण-काव्य-नाटच-गद्य-पद्यादिसाहित्यतरङ्ग: चराचरणा वाङ्मयतृष्णां शमयन्ति। सङ्गणकविज्ञानविषयकेनानेन संस्कृतसाहित्यपानेन तादृश: अल्पप्रयास: अत्र प्रस्तुत: वर्तते।

❖❖❖

व्दयमेतन्मम जीवनम् ।

भारतसंस्कृति: संस्कृतभारती
व्दयमेतन्मम जीवनम्।।
यत्र मुनीनां शमकलितानां मङ्गल-मन्त्रानिनाद:।
यत्र कवीनां मृदुभणितीनां मञ्जुलकाव्य-विनोद: ।। १ ।।
यस्या:कीर्तिपताका सततं प्रचरति विश्वशेषम्।
यस्या: संस्तवलेशत एव विन्दति चितमकलुषम् ।। २ ।।
यस्या: प्रवहति वेदोपनिषद-
गीताजलमतिरमिताकारा सुचिरम् ।। ३ ।।
यस्यै जीवनसमयो नीत: शङ्करध्वमुनीनाम्।
यस्यै कविताकर्म समर्पितमतुलं व्यासमुखानाम् ।। ४ ।।
यया जनानां योगरताना विकसितमात्मज्ञानम्।
यया कलानां नाट्यगतानां विस्तृतमखिलविधानम् ।। ५ ।।
या परिपातुं परमतबाधाद् अनवरतं यतनीयम् ।
यामिह नेतुं सुललितमार्गे सङ्घटनं करणीयम् ।। ६ ।।
या गङ्गाजल-पुण्यतरङ्गैर्वहति पवित्रितगात्रम् ।
या कुलभवने परिजनवदने लसति धनादरपात्रम् ।। ७ ।।

– समिक्षा रा. देशमुख
बी.ए. भाग ३

सुभाषित

– आस्था लसणकर
बी.ए. भाग २

१) रात्रिर्गमिष्यति भविष्यति सुप्रभातं
भास्वानुदेलयति हसिष्याति पुङ्कजश्री ।
इत्थं विचिन्तयति कोषगते द्विरेफे
हा हन्त, हन्त। नलिनी गज उज्जहार ।।

अर्थ – रात्र जाईल. सकाळ होईल. सुर्य उदयाला येईल. कमळाचे सौंदर्य विकसित होईल. कोशात अडकलेला भ्रमर असा विचार करीत असतानाच अरेरे हत्तीने कमलाला उपटून फेकले.

सरलार्थ – कश्चन भ्रमर: मधु पिबन् कमले उपविष्ट आसीत्। यदा सूर्यास्त: जात: तदा कमलं कुमुलितं जातम्। कमलस्य अन्त: भ्रमर: बध्द: जात:। तादृश: भ्रमर: ''रात्रि: अपगता भविष्यति। प्रभातं च भविष्यति: तत: सूर्योदय: भविष्यति। कमलंच विकसिष्यति। तत: अहम् ......'' इति यावत् चिन्तयन् आसीत् तदा कश्चन गज: आगत्य तत् भ्रमरयुक्तं कमलम् एव अनाशयत्। एवं स्वप्नं पश्चन् एव भ्रमर: पश्चत्वं गत:।

तात्पर्य – मनुष्य एक विचार करतो. तर दैव दूसरेच काहीतरी समोर आणते. जीवन हे क्षणभंगुर आहे. मनुष्याच्या जीवनात केव्हा काय घडेल हे सांगता येत नाही.

२) अकृत्वा परसन्तायम् अगत्वा खलनम्रताम्।
अनुत्सृष्य सवां वर्त्म यत् स्वल्पम् अपि तद् बहु ।।

अर्थ – दुसऱ्याला दु:ख न देता, दुष्टाच्या घरी न जाता सज्जनाचा मार्ग न सोडता जे काही अगदी थोडे मिळेल किंवा साधेल ते पुष्कळच म्हणावे. आपल्या जवळ जे चांगल आहे आणि जर ते थोडे असूनही दुसऱ्यांना त्यामुळे नुकसान होत असेल तर ते खूप समाधान देणारे असते.

सरलार्थ – परपीउनम् अकृत्वा दृष्टानां आश्रयं अप्राप्य सज्जनानं। वर्त्म अत्यक्त्वा जीवनं यापयन्तु। एवं कृते यत् स्वल्पम् अपि फलं प्राप्तते तद् एव बहु मन्तव्यम्। यत: तदेव चिरस्थायी शुभपरिणमकरं च भवति।

तात्पर्य – एखादी चांगली गोष्ट कमी प्रमाणात असेल तरी त्यात समाधान मानावे. पण चूकीच्या गोष्टीकडे आकर्षित होऊ नये. कारण प्रथम दर्शनी आनंद प्राप्त झाला तरी नंतर मोठ्या प्रमाणात नुकसान ओढावते.

❖❖❖

वन्दे भारतमातरम्।

वन्दे भारतमातरं वद, भारत! वन्दे मातरम्
वन्दे मातरं, वन्दे मातरं, वन्दे मातरम् ।।

जन्मभूरियं वीरवराणां त्यागधनानां धीराणाम्
मातृभूमये लोकहितायच नित्यसमर्पितचितानाम्।
जितकोपानां कृतकृत्यानां वितं तृणवद दृष्टवताम्
मातृसेवानादात्मजीवने सार्थकता मानीतवताम् ।। १ ।।

ग्रामे ग्रामे कर्मदेशिकार-तत्त्ववेदिनो धर्मरता:।
अर्थसश्चयस्त्याग हेतुको धर्मसम्मत: काम इह।
नश्वरबुध्दि: क्षणपरिवर्तिनि काये, आत्मन्यादरधी:
जातो यत्र हि स्वस्य जन्मना धन्यं मन्यत आत्मानम् ।।२।।

मातस्त्वतो वितं चितं स्वत्त्वं प्रतिभा देहबलम्
नाहं कर्ता, कारयासि त्वं नि: स्पृहता मम कर्मफळे
अर्पितमेतज्जीवनपुष्पं मातस्तव शुभपादपले
नान्यो मन्त्रो नान्यचिन्तनं न्यानदेशहिताध्दि ऋते ।। ३ ।।

वन्दे भारतमातरं वद, भारत ! वन्दे मातरम्
वन्दे मातरं, वन्दे मातरं, वन्दे मातरम् ।।

– आस्था दि. लसणकर
बी.ए. भाग ३

English Section

IF YOU ARE NOT WILLING TO LEARN, NO ONE CAN HELP YOU.

IF YOU ARE DETERMINED TO LEARN, NO ONE CAN STOP YOU.

Every year Mahila Mahavidyalaya, Amravati publishes Magazine entitled Samidha which is devoted to some special issues. Mahila Mahavidyalaya has opted various themes of current important issues in the society for the academic session 2023-24. In keeping with this theme, our college magazine Samidha is devoted to this topic of current important issues like environment, science, encroachment of wild animals in the human areas, and gender equality etc.

No doubt, other issues are also important. We have tried to make this section interesting by working hard and coming up with some important issues.

We hope that you will like our sincere efforts and we look forward to your valuable suggestions regarding this section.

EDITORIAL

Anusaya Sargar
B.A. Final Year
Editor, English Section

The God Leopard in VMV, 2023

- Mr. J. N. Parate
HOD, English
Mahila Mahavidyalaya, Amravati

Finally the Leopard is caught in a trap after getting permission from the ministry. The forest officials did their job very efficiently. Can we learn something from this great incident?Can we think why the same Bibat entered the premises of VMV? Can we do something to avoid such incidents again in future?

Answers are ready with us but the problem is that we are not at all serious . Nobody is serious unfortunately. Man has become so selfish that he doesn't even care about any animal or any object of Nature. Why is this so? Are we not so foolish?

Everybody knows human beings have encroached many areas of the forest. This is the progress we call. Now the question is as to where the forest animals should go after our presence in their area? This is happening continuously not only in Amravati but in many places of the country also. This has to be stopped, seriously.

Nothing is impossible for human beings if we are not selfish. We can definitely stop such incidents of forest animals . We humans can do this.

Finally the Leopard is caught in the trap, no doubt.But , he suffered a lot during His stay in the premises of VMV college. He couldn't roam here and there naturally as he faced a lot of problems.

On 26th October 2023, the Leopard was seen in the morning in the same VMV area. Forest officials came into action and tried their best to catch Him but failed. Many people saw Him with their eyes and couldn't stop themselves from weeping. Over 500 people were present there all the day and they created distance to the animal. Many became very nervous on seeing His condition while escaping from being trapped. He ran here and there madly all the day and that happened because of human beings. He could not get drinking water and anything to eat all the day. He suffered a lot that time. In fact he had been present there for over 12 months and he never gave any harm to the residents nearby. But people behaved very rudely with Him. Forest officials took good care of the Guest, no doubt. They should be given 100 marks for that. They always take good care of the animals like their own children.

Decisions are needed at the government level. Government can definitely avoid such incidents of forest animals. We have to conserve nature and forest. Conditions should be made favourable for all animals to live and grow in the forests itself. Lot can be done in this regard. Nothing is impossible for the government but they are failing, being not very serious. Animal or Nature lovers do take good care of the animals and birds but they don't have powers. Had they got some powers they would have done something great to stop such incidents. Generally the animals prefer to live in their forest area . But this Leopard was compelled to leave his area for hunting and water. Deforestation also helped him to do that. Finally, we are responsible for his act. We need to treat the animals in the best possible manner. This is a wake up call for society and the government. Government must come up with some concrete ideas and decisions. Otherwise such incidents would happen again and again in future and we people will hold animals responsible for their encroachment in the human areas.

Best wishes to the God Leopard for his future journey.

❉❉❉

My King, My God

Praveer Singh Bhanjdeo
King of Baster
(1929-1966)

O! My king
I saw many
You are different
I believe you are God

Lost mother after birth
Father though living, far away from you
Didn't get love from both
But you loved your people most

Brought up by British
Studied in London
Knew English more
But you cared for your people more

Praveer Singh Bhanjdeo your name
King of Bastar, Dantewada
You need not any fame
People worship you like God

You fought for your people
Against British and Indian Government
Never bowed down before them
Gave preference to your people

Unfortunately at 36
You were murdered by the Government
You paid heavy price caring about your people
You always lived for your people

The most unfortunate king
Couldn't sit on throne
Didn't get anything
But gave everything

Your people tried to save your life
But government proved strong
Thousands were killed
My king, the God, was killed by
the Government in 1966.

We will never forget you
And will keep worshiping you
And will keep worshiping you
You sacrificed your life for us

O ! My King and my God !
We will remember you
We will worship you
We will worship you

Composed by —
- Mr. J. N. Parate
HOD, English
Mahila Mahavidyalaya, Amravati

NEW EDUCATION POLICY

New education policy will make life new
will make drink honeydew
dreams will come true
known by only few

No choice in past
Past is past
Now everything fast
Without caste

This is the age of collaboration
Has ended the competition
There will be no opposition
There will be composition

Much needed evolution
Most wanted solution
Very good invention
Very good intention

Good change taking place
God came here to bless
I can wear any dress
Nobody will be in distress

How lucky I am!
There will be no dam
Will enjoy every thing with jam
There will be no spam

Come, Come , welcome it
Need , Need , understand it
It is hit and fit
It is hit and fit……

- Mr. J. N. Parate
HOD, English
Mahila Mahavidyalaya, Amravati

NSS Camp

- Archana Sargar
B.A. III

National Service Scheme (NSS) was launched in 1969 on the occasion of the birth centenary year of Mahatma Gandhi in 37 Universities involing 40000 students. NSS is an extension dimension to the higher education system to orient the student youth to community service while they are studying in educational institutions. It is being implemented by the Ministry of Youth Affairs and sports, Government of India.

Aims and objectives of NSS :

1) To understand the community in which they work;
2) To identify the needs and problems of the community and involve them in problem solving process.
3) To understand themselves in relation to their community.
4) To develop among themselves a sense of social and civic responsibility.
5) To utilise their knowledge in finding practical solution to individual and community problems.
6) To develop competence required for group-living and sharing of responsibilities.
7) To again skills in mobilizing community participation.
8) To acquire leadership qualities and democratic attitude.
9) To develop capacity to meet emergencies and natural disasters; and
10) To practice national integration and social harmony.

Motto of NSS :

The motto or watchword of the National Service scheme is "NOT ME BUT YOU."

NSS Symbol :

The NSS symbol is based on the "Rath" wheel of the Konark sun temple situated in Odisha.

The Navy blue colour indicates the cosmos of which the NSS is the tiny part, ready to contribute its share for the welfare of the mankind.

The red colour in the badge indicates that the NSS volunteers are full of blood i.e. lively, active, energetic and full of high spirit.

The giant wheels of the Sun Temple portray the cycle of creation, preservation and release and signify the movement in life across time and space.

At University level :

Every university has an NSS cell to supervise and coordinate NSS programe in collages affiliated to it. The university having strength of more than 10000 NSS volunteers having full time programe coordinators. The university having strength of less than 10000 NSS volunteers have part time programme coordinators.

At state level :

At the state level, a state NSS cell headed by the state liaison officer coordinates the programme. The Government of establishing the state NSS cell.

At Regional level :

NSS Regional centes have been established in the country to maintain liaison with the state Government, Universities, t2 councils and Toc / TORCs for the effective implementation of NSS Regional centre which is a subordinate field office of the Ministry of youth affairs & sports is established depending upon the volunteers strength and size of the state. It is either headed by a deputy programme Advisor or an Assistant programme Advisor. The Deputy programme Adviser Programme Adviser belong to Group-A grade of the central Government Service.

All the youth volunteers who opt to serve the nation through the NSS led community service wear the NSS badge with pride and a sense of responsibility towards helping needy.

The konark wheel in the NSS badge having 8 bars signifies the 24 hours of the day, reminding th wearer to be ready for the service of the nation round the clock. i.e. for 24 hours.

Red colour in the badge signifies energy and spirit displayed by the NSS volunteers.

The blue colour signifies the energy and spirit displayed by the NSS volunteers, ready to contribute its share for the walfare of the mankind.

I have done many camps of NSS including state level camp also. In the year 2021-22 I had gone to the "Utkarsh camp" at Solapur, in 2023-24 "Adventure / Avhaan Camp" went to Gadchiroli and I had been there too. Our college camp went to Revsa on 14 Feb. 2024. In that seven days college camp I have learnt many things which I want to share my experience with you too. The experience there was different. We have learnt many things and the biggest one is that "Not me, But you". In fact we got a kind of inspiration from this slogan, we got inspiration and energy also. We learned a lot from our college camp Revsa like how to manage time, how to manage with less things when faced with problems. Those experiences in fact, are such that we know the essence of life. NSS taught us to stand with others, we should stand in their suffering, is what the National Service Scheme teaches us.

❇❇❇

Friendship

- Anusaya Sargar
B.A. Final year

Friendship is a selfless bond between two people. Having a friend you can trust with eyes closed is God's blessing. Friendship is a devoted relation, where both get the same love, care and priority from each other. At an early age, people come in contact with various members, but as time flows, there is hardly one or two true friends who stay beside you.

Friendship day is celebrated on the first sunday of August every year. There is indeed a story behind dedicating this day to friendship. It is said that once the US government had killed a person, who had a friend who committed suicide in the sorrow of his friend's death. Honouring the death of their friendship, this day was named as friendship day in America in 1935 and thus began the celebration of friendship day.

Today, friendship day is celebrated with enthusiasm all over the world. There is hardly anyone who does not have a friend or who does not know the important of friendship we all have friends in life and we like to spend time with friends.

Nowadays if we see, in this modern age we are moving forwards. Today it is difficult to find a true friend, and if a true friend is found, life becomes very happy. We need friends all the time and if a true friends are with us, then the things are different, for any need we for can take help from friends and live the best life.

We are moving forward in this modern era. People who cannot give time to their friends, friendship day motivates all those people to meet their friends. If there is no friendship between the two, no relationship can stay long. Friendship is only possible when both people have the same interest and feeling friendship day is mainly a day to celebrate the day of togetherness and the bond between true friends. This friendship day brings us closer to our friend and brings lots of happiness in life.

Two such friends I have got during my graduation; Archana and Prachi both are my true friends. They always help me in my problems and difficult situations. They make me laugh and forget my worries. I am very fortunate having such honest friends in my life.

❇❇❇

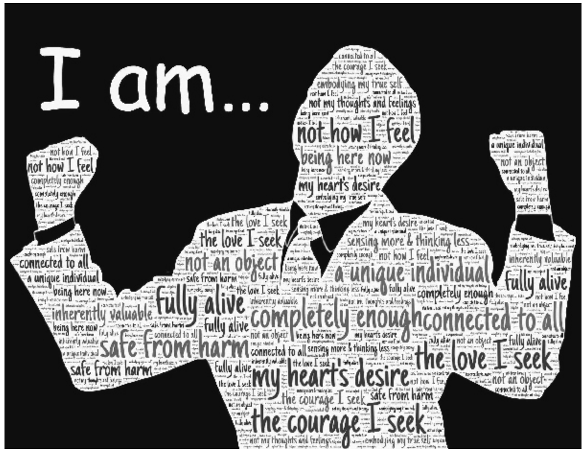

Understand your true nature....

- *Gauri D. Sonwal*
B.A. Ist Year

Believing that we need to please people to be happy, we look to hide our mistakes, project ourselves to be perfect, and while doing so we lose our originality and integrity. We desire to be authentic and convey what is in our mind but fail at times. We end up pretending or manipulating in order to please people. More than cheating others, we cheat ourselves.

Check for articialness in your behaviors. Do you project yourself in ways that don't align with your personality? or do you wonder should I say this or should I not.... Artificialness depletes your inner power drastacally. Each time you words one different from your fellings, you are depleting your inner power. You suppress your thoughts and speak perfect words. Do not convert at the level of words but change your throughts to make them of the quality which can be spoken.

Meditate every morning and study spiritual knowledge to understand and realize your true nature of purity and perfection. In every interaction, promise yourself that you will create right thoughts. And you think and do what say when you are who you are, you will accept people as they are life will become simpler and you will feel lighter to live the truth it takes us on the wrong path.

When we realize that praise is not everything in life and doing good and being a good human being is more important, that's when living life will become lighter and the desire for praise will be secondary and non-existant in our consciousness....

❉❉❉

Friends

A friend is someone who
Knows the song of your heart &
Can sing it when you have
forgotten the words
Pass this on to all of your friends even
If it means sending it to,
The person that sends it to you,
And if you receive this email many times
From many different people it only
Means that you have many friends
And if you get it but once,
Do not be discouraged for,
Your will know that...

- *Siya Jaiswal*
B.Com. III year

❉❉❉

Life

Life is a beauty - admire it
Life is a bus - travel it
Life is a challenge - accept it
Life is a struggle - face it
Life is a journey - complete it
Life is a love - feel it
Life is an opportunity - grasp it.

- *Gauri Ganorkar*
B.Com. III Year

Advantages and Disadvantages of Internet

- Kiran Rajak
B.A. Part II

Introduction :

The Internet is a technology that is considered to be a global system of interconnected Computer networks one can connect with anyone worldwide and access any information through the internet. It is global service which is available to everyone and easy to use as well.

The internet has advantages and disadvantages since it has unlimited information resources some of these resources have crucial information sensitive to the individual, public and national interest. This abundance of information is both advantageous and disadvantageous.

Advantages of Internet :

1) Instant access to information :

One of the biggest advantages of the internet is instant access to information. It takes a second to search for anything. on the internet we can access information based on the time period, relevance and user rating, this makes us find more relevant and up to date information on the internet.

2) Resources to learn :

Anyone can learn about anything anytime through the internet. There are many resources to help to gain knowledge. This includes research Papers, online courses, videos, tutorials, case studies, etc. There are many forums such as Reddit, Quore and many open-source communities that help anyone in learning.

3) Upgrading lifestyles :

The Internet is one of the best innovations through which human lives have become easier and more efficient. The effort in manual labour has been minimized due to the availability of technological innovations.

4) Effortless Communication :

One of the biggest advantages of the internet is communication. Through this network anyone can communicate with each other remotely. Physical presence is not necessary to communicate with people and within a second we can connect with someone sitting thousand's a miles away.

5) Socializing :

One of the most recent advantages of the internet has been identified as serial networking sites. Facebook, Linkedin, Instagram, Snapchat and Moj have helped build communities. These platforms con help people's to connect with each other.

Disadvantages of Internet :

1) Cyber breach :

One of the biggest disadvantages of the internet is the risk of cyber breaches. Websites, applications, emails and software, everything on the internet is phone to breaches. Due do this information over the internet is vulnerable to theft.

2) Lock of socialization :

While the internet is helping in building communities through social networking sites, it limits real-life socialization. Due to this, people are unable to forge human bonds as strongly decades before

3) Identity theft :

Cyber criminals steal Personal information and credentials to commit fraud. For identity theft, criminals. access your information in an unauthorized and illegal manner once they steal your PII. They misuse it to commit crimes to obtain goods and services also they may even try to ruin you

reputation.

4) Addiction :

This is of the biggest disadvantages of the internet, over the course of time, people have become addicted to using the internet many teenagers spend their time on playing games or using social media. They value online lives more than real life. Due to this, many become aggressive of even clinically depressed when they do not have internet availability.

5) Shortened attention span :

Due to the availability of excessive means of entertainment over the internet, the attention span of the average human brain has become less. People nowadays have an attention span of less than a minute, requiring changes within minutes.

Conclusion :

The internet is the most unlimited source of information for everyone who can access it. Be in communicating with people sitting at another corner of the world or addressing thousands of people together, the internet has made it possible for all of us within seconds. However, many entities have ill intentions, due to which the misuse of the internet is as prevalent as it's advantages.

❉❉❉

Journey of Life

In the vasteness of the sky so high,
The sun, the moon, they dance and fly
Stars twinkle, casting their light,
Guiding us through the darkest night

The morning breeze whispers soft and sweet,
Nature's symphony, a melody complete
with every down, a chance to start anew,
To chase our dreams, to dare, to pursue.

Through fields of green and oceans blue,
Adventure beckons, calling me and you
In laughter and tears, in joy and sorrow,
We paint the canvas of tomorrow

Hand in hand, we talk this earth,
Sharing moments of love and mirth
For life's a journey, a winding road,
with stories untold, waiting to unfold.

So let's embrace each passing day,
with hope in our hearts, come what may,
For in this grand tapestry we weave,
Every movement counts, let's truly believe.

- Vaishali Deshkar
B.A. Part II

My Mother

My mother is a woman
like no other, she gave me life,
nurtured me taught me,
dressed me, fought for me,
helped me, shouted at me,
kissed me,
but most importantly
she loves me unconditionally
there are no enough
words to describe just
how important my mother
is to me and what a powerful
influence she continues to be.

I love you mom....

- Archana S. Jayaswal
B.A. Final year

My College Tour

- Anusaya Sargar
B.A. Final Year

Travailing and exploring new places is my one of the favourite hobbies. Visiting a new place always makes my happy. It also enhances my knowledge. There are so much wonderful places in Maharashtra for tourism.

This year our college organised an educational tour to Chattrapati Sambhaji Nagar. The tour included spots like Ajintha, Velur, Ghrushneshwar, Daulatabad Fort and Khultabad. Our journey started at the night of 15th Feb. Everyone was very excited for the tour. With lot of happiness and enthusiasm we started our journey. I was also excited because I was going with my friends. It was like a cherry on the cake. Everyone was singing and dancing while travailing and that's why we did get exhausted at all. Journey was so tiredless. We reached the destination in the morning & we stayed there in Bhakta Nivas Getting fresh we all went for a breakfast. We ate Meduvada and Sambhar in breakfast. Then we went to visit Verul leni. Verul lenis are the world heritage. I got surprised by seeing the art and culture of thousand years ago. Each and every monument and scluptures attracted me. I had never before experienced this type of creativity. Our ancesstors were so talented. When there were not machines and advance technology, they did this marvellous work by only hands. High mountains on one side and deep valleys on the other. There are total 34 caves carved in the 5th to 10th centuries in the mountain range in Satmala mountain range of the Sahyadri mountains. If you look down from the mountain, your eyes get wet with fear. My vision was stunned by the great vision of human deeds. Then the bank of questions aroused in my mind. Who exactly is responsible for all this? Who dug this mountain? No entries. The artists who created this amazing art have not even carved their names anywhere. That is why I think, this strange creation is considered 'imperishable.'

Our next destination was Daulatabad. It's Daulatabad fort that I have always wanted to visit. Something about the fort appealed to me after learning it in history. Our history professor Dr. Dhapudkar madam told a lot of about this fort. From that day I wished to visit it. The fort is very beautiful to watch. When we entered into the fort we realised the magnificence of it. This famous fort, which is also known as 'Deogiri'. It was one the capital for the Yadava Dynasty in the 9th to 14th centuary. There are so many interesting places to visit in the fort like Chaand Minar, Andheri, Chinimahala, Baradari. Reaching to the top on the fort was really a difficult task and adventurous for all of us. But with the slogans of Chattrapati Shivai Maharaj we got more and more energy to climb and finally we reached the top. The scenario was very beautiful. Fort was built with tremendous excellence that it would not be won by the enemies easily. We observed each and every sight of fort and with a pride chest we came down. Holding mesmerising views in our eyes we returned to Bhakt Niwas in the evening.

There was a Ghrushnewar temple near the Bhakt Niwas. So we all decided to visit that temple in the evening. The Ghrushneshwar temple is the temple of lord Shiva and it is the 12th Jyotirling over all Jyotirlings in India. We reached the temple and preparations of Aarti began. We all were experiencing the Lord Shiva's aarti and it was the best moment for me in the entire tour. I got connected with the God and experienced his presence in the atmosphere. My eyes were full of tears of happiness and satisfaction.

On the second day of the tour we all got ready to visit Ajintha Leni. With lot of excitement we all departed for visiting Ajintha. But in the middle; our bus had some technical issue, so we got late to reach Ajintha. Ajintha is one of the marvelous and fabulous creativities by the human being. The art and culture was amazing. Each and every creativity attracted me a lot. The atmosphere was soothing and gave me mental peace. After seeing that my heart was filled with full of pride and happiness. Holding and retaining all the memories in my eyes, we returned to Amravati.

It was the best tour in my life. It gave me lot of memories. It added beautiful experience to my life. In future I would like to visit once again to Ajintha and Verul.

❈❈❈

The Importance of Relationships

- Savari D. Dahat
B.A. III

Having a relationship is a very important thing to have in life. A relationship can be with your guy friends, a girlfriend or family related. When people think of relationship, they usually think of having a girlfriend or boyfriend. Having a good relationship with your family is very important. It is always good to have a nice relationship with your family because you can gain trust and you know that they are always there for you. When you are in a relationship with a boyfriend or girlfriend, they can always judge you by how they want you and not always be true to you.

Your family will always tell you the truth and will not say things they do not mean just for acceptance. Having true friends is still one of the best relationships you can have. Friends are different than your parents be cause there are just some things you do not do with your parents.

You can talk to your friends different, act different and do ativities that you do not do with your family.

If relationships never happened you would not be able to tell the real person you are relationships give you the chance to interact with the people you are closets to. If relationships did not occur life would be boring.

You would not be able to share your thoughts or gain a persons respect. If my relationships with my friends and family ended, I would have nothing to look forward to when a day was bad, or If you just needed to have a good time.

Relationships make people know who a person really is. I love the relationship I have with my family and friends and they like having that same relationship with me.

❉❉❉

Life

- Sonal Solanki
B.Com IIIYear

Life is like a polygon
Don't live in a circle
Multiply your knowledge
Subtract your worries
Treat everyday as equals
Divide everything you have
Try to have a set of principles
Let your ideas be an angel
And not an acute angles.
So try to take decision in right angle
If you live this way then
Definitely happiness adds to your life..

Students and Society

- Vishal S. Tayade
Assistant Professor (CHB)
Mahila Mahavidyalay, Amravati

When we look at our society, we have terrible experiences. The traditional values are disappearing from the society. Our society is turning out into a bare place without human values and emotions. The qualities like kindness, service, sacrifice and patriotism are fading from the society. It is not India of the dreams of Mahatma Gandhi and other great souls. It is not India for which they sacrified their lives.

It is the first and foremest duty of any student to take care of his motherland. The students are the foundation stone of our society, therefore, it is their responsibility to save this society from degradation.

It will not be possible for those students who are lacking the human values in themselves. Hence they should work hard to cultivate the human values in themselves, They can not ignore their responsibility about their family but the service of the nation is the most. Young and fresh blood can irrigate the land which results in strong Nation. It is also the responsibility of other sections of society to extend their cooperation for the welfare of society. The students should work to eliminates the evils like corruption, selfishness racism and castism from the society. The students must have enough awareness about the environment because it is also facing the threat from pollution.

❉❉❉

Indian Culture

- Vina A. Thakare
B.A. III

India is country that boasts of a rich culture. The culture of India refers to a collection of Minor unique culture of India. Comprises of clothing, festivals, languages, religious, music, dance, architecture, food and art in India. Most noteworthy, Indian culture has been influenced by several foreign cultures throughout its history. Also, the history of Indians culture is several millennium old.

First of all. Indian origins religious and Hinduism Buddhism, Jainism and Sikhism. All of these religious are based on Karma and drama, Furthermore, these four are called as India religions. Indian religions are a major category of world religions along with Abrahamic religion.

Also, many foreign religions are present in Indian as well. These foreign religions include Abrahamic religions. The Abrahamic religions in India certainly are judaism christianity and Islam. Consequently the presence of so many diverse religions has given rise to florence and secularism in Indian Culture.

The joint family system has Indian culture. Most noteworthy and family members consists of parents, children spouses and offspring. All of these family members live together. Furthermore, the eldest male member is the head of the family. Arranged marriages are performed in Indian culture. Probably most Indians have their marriages planned by their parents. In almost all Indian marriages the brides family gives dowry to bride, grooms. The divorce rates in India are very low. India celebrates a huge number of festivals.

❖❖❖

Advantages and disadvantage of internet

In a world of ones and zeroes,
where the virtual meets the real,
Lies a realm called the internet,
with wonders to reveal It connects us all,
from shore to shore, but beware,
my friend, there's much more in store.

Advantages abound,
like stars in the sky,
information galore,
at the blink of an eye.
Education flourishes,
with courses online,
learning at our fingertips, truly divine

Communication blossom,
with emails and chats,
Distance melts away,
bringing loved ones close like hats.
Businesses thrive, with ee-commere's might,
global markets open, shining bright.
Distraction reigns, with endless scroll,
Productivity lost, taking its toll.
Isolation grows, as screens replace faces,
Human connection lost, in digital embraces,
So, tread this realm with caution,
My friend, for the internet's path
has twists and bends. Embrace its gifts,
but heed its warnings too,
for in this digital age, wisdome
will see you through

- Vaishanavi M. Deshkar
B.A. Part II

Indian Mythology : Due into the knowledge

- Vaidehi Sanjay Pidadi
B.A. II

"Now, I am become death, the destroyer of words", famous quote by J. Robert Oppenheimer, well known as 'Father of the atomic bomb. Many of us will not know that although his character played controversial role in world war II he was inspired by our Bhagwat Geeta and the quote itself comes from the book when lord Krishna describes himself as 'Kala' means 'Time'. Jr Oppenheimer was a dangerously knowledge-able man most of which he got from Geeta; the ocean of advance knowledge the same Geeta which is the epitome of Indian Mythology.

What is Mythology you say? Mythology is a collection of myths or any group with shared belief. Myth, which means a belief passed from the generations of our ancestors without any proofs. When every book written by our ancestors speaks science and is getting approwed by various international scientists. Do you think it is right for us to call it mythology? From ancient times. Sanskrit was used by us to write these scriptures. Due to evolvement in languages, different languages have formed but sanskrit is still known as "Mother language". Do you know what we all these scriptures in Sanskrit? "Itihas" which is translated as history in English. But the actual translation of "Itihas" is "This has happened." If we look at it from this point then we can say there is no point of calling our scriptures 'Myths" anymore. They are our "Itihas".

Many other books along with "Bhagwat Geeta" are included in Indian Mythology. Such as our epics 'Ramayana' and 'Mahabharata' etc. Many of us wouldn't know but the study of these scriptures and finding evidences to prove them as our glorious 'Itihas' is a legit profession which is known as 'archaeology'. How thrilling right ! Going to different places related to our history and uncovering exciting things sure is a thrilling career but less popular in today' words. When these books can help us this much in scientific inventions the world surely needs this profession to become a well known one.

Some people call these stories fake as myths and some cherish it as they are treasures. Pressure of knowledge I guarantee that rather than fighting over it our ancestors wanted us to learn from it so we can spend our short life ideally or rightfully or can at least try to. As for these legends being true or not our archaeologist have already given us answers. Lord Krishna who led the Mahabharata War which was known as a myth, our archaeologists found Dwarka city which is underwater with the help of one of the mythical book 'Mahabharata'. And not only us but also the westeners confirmed by carbon dating method that city existed before 5000 years as written in the book. The acknowledgment of Ram Setu, remnants of previous temples being found and the advance Indus Valley i.e. Hararpan Civilization speaks truth louder than anyone.

If you even only once read Bhagwat Geeta you will come across advance things such as parallel universe, Multiverse theory, Atomic bombs etc. In various books there is also the theory of revolution of sun itself in our Galaxy and many of you will be surprised to know that the theory got approval by NASA scientists. The script was not just related to devotion they are much more than that and we should study and acknowledge them.

If one asked what knowledge will a normal man get from Ramayana and Mahabharat. You will know once you take dive in them. Ramayana teach us what things to do, how to behave. Mahabharata teach us what should we avoid, what is bad and Bhagwatam teach us way of life, how to live. Are not these things beautiful and necessary in our everyday life. These are the teachings which our people passed from generations. How could we all call them myths. Since some unnecessary things are added later on by people and we should eliminate them but the originals are precious treasures.

These are the things which are attracting westerns to our culture nowadays. Our vaste knowledge teachings, principals are the things they value and respect But, on the other hand where do you think our youth is headed to? Abandoning our cultural and scientific things in the name of modernization, do you think it is right. When our tradition teaches us to take the name of female goddess first rather than male, do you think there is any need to forgot these things in name of religious controversies and create the movement of feminism with more controversial thing than before? How funny is this thing that we are abandoning our advance mentality in the pressure of western traditions and rediscovering same things with fault in them. It's like we are burning the forest to build industries for advancements and then planting tree in the name of nature preservation. The point is if we have to plant trees at the end why go through the unnecessary process of destroying them first. Same goes with the scriptures knowledge. We are denying it and rediscovering it but with many faults. Rather than wasting time why not study it, experiment on it and make advancement in it. Verify first before calling it myth.

When will this huge debate come to an end is still a mystery. But I want you to question your subconscious, to your inner self who somewhere knows every things are we on the right path ?

❉❉❉

Something called life....
What is life after all

It's a women with an enchanting call
Her intoxicating beauty
bewitches our hearts
Fill our souls with passion
and seduces all
Like a woman who could
make your heart throb
With her innocence, our conscience
she would consume
Never would those be fulfilled
but linger in our head
Like a scant of sweet perfume
Luring sometimes in brightness of the day,
Sometimes in the serenity of dark night
Purifies herself in the flow of our tears
She conquers everyone with all her might
She is enchanting, encompassing
all the world's grace.

- Gunjan Vibhute
B.Com III year

Necessity of friendship

In fears and in sorrow
Which make our hearts hallow
The factor you can claim
Friendship is the name
The dark side of life

Which pinch you like knife
Friendship comes to save
Opening avenues to pave
Misunderstanding happening
so often
Which makes your
relationships soften
Removes like weed
friendship is so much sweet

- Komal Pihul
B.Com. III year

- Anusaya Sargar
B.A. III

Happiness is an emotion which we feel when we are full of joy. It is when a person is able to satisfy himself or herself it makes us positive. All of us try to get happiness all the time. Happiness is something which we can't describe in words it can only be felt from someone's expression of a smile, just like happiness is a signal or identification of a good and prosperous life. Happiness is very simple to feel and difficult to describe. Happiness comes from within and no one can steal your happiness.

When I was studying in B.A. IInd year there was a farewell programme arranged in our Mahila Mahavidyalaya for the last year students. The chief guest and our guide was our principal Dr. Avinash Moharil Sir. As he always inspires us a lot, he delivered a speech on that occasion. His words were remarkable and influenced me a lot. He said that we have to be happy always in our lie. There will be no option for happiness. Happiness could be the key of our success. He also added that there are many problems and difficulties in our everyone's life. We always make them biggest and cry all the time because of this we get distracted from all goals and aims. When we think and feel bad for any circumstances we must stop to cry. Then we should forget everything and step ahead towards our dream and goal. In any kind of situation we must stay happy. Because happiness is the only thing that makes you positive and energetic for doing something new. Happiness brings power and enthusiasm in your personality. Being happy is the only solution for whatever problems in our life. Our principal taught us that day how important is happiness in your life.

True happiness means the satisfaction that you find worthy. The long-lasting true happiness comes from life experience, a feeling of purpose and a positive relationship. When a person does something really good, he feels happy. If we hurt others, we become unhappy in the end. If we make others happy then it creates happiness in us too. If affects our mood swings. A happy mood gives us the energy to work our best but an unhappy mood takes away the energy. In a good society people live happily. Happiness is related to the world in which we live. If we live in a bad world then most of the time, we remain unhappy. It comes from our own actions.

Happiness doesn't come from depending on others. One should not hate others. Worrying too many causes unnecessary pain. Living in the present is happiness. Sometimes person always think about his past or think about always future causes anxiety and stress. So living today's day how we live is the most important in our life. Who knows what will happen tomorrow?

The definition of the happiness varies from person to person. For a child there will be happiness in playing, for student there will be happiness in achieving good marks in their school, for our parents their happiness will be to see their family in happy and satisfaction, teachers feel happy when their students get succeed and many more other examples are there by this we can say happiness changes from person's age, designation, society, family background, and personality also. But feeling of joy is the universal quality which binds the whole world.

We go for a vacation to take rest from the busy life. In vocation, we play and see new things. Seeing new things and knowing about them makes us happy. Every day we see and meet people who look happy outside but deep down they are broken and are sad from the inside. For many people, money is the main cause of happiness. but this is not right money can buy you food, luxurious house, healthy & wealthy lifestyle, servants and many more facilities but money can't buy you happiness.

And if money can buy happiness then the rich man would be the happiest person on the earth. But, we see a by side image of the rich as they are sad, fearful, anxious, stressed

and suffering from various problems. They have money still they lack in social life with their family specially their wives and children, and this is the main cause of divorce among them.

People nowadays are not satisfied with their relationship because of their differences and other reasons, but being happy in a relationship we have to understand that there are some rules or mutual understanding that keeps a relationship healthy and happy.

Firstly, take care of yourself then your partner if you yourself are not happy then how can you make your partner happy. Secondly, for a happy and healthy relationship give your partner some time and space. Try to understand their felling and comfort level because if you don't understand these things then you won't be able to properly understand our partner.

As we know now that we can't buy happiness with money and there is not other shortcut to happiness. It is something that you feel from within. True happiness comes from within yourself. Happiness is basically state of mind.

Moreover, it can only be achieved by being positive and avoiding any negative thought in mind. And if we look at the bright or right side of ourselves only then we can be happy.

❇❇❇

Some Moments at District Court, Amravati

- Mr. J. N. Parate
Amravati

On 20th of June, 2023, I went to the District Court at around 3 pm after attending my duties at the College. I did my business there and enjoyed MISAL there at the canteen. While I was returning to my bike Bajaj Discover, which was parked, I came across a beggar, my brother, aged 40 but unfortunately he was handicapped, very much handicapped, somehow he was walking on his feet.

Then we saw each other and immediately I took out money from my pocket . He saw currency notes of Rs. 500, 200, 100, 20, and 10. I gave him only Rs 10 at the beginning. He demanded me more. I gave him 3 currency notes of Rs 10 again , he accepted but he asked me to give one currency note of Rs 50. So I gave him a 100 rupees currency note as I had none of 50. Now the question is, have I done right or wrong?. In fact I wanted to give him more than Rs 100 which I did but as I wanted to spend some time with him I did everything slowly.

Now there are various types of beggars we see. Words fall short to describe them. But the brother I met today is handicapped and very innocent as I experienced him today. He is very sincere but unfortunately being helpless he is wandering here and there in search of living . But his sincerity attracted me towards him. Though I was positive he did not demand me any money instead looking at me. It was I who first stopped and immediately started giving him money. He was stunned for a while and couldn't speak to me but accepted money from me at the beginning.

He was not a beggar indeed but as he was a man in need I helped him and he accepted my help happily. Thank you my dear brother, thank you very much.

अहवाल

२०२३-२०२४

The Report of the Department of English

A number of programs for the holistic development of the students are organized every year by the Department of English.

At the outset the English literary Society is established and programs are organized by students themselves and they showcase their hidden talent in the programs.

The Department of English conducted a Certificate Course in Communication Skills in English'. This course helped students to get basic of English language and proved helpful to them to learn and identify language structures for correct English usage. All students got their Certificates after passing the Examination conducted at the end of the Course.

The Department of English organized 'Essay Competition' to celebrate the Birth Anniversary of Mahatma Gandhi. Students participated in this activity enthusiastically. 'Lecture program on "Minority rights day" was celebrated by the department of English. Cheif speaker Hon. Narendra A. Golde highlighted the importance of the minority rights. Mr. J. N. Parate highlighted the contribution of the minorities in the development of the nation.

To inculcate the habit of reading among students, the department organised a 'Visit to book exhibition at Vanita Samaj'. A lecture program on 'Human values mind, and intellect' was also organised by the department. Hon. Gajanan Deshmukh gave

valuable information to the students and expressed the necessity of human values for building strong relationship and treating others with dignity and kindness.

Seminars & Group discussions are organised by the department.

Assistant Professor J.N.Parate, Head of the Department, is working tirelessly for the development and progress of the Department along with other facilities Dr. P.S.Ambhore, Snehal Rathod, Vishal Tayde and other students.

वाणिज्य व व्यवस्थापन विद्या शाखा

शैक्षणिक सत्र २०२३ २४ मध्ये वाणिज्य व व्यवस्थापन विद्या शाखेमध्ये विद्यार्थिनींचा शैक्षणिक, मानसिक व व्यक्तिमत्व विकास व्हावा या दृष्टिकोनातून वर्षभर विविध अभिनव उपक्रमांचे आयोजन करण्यात आले. शैक्षणिक विकासाच्या दृष्टिकोनातून अभ्यासक्रमाव्यतिरिक्त value added course, certificate course चे आयोजन केल्या गेले तसेच नागपूर विद्यापीठातील सीपी अँड बेरार कॉलेज यांच्या संयुक्त विद्यमानाने ऑनलाईन faculty exchange कार्यक्रम घेण्यात आला.

शारीरिक आणि मानसिक स्वास्थ सुदृढ राहण्याच्या उद्दिष्टाने विभागाअंतर्गत योगा आणि मेडिटेशन प्रशिक्षण दर शनिवारी विद्यार्थिनींना देण्यात आले तसेच स्पोर्ट्स अँड फिटनेस क्लब स्थापन करून त्या अंतर्गत विविध खेळांसाठीचे साहित्य शारीरिक शिक्षण विभागाद्वारे उपलब्ध करून देण्यात आले.

विद्यार्थिनींना आर्थिक दृष्ट्या सक्षम करण्याकरता मिनी बाजारचे आयोजन करण्यात आले. विद्यार्थिनींना प्रात्यक्षिक ज्ञान मिळावे या दृष्टिकोनातून औरंगाबाद येथील सूतगिरणीला शैक्षणिक भेट देण्यात आली तसेच skill enhancement module अंतर्गत Chartered Accountant firm ला, विविध बँकांना तसेच उद्योगाला शैक्षणिक भेटीचे आयोजन करण्यात आले.

पर्यावरण संरक्षण आणि संवर्धन या दृष्टिकोनातून देखील विद्यार्थिनींमध्ये जागरूकता निर्माण व्हावी याकरता पर्यावरण संरक्षण शपथ तसेच टाकाऊ वस्तु पासून टिकाऊ वस्तू बनविणे अशा प्रकारचे उपक्रम घेण्यात आले.

वाणिज्य विद्या शाखेमध्ये पदवी प्राप्त केल्यानंतर रोजगार व स्वयंरोजगार याबाबत विद्यार्थिनींना माहिती देण्याच्या उद्दिष्टाने विविध करिअर कौन्सिलिंग व्याख्यानाचे आयोजन करण्यात आले तसेच Entrepreneurship Development Programme अंतर्गत कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले तसेच या कार्यशाळेमध्ये स्वयंरोजगार उभारणीसाठी तज्ञांची मार्गदर्शन देण्यात येऊन अमरावती शहरातील काही उद्योजकांची प्रत्यक्ष मुलाखत कार्यक्रम घेण्यात आला.

Mini Bazar

Industrial Visit

Sharda Udyog Bhavan Visit

Chartered Accountant Firm Visit

Yoga and Meditation

Wall Magazine

Entrepreneurship Development Programme

राज्यशास्त्र विभाग अहवाल

शैक्षणिक सत्र २०२३ २४ मध्ये राज्यशास्त्र अभ्यास अभ्यास मंडळाचे गठन करण्यात आले.

अध्यक्ष,- कु. अनुसया सरगर बी.ए. भाग ३

उपाध्यक्ष - किरण रजक बी.ए भाग २

सचिव- कु.साक्षी रामावत बी.ए भाग १

सदस्य- कु.खुशी शर्मा बीए भाग २

सदस्य-कु पूजा पाचरे बीए भाग १

सदस्य-कु ज्ञानेश्वरी वडुरकर बीए भाग १

सदस्य -कु भूमिका गुप्ता बीए भाग १

राज्यशास्त्र अभ्यास मंडळ द्वारा दिनांक ६ सप्टेंबर २०२३ रोजी थोर समाजसेवक पद्मश्री शंकर बाबा पापडकर यांच्या अतिथी व्याख्यानाचा कार्यक्रम आयोजित करण्यात आला होता. यावेळी नूतन विदर्भ शिक्षण मंडळाचे सन्माननीय सचिव प्रा.निनाद सोमन सर उपस्थित होते. श्री शंकर बाबा पापडकर यांनी विद्यार्थिनींना प्रेरणात्मक मोलाचे मार्गदर्शन केले. कार्यक्रमाचे अध्यक्ष महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. अविनाश मोहरील हे होते. संचालन व आभार प्रदर्शन डॉ.प्रवीण गुल्हाने यांनी केले.

दिनांक २० सप्टेंबर २०२३ रोजी राज्यशास्त्र विभागाच्या वतीने अभिरूप वर्ग मंत्रीमंडळाचे गठन करण्यात आले. २६ नोव्हेंबर संविधान दिनाच्या अनुषंगाने राज्यशास्त्र विभाग व रासेयो द्वारा दिनांक २८ सप्टेंबर २०२३ रोजी संविधान दिनाचा कार्यक्रम घेण्यात आला. दिनांक ३१ ऑगस्ट २०२३ रोजी राज्यशास्त्र विभागाचे वतीने मतदार नाव नोंदणी उपक्रम घेण्यात आला. १८ वर्षेपूर्ण झालेल्या विद्यार्थ्यांचे नाव मतदार यादी नोंदविले गेले. यावेळी आयएएस अधिकारी नरेश अकुलोरी, एसडीओ श्री. अनिल भटकर, नायब तहसीलदार इत्यादी उपस्थित होते.

दिनांक १७ ऑक्टोबर २०२३ रोजी राज्यशास्त्र विभाग व डॉ.भा.लभोळे विचारमंच नागपूर यांच्या संयुक्त विद्यमाने रिसर्च पेपर रायटिंग कॉम्पिटिशन सोबतच एक दिवसीय राज्यस्तरीय सेमिनार घेण्यात आला. या सेमिनार मध्ये ''इंडियन डेमोक्रेसी अँड वुमन्स पॉलिटिकल पार्टिसिपेशन'' या रिसर्च पेपर वर आधारित पुस्तकाचे पाहुण्यांच्या हस्ते विमोचन करण्यात आले. प्रमुख अतिथी म्हणून डॉ.प्रतिभा भोरजार (विभाग प्रमुख, शासकीय विदर्भ ज्ञान विज्ञान स्वायत्त संस्था, अमरावती), भा.ल.भोळे विचारमंचचे सर्व पदाधिकारी,डॉ.दिपाली घोगरे, कार्यक्रमाचे अध्यक्ष नूतन विदर्भ शिक्षण मंडळाचे जेष्ठ उपाध्यक्ष डॉ.सुभाष कसबेकर, महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. अविनाश मोहरील हे उपस्थित होते.या कार्यक्रमाच्या यशस्वीते करिता इतिहास, अर्थशास्त्र, संगीत इत्यादी विभागाचे सहकार्य लाभले.

दिनांक १७ फेब्रुवारी २०२४ रोजी राज्यशास्त्र विभागाच्या वतीने महाविद्यालयातील सर्व शिक्षक- शिक्षकेतर कर्मचारी आणि विद्यार्थिनींकरता वेलनेस आणि स्किलनेस जनजागृती कार्यक्रम घेण्यात आला. दिनांक ६ मार्च २०२४ रोजी राज्यशास्त्र व इंग्रजी विभागाच्या वतीने विद्यार्थिनींना वनिता समाज अमरावती येथे पुस्तक प्रदर्शनाला भेट देण्याकरता नेण्यात आले. दिनांक २६ मार्च २०२४ रोजी राज्यशास्त्र विषयाच्या विद्यार्थिनींना पॉवर पॉइंट प्रेझेंटेशन कसे तयार करायचे याचे प्रशिक्षण देण्यात आले.दिनांक २१ मार्च २०२४ रोजी राज्यशास्त्र विषयांतर्गत आपुलकीच्या विद्यार्थिनींकरिता डॉ. पल्लवी अंभोरे यांचे मोटिवेशन व टाईम मॅनेजमेंट स्किल या विषयावर गेस्ट लेक्चर घेण्यात आले. राज्यशास्त्र विभागाच्या वतीने विद्यार्थिनींकरिता युवा संसद, ग्रुप डिस्कशन,सेमिनार तसेच अमरावती महानगरपालिकेला शैक्षणिक भेट इत्यादी अभ्यास पूरक उपक्रमाचे आयोजन करण्यात आले होते.

भूगोल विभाग

भूगोल विभागा तर्फे २०२३-२०२४ या शैक्षणिक वर्षांमध्ये विद्यार्थिनींना भूगोल विषया बाबत अधिक ज्ञान प्राप्त होण्याच्या अनुषंगाने विविध कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले होते.

त्यामध्ये भूगोल ११ जुलै २०२३ रोजी जागतिक लोकसंख्या दिनानिमित्त वाढती लोकसंख्या व पर्यावरण या विषयावर निबंध स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले होते. तसेच १६सप्टेंबर २०२३ रोजी भूगोल विभागात जागतिक ओझोन दिन साजरा करण्यात आला. तसेच भूगोल विभागातर्फे १ सप्टेंबर ते१५ऑक्टोंबर २०२३ दरम्यान विध्यार्थ्यांसाठी "BASICS OF TRA VEL AND TOURISM : या विषयावर सर्टिफीकेट कोर्सचे आयोजन करण्यात आले होते. बी.ए. भाग ३ सत्र ६ ची भौगोलिक अभ्यासासाठी अजिंठा वेरूळ व दौलताबाद या ठिकाणी १५ फेब्रुवारी ते १७ फेब्रुवारी २०२४ दरम्यान क्षेत्र भेटीचे आयोजन करण्यात आले होते. २२ मार्च २०२४ रोजी जागतीक जल दिवसा निमित्त भूगोल विभाग व पर्यावरण विभागा तर्फे कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले होते. तसेच बी.ए भाग १,२ व ३ च्या विद्यार्थिनीना स्कील डेव्हलपमेंट ॲक्टीव्हीटी अंतर्गत साखळी सर्वेक्षण, समतल फलक सर्वेक्षण, लोलकिय होकायंत्र सर्वेक्षण शिकविण्यात आले. तसेच अंतर्गत मूल्यमापन करण्यासाठी भूगोल या विषयाच्या बी.ए भाग १,२व ३ च्या विद्यार्थिनींचे शैषणिक मुल्यांकन करण्यासाठी Unit Test, exploratory Test d Terminal exam घेण्यात येऊन त्यांना मार्गदर्शन करण्यात आले.

इतिहास विभाग

शैक्षणिक सत्र २०२३-२४ मध्ये इतिहास विभागा अंतर्गत खालील उपक्रम राबविण्यात आले.

दिनांक १ ऑगस्ट २०२३ रोजी लोकमान्य टिळक पुण्यतिथी निमित्त व्याख्यान्याचे आयोजन करण्यात आले. याप्रसंगी कार्यक्रमाचे अध्यक्ष डॉ. जयश्री वैष्णव व प्रमुख मार्गदर्शन डॉ. शर्मिला देशमुख उपस्थित होत्या. यावेळी लोकमान्य टिळकांनी देशासाठी जे महान कार्य केले. विद्यार्थिनींनी त्यांचे आचरण आत्मसात करावे.

लोकमान्य टिळक पुण्यतिथी निमित्त व्याख्यानचे आयोजन

दिनांक २५ ऑक्टोबर २०२३ रोजी डॉ. पंजाबराव देशमुख शतकोत्तर रोप्य महोत्सव जयंती वर्षाच्या निमित्ताने व्याख्यानाचे आयोजन करण्यात आले. या कार्यक्रमाचे अध्यक्ष प्रा. डॉ. विजय वर्डीकर तर कार्यक्रमाचे प्रमुख वक्ते प्रा. डॉ. प्रवीण गुल्हाने उपस्थित होते. याप्रसंगी विद्यार्थिनींना डॉ. पंजाबराव देशमुख यांच्या जीवन व कार्यावर मार्गदर्शन करण्यात आले.

दिनांक १५ फेब्रुवारी ते १७ फेब्रुवारी २०२४ या कालावधीत शैक्षणिक सहलीचे आयोजनअजिंठा, वेरूळ, संभाजीनगर, दौलताबाद, इत्यादी ठिकाणी आयोजित करण्यात आली. विद्यार्थिनींना या स्थळाची ऐतिहासिक, भौगोलिक, पुरातत्वीय, कला सौंदर्यात्मक वैशिष्ट्य याची माहिती मिळावी व विद्यार्थिनींच्या ध्यानात भर पडावी. प्रत्यक्ष

शैक्षणिक सहल

निरीक्षणातून वेगवेगळ्या विषयाचे ज्ञान अवगत व्हावे. हा या शैक्षणिक सहलीचा उद्देश होता.

दिनांक ५ सप्टेंबर ते १५ ऑक्टोबर २०२४ या कालावधीत(४० तास) ट्रॅव्हल्स आणि टुरिझम सर्टिफिकेट कोर्सचे आयोजन करण्यात आले. या कोर्समुळे विद्यार्थिनींना नोकरीच्या संधी उपलब्ध होऊ शकतात. ट्रॅव्हल्स एजंट, टूर मॅनेजर, इव्हेंट मॅनेजर, टूर गाईड, ट्रॅव्हल ऑफिस मॅनेजर, इत्यादी ठिकाणी नोकरीच्या संधी उपलब्ध होऊ शकतात.

डॉ. पंजाबराव देशमुख शतकोत्तर रौप्य महोत्सव जयंती वर्षाच्या निमित्ताने व्याख्यानचे आयोजन

स्वामी विवेकानंद राजमाता जिजाऊ जयंती निमित्ताने उद्भवधनाचे आयोजन

दिनांक १२ जानेवारी २०२४ रोजी स्वामी विवेकानंद व राजमाता जिजाऊ जयंती निमित्त प्रेरक उद्बोधन आयोजित करण्यात आले. प्रमुख वक्ते श्रीमती गौरीताई खेड, (विदर्भ विकास प्रवासी कार्यकर्ता, विवेकानंद केंद्र, नागपूर) प्रमुख अतिथी श्री. अमित आरोकार, (संस्थापक व व्यवस्थापकीय संचालक, इसीई इंडिया फाउंडेशन एनर्जी अमरावती.) प्रमुख उपस्थिती डॉ. अविनाश मोहरील (प्राचार्य महिला महाविद्यालय अमरावती) उपस्थित होते. स्वामी विवेकानंदाचे गौरवशाली जीवन आणि कार्य सर्वांसाठी प्रेरणादायी आहे व देशाचा विकास कसा युवा पिढीवर अवलंबून आहे याचे महत्त्व सांगून अशा वर्तनासाठी विद्यार्थिनींना प्रेरित करण्यात आले.

संस्कृत विभाग

शैक्षणिक सत्र २०२३-२४ मध्ये संस्कृत विभागा अंतर्गत खालील उपक्रम राबविण्यात आले.

दिनांक २६ डिसेंबर २०२३ रोजी ""Computer & Artificial Intelligence मध्ये संस्कृत व मराठी भाषेचे उपयोगिता'' या व्याख्यान्याचे आयोजन करण्यात आले. या प्रसंगी कार्यक्रमाचे अध्यक्ष प्रा. डॉ. जयवंत पराते व प्रमुख मार्गदर्शक मा.पी.डी. अंभोरे उपस्थित होते. यावेळी संगणक आणि कुत्रिम बुद्धिमत्ता यातील संस्कृत व मराठी भाषा उपयोगाचे महान कार्य यावर मोलाचे मार्गदर्शन करण्यात आले.

दिनांक २६ डिसेंबर २०२३ रोजी ''मानवी मूल्ये, मन व बुद्धी यांचे जीवनातील स्थान'' या व्याख्यान्याचे आयोजन करण्यात आले. या प्रसंगी कार्यक्रमाचे अध्यक्ष प्रा. डॉ. जयवंत पराते व प्रमुख मार्गदर्शक गजानन देशमुख उपस्थित होते.

Computer & Artificial Intelligence मध्ये संस्कृत व मराठी भाषेचे उपयोगिता

मानवी मूल्य, मन व बुद्धी यांचे जीवनातील स्थान

वसंत पंचमीनिमित्य सरस्वती पूजनाचे महत्व

यावेळी मानवी मूल्ये, मन व बुद्धी यांचे जीवनातील स्थान. विद्यार्थिनींनी त्यांचे आचरण आत्मसात करावे.

दिनांक २३ जानेवारी २०२४ रोजी ''सामुहिक रामरक्षास्तोत्र पठण'' राबवण्यात आले होते. या प्रसंगी कार्यक्रमाचे अध्यक्ष प्रा. डॉ. अर्चना पोले व संस्कृत विषयाचे प्राध्यापक व सर्व विद्यार्थीनी स्तोत्र पठणासाठी उपस्थित होते.

दिनांक १४ फेब्रुवारी २०२४ रोजी ''वसंत पंचमीनिमित्य सरस्वती पूजनाचे महत्व'' या कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले होते. या प्रसंगी कार्यक्रमाचे अध्यक्ष प्रा. कु. अश्विनी पिंपळकर व प्रमुख मार्गदर्शक प्रा.कु. वैष्णवी वाघ उपस्थित होत्या. यावेळी वसंत पंचमीच्या पर्वावर सरस्वती पूजनाचे मार्गदर्शन करण्यात आले.

दिनांक १५ फेब्रुवारी ते १७ फेब्रुवारी २०२४ या

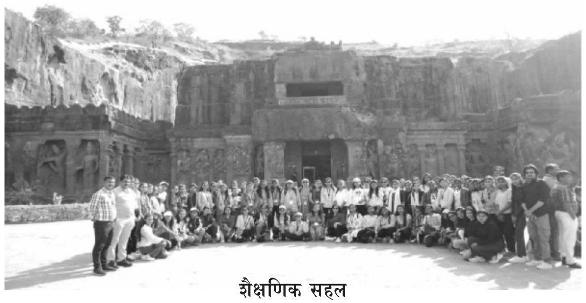

शैक्षणिक सहल

सामुहिक रामरक्षास्त्रोत पठण

कालावधीत शैक्षणिक सहलीचे आयोजन अजिंठा, वेरूळ, संभाजीनगर, दौलताबाद, इत्यादी ठिकाणी आयोजित करण्यात आली. विद्यार्थिनींना या स्थळाची ऐतिहासिक, भौगोलिक, पुरातत्वीय, कला सौंदर्यात्मक वैशिष्ट्य याची माहिती मिळावी व विद्यार्थिनींच्या ध्यानात भर पडावी. प्रत्यक्ष निरीक्षणातून वेगवेगळ्या विषयाचे ज्ञान अवगत व्हावे. हा या शैक्षणिक सहलीचा उद्देश होता.

दिनांक १० एप्रिल २०२४ रोजी ''चैत्रपल्लव गुढीपाडवा'' या उत्सवाचे आयोजन करण्यात आले होते. या प्रसंगी कार्यक्रमाचे अध्यक्ष मा. डॉ. अविनाश मोहरील व प्रमुख मार्गदर्शक प्रा. डॉ. अंकुश गिरी उपस्थित होते. यावेळी गुढीपाडवा या सणाचे महत्त्व. यावर मोलाचे मार्गदर्शन करण्यात आले.

चैत्रपल्लव गुढीपाडवा

संगीत विभाग

१) मेरिट विद्यार्थिनींचा सत्कार

संत गाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठाच्या सत्र २०२२- २३ च्या गुणवत्ता यादीमध्ये कु. अनुराधा पांडे ही एम. ए. संगीत मध्ये सुवर्णपदकासह पहिली मेरिट आली. तसेच कु. चैताली जांभुळकर ही एम. ए. संगीत मध्ये तृतीय मेरिट आली. महाविद्यालयाच्या दीक्षांत समारंभामध्ये तसेच महाविद्यालयाच्या स्नेहसंमेलनामध्ये या विद्यार्थिनींचा सत्कार करण्यात आला.

२) संगीत अभ्यास मंडळाचे उद्घाटन

२ ऑगस्ट २०२३ रोजी संगीत विभागाच्या अभ्यास मंडळाचे उद्घाटन संपन्न झाले. याप्रसंगी भारतीय विचार मंच चे सचिव श्री. पवन चिखलकर हे प्रमुख पाहुणे म्हणून उपस्थित होते. यावेळी संगीत विभागाच्या विद्यार्थिनींनी सांगीतिक कार्यक्रम सादर केला. संगीत अभ्यास मंडळाची कार्यकारीणी यावेळी घोषित करण्यात आली.

३) शिक्षक दिन कार्यक्रम

दि. ५ सप्टेंबर २०२३ रोजी संगीत विभागाच्या वतीने शिक्षक दिनाचा कार्यक्रम संपन्न झाला या प्रसंगी महाविद्यालयाच्या सर्व माजी प्राध्यापकांना प्रमुख पाहुणे म्हणून आमंत्रित करून त्यांचा सत्कार करण्यात आला. याप्रसंगी संगीत विभागाच्या विद्यार्थिनींनी गुरुवंदना सादर केली व चार विद्यार्थिनींनी आपल्या मनोगतांमधून गुरुंप्रति कृतज्ञता व्यक्त केली.

४) युवा महोत्सवामधील यशस्वी कामगिरी

संत गाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठाचा युवा महोत्सव १० ऑक्टोबर ते १३ ऑक्टोबर २०२३ दरम्यान संपन्न झाला. यामध्ये संगीत विभागाच्या विद्यार्थिनींनी पुढील प्रमाणे यश प्राप्त केले. कु. निकिता मोने (एम ए संगीत) हिने सुगम संगीत स्पर्धेत द्वितीय क्रमांक व शास्त्रीय संगीत स्पर्धेत तृतीय क्रमांक प्राप्त केला. भारतीय समूहगान स्पर्धेत संगीत विभागाच्या निकिता मोने, ऋषिका पिंगळे, कोमल ढोके, भाग्यश्री थोरात, पल्लवी नगराळे, श्रावणी निचळ या विद्यार्थिनींनी द्वितीय क्रमांक प्राप्त केला. कु. ऋतुजा महल्ले बी व्होक. हिने रांगोळी स्पर्धेत प्रथम क्रमांक प्राप्त केला. कु. निकिता मोने (एम ए संगीत) हिची २०२३ च्या आंतरविद्यापीठीय युवा महोत्सवाकरिता विद्यापीठाच्या चमूमध्ये निवड झाली. कु. कोमल ढोके (बीए संगीत) हिची इंद्रधनुष्य आणि आंतरविद्यापीठीय कव्वाली स्पर्धेकरिता संत गाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठाच्या चमूमध्ये निवड झाली.

५) महाराष्ट्र शासनाच्या झेंडा दिवस कार्यक्रमामध्ये सहभाग

जिल्हा सैनिक कार्यालय, अमरावती द्वारा दिनांक १३ डिसेंबर २०२३ रोजी आयोजित ध्वजदिनाच्या कार्यक्रमामध्ये प्रतिवर्षीप्रमाणे यावर्षी देखील संगीत विभागाच्या निकिता मोने, ऋषिका पिंगळे, प्राची पिंपळकर, कोमल ढोके, चैताली जांभुळकर, श्रद्धा सपकाळ, भाग्यश्री थोरात या विद्यार्थिनींनी देशभक्तीगीत व राष्ट्रगीत सादर केले.

६) जिल्हास्तरीय कनिष्ठ महाविद्यालयीन कराओके सुगम संगीत स्पर्धेचे आयोजन

संगीत विभागाच्या वतीने कनिष्ठ महाविद्यालयाच्या विद्यार्थ्यांकरिता जिल्हास्तरीय आंतर महाविद्यालयीन कराओके सुगम संगीत स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले. ही स्पर्धा दोन फेऱ्यांमध्ये घेण्यात आली. पहिली फेरी दिनांक २३ डिसेंबर २०१३ रोजी झाली. या स्पर्धेत विविध महाविद्यालयांच्या एकूण ३० स्पर्धक सहभागी झाले होते. दुसरी फेरी २० जानेवारी २०२४ रोजी संपन्न झाली. विजयी झालेल्या स्पर्धकांना एकूण बारा हजार रुपये रोख रकमेची पारितोषिके व प्रमाणपत्रे देण्यात आली. सर्व सहभागी विद्यार्थिनींना प्रमाणपत्रे देण्यात आली.

७) प्रजासत्ताक दिन कार्यक्रमात विद्यार्थिनींचा सहभाग

भारतीय जनता पार्टी अमरावती जिल्हा च्या वतीने हनुमान नगर येथे २६ जानेवारी २०२४ रोजी आयोजित प्रजासत्ताक दिन कार्यक्रमामध्ये महाविद्यालयाच्या संगीत विभागाच्या निकिता मोने, ऋषिका पिंगळे, प्राची पिंपळकर, कोमल ढोके, चैताली जांभुळकर, श्रद्धा सपकाळ, भाग्यश्री थोरात, सुषमा गवई या विद्यार्थिनींनी देशभक्तीपर गीते सादर केली.

मराठी विभाग

मराठी विभागा तर्फे घेण्यात आलेल्या कार्यक्रमामध्ये शॉर्ट टर्म कोर्स हा दिनांक १० जाने.२०२४ ते दिनांक २१ फेब्रुवारी २०२४ पर्यंत घेण्यात आला. ''मेकिंग ऑफ मराठी डिजिटलाईज प्रोग्राम ॲप'' हा कोर्स ऑनलाइन पद्धतीने झाला. यासाठी प्रवीण खांडवे आणि डॉ. अंभोरे सर यांचे मोलाचे सहकार्य लाभले.

कवी कुसुमाग्रज यांच्या जन्मदिना निमित्त, दिनांक २७ फेब्रुवारी २०२४ मराठी भाषा गौरव दिवस साजरा करण्यात आला. या कार्यक्रमासाठी प्रमुख पाहुणे म्हणून प्रवीण खांडवे, उपप्राचार्य प्रोफेसर राम मेघे कॉलेज ऑफ इंजीनियरिंग ॲंड टेक्नॉलॉजी, अमरावती, हे उपस्थित होते.

दिनांक १२ मार्च रोजी मराठी व अर्थशास्त्र विभागाच्या वतीने, जागतिक पातळीवर ऑनलाइन पद्धतीने कार्यक्रम घेण्यात आला. या कार्यक्रमाच्या प्रमुख वक्त्या सौ मंदा पासरकर, अमेरिका या होत्या.

डॉ.पी.बी. अंभोरे, गव्हर्नमेंट कॉलेज ऑफ इंजीनियरिंग अमरावती, यांनी कृत्रिम बुद्धिमत्ता व संगणकामध्ये भाषेची उपयोगिता या विषयावर आपले विचार मांडले.

श्री. गजानन देशमुख सहाय्यक लेखाधिकारी, जिल्हाधिकारी कार्यालय अमरावती, यांनी दिनांक २६ डिसेंबर २०२३ रोजी ''मानवी मूल्ये मन बुद्धी यांचे जीवनातील स्थान'' या विषयावर मुलींशी संवाद साधला.

स्मृती
कण..